

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI

KİTAP SÜSLEME SANATI OLARAK TEZHİP
FORMLARI ÜZERİNE ÇEŞİTLEMELER
(Eser Metni)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAMAREQ MOHAMMED ALI

İSTANBUL, 2022

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI

KİTAP SÜSLEME SANATI OLARAK TEZHİP
FORMLARI ÜZERİNE ÇEŞİTLEMELER
(Eser Metni)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAMAREQ MOHAMMED ALI
(170301037)

Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Mustafa N. Çelebi)

İSTANBUL, 2022

18/07/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Geleneksel Türk Sanatları Tezli yüksek lisans programı 170301034 numaralı Namareq Mohammed ALİ'nin hazırladığı "Kitap Süsleme Sanatı Olarak Tezhip Formları Üzerine Çeşitlemeler (eser metni)" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 18/07/2022 Pazartesi günü saat 13:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ..... da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının .....

.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Dr. Öğr. Üyesi Mustafa N. ÇELEBİ (Danışman)	Kabul.....
2. Prof. Dr. Ömer Faruk TAŞKALE	Kabul.....
3. Dr. Öğr. Üyesi Hamide Nur ÖZSOY	Kabul.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Namareq Mohammed Ali

KİTAP SÜSLEME SANATI OLARAK TEZHİP FORMLARI ÜZERİNE ÇEŞİTLEMELER (Eser Metni)

Namareq Mohammed Ali

ÖZET

Kitap bezeme sanatları hat, tezhip, kitap kapağı, ebru, minyatür ve katı sanatlarının birleşiminden oluşmuş kadim zamanlardan günümüze kadar ulaşmıştır. Kitap süsleme dallarından biri olan tezhip sanatı başlangıçta Kur'ân-ı Kerîm'de görülmüş ve gelişip farklı eserlerde de uygulanmıştır.

Kitap süsleme sanatı olarak tezhip formları, zahriye, serlevha, şemse, bölüm başı, fihrist, hatime, ünvan sayfaları gibi bölümlere ayrılabilir. Çalışmamızda klasik tezhip formları araştırılmış, zahriye, serlevha, sûre başı, şemse formu ve mâil kıta formlarında desenler tasarlanmış ve uygulamaları yapılmıştır. 16. yüzyıl Osmanlı dönemi tezhip eserleri incelenmiş, bunlardan ilham alınarak desen tasarımları yapılmış, renk ve kompozisyonlar bu dönemin özelliklerini yansıtır biçimde uygulanmaya çalışılmıştır. Tezimizde sunulan her eser kişisel ve özgün tasarımlardan oluşmaktadır. Çalışmamızda yer alan her eserin uygulama aşamaları ayrı ayrı gösterilerek, kompozisyon, renk ve kullanılan malzemeler hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kitap bezeme sanatı, hat, tezhip, tezhip formları

ILLUMINATION FORMS IN BOOK DECORATION ART VARIATIONS (TEXT OF THE WORK)

Namareq Mohammed Ali

ABSTRACT

Book decoration arts, consisting of a combination of calligraphy, illumination, binding, marbling, miniature, and kati arts, have survived from ancient times to the present day. The art of illumination, which is one of the branches of book decoration of manuscript, was initially seen in the Qur'an and was developed and applied in different art works.

Illumination forms as book decoration art can be divided into sections such as zahriye, serlevha, surah head, index, hatime and title pages. In our study, classical illumination forms were investigated, and patterns in the forms of zahriye, serlevha, surah head, shamsa, and mâil kita illumination were designed and applied. Illumination works of the 16th-century Ottoman period were examined, pattern designs were inspired by them, colors and compositions were tried to be applied in a way that reflected the characteristics of this period. Each work made in our thesis consists of personal and original designs. The application stages of each work in our study are shown separately, and explanations about the composition, colors, designs and materials used are given.

Keyword: Book decoration arts, calligraphy, illumination, illumination forms.

ÖNSÖZ

Sanat, bezeme ve süsleme unsurları insanlığın varlığından beri mevcuttur. Geleneksel sanatlar, insanın günlük hayatının ve sürekli kullanılan eşyaların güzelleştirilmesi için ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sanat konusu genelde evrensel ve dünyanın bir parçasıdır. Asırlar geçtikçe bu sanatın gelişmesi, kuralları ve usullerinin uygulanması yaygınlaşmıştır. Kuralları belli olmasına rağmen bu sanat farklı bölgelerin ve kültürlerin tarzlarından etkilenmiştir. Farklı coğrafyalardaki kültür ve sanat unsurları yüksek derecede benzerlik göstermektedir. Bu nedenle sanat, dünyadaki tüm insanlar için ortak bir lisandır.

Kitaplar ve yazı insanlar için her zaman çok önemli olmuştur. Kitap bezeme sanatları eski yüzyıllardan beri ve farklı dinlerde özellikle mukaddes sayılan kitap ve eşyalarda her zaman kullanılmıştır. İslâmiyetle birlikte Kur'an'a önem verilmiş ve kitap sanatları da okuma ve yazmaya verilen değerle birlikte ilerlemiştir. Kitap bezeme dallarından olan tezhip sanatının farklı formları geçmişten günümüze kadar ulaşmıştır. Bütün sanat dallarında olduğu gibi kitap sanatlarımızın da altın çağını yaşadığı 16. yüzyıl Osmanlı döneminde tezhip sanatımız zirveye çıkmıştır ve bu dönem günümüz sanatçılarına da ilham kaynağı olmayı sürdürmektedir.

Çalışmamızda klasik dönem tezhip formları ve kullanım alanlarının yansıtılması amaçlanmıştır. Araştırma amacıyla, klasik tezhip eserleri incelenmiş, Türk İslâm Eserleri Müzesi, İslâm Medeniyetleri Müzesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi ve Süleymaniye Kütüphanesi ziyaret edilmiştir.

Araştırma ve uygulama aşamalarında her zaman bana vakit ayıran, desteğini esirgemeyen, tezhip sanatını ayrıntılarıyla ve engin bilgisiyle öğreten Hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Nasûhi Çelebi'ye şükranlarımı sunarım. Ayrıca derin bilgi birikimiyle yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Ömer Faruk Taşkale Hocamıza ve çalışmalarında yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Hamide Nur Özsoy'a sonsuz teşekkür ederim.

Temmuz, 2022

Namareq Mohammed Ali

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	İV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
ÇİZİM LİSTESİ.....	İX
RESİM LİSTESİ.....	Xİİ
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1. TEZHİP SANATINA GENEL BAKIŞ	2
1.1. TEZHİP TANIMI	2
1.2. OSMANLI DÖNEMİ TEZHİP SANATI	2
1.3. KİTAP BEZEME SANATLARI	6
İKİNCİ BÖLÜM.....	7
2. TEZHİP SANATINDA KULLANILAN FORMLAR VE ALANLAR	7
2.1. EL YAZMA KİTAPLARIN BÖLÜMLERİ	7
2.1.1 Zahriye.....	7
2.1.2 Serlevha	10
2.1.3. Bölüm Başı/Sûre Başı	12
2.1.4 Ünvan Sayfası.....	14
2.1.5. Duraklar/Noktalar	14
2.1.6. Satır Arası (Beyne's Sütûr)	15
2.1.7. Güller	16
2.1.8. Sayfa Kenari (Hâşiye).....	18
2.1.9. Kenarsuyu/ Dış Pervaz	20
2.1.10. Cetvel	20
2.1.11 Hâtime/ Ketebe/ İmza Sayfası.....	21
2.1.12. Boş Sayfa.....	22
2.1.13. Fihrist.....	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	27
3. ESER UYGULAMALARI	27
3.1. ZAHİRİYE FORMU	28
3.2. SERLEVHA FORMU	36
3.3. BÖLÜM BAŞI / SÛRE BAŞI	46
3.4. DAİRE FORMLU ŞEMSE	57
3.5. MAİL KITA FORMU	63
3.6. KLASİK ŞEMSE FORMU	71
SONUÇ	76
KAYNAKLAR	80
EKLER	84

ÇİZİM LİSTESİ

Sayfa

Çizim 1. Desen tasarım aşaması çizim örneği.	29
Çizim 2. Desen tasarım aşaması.....	30
Çizim 3. Desen tasarım aşaması.....	31
Çizim 4. Tasarım aşamasından eskiz çalışması.	31
Çizim 5. Uygulma öncesi renk deneme.	32
Çizim 6. Uygulma öncesi renk deneme.	32
Çizim 7. Uygulma aşaması altın sürme.	33
Çizim 8. Uygulma aşaması renk sürme	33
Çizim 9. Uygulma aşaması zemin rengi sürme.....	34
Çizim 10. Uygulma aşaması zemin rengi sürme.....	34
Çizim 11. Uygulamadan bir detay	35
Çizim 12. Desen tasarım aşaması.	37
Çizim 13. Serlevhanın kalıp eskiz çizimi.....	38
Çizim 14 Koltuk desen tasarım eskiz çizimi.....	39
Çizim 15. Koltuk desen tasarım aşaması.	39
Çizim 16. Koltuk desen tasarım aşaması.	39
Çizim 17 Desen eskiz çizimi- koltuk yerleştirme.	40
Çizim 18 Tığ tasarım aşaması.	41
Çizim 19 Pafta tasarım aşaması.	41
Çizim 20 Köşe deseni tasarımı aşaması.	42
Çizim 21 Renk denemesi uygulamadan önce.	42
Çizim 22 Uygulama aşaması, altın ve renk sürme.	43
Çizim 23 Uygulama aşaması, zemin rengi sürme.	43
Çizim 24 Uygulama aşaması, tığ uygulama.....	44
Çizim 25 Uygulama aşaması, zencerek yapımı.	44

Çizim 26. Uygulamadan bir detay.	45
Çizim 27. Koltuk tasarım eskiz çizimi.	47
Çizim 28. Tasarım aşaması, zencerek.	48
Çizim 29. Tasarım aşaması, koltuk.	48
Çizim 30. Sûre başı eskiz çizimi.	49
Çizim 31. Tasarım aşaması.	50
Çizim 32. Koltuk renk seçeneği uygulamadan önce.	50
Çizim 33. Uygulama aşaması, altın sürme.	51
Çizim 34. Uygulama aşaması, altın sürme.	51
Çizim 35. Uygulama aşaması.	52
Çizim 36. Uygulama aşaması tahrir.	52
Çizim 37. Uygulama aşaması zemin renklendirme.	53
Çizim 38. Uygulama aşaması zemin renklendirme.	53
Çizim 39. Uygulama aşaması zencerek uygulama.	54
Çizim 40. Uygulama aşaması zencerek zemin renklendirme.	54
Çizim 41. Uygulama aşaması altın sürme.	55
Çizim 42. Uygulama aşaması renk tonlama.	55
Çizim 43. Uygulama aşaması tepelik zemin renklendirme.	56
Çizim 44 Tasarım aşaması bulut.	58
Çizim 45. Tasarım aşaması. Bulut.	59
Çizim 46. Tasarım aşaması, tığ tasarımı.	59
Çizim 47. Tasarım aşaması, tığ tasarımı.	60
Çizim 48. Tasarım aşaması, tığ tasarımı.	60
Çizim 49. Tasarım eskiz çizimi.	61
Çizim 50. Desen eskiz çizimi.	61
Çizim 51. Uygulama aşaması.	62
Çizim 52. Uygulamadan bir detay.	62
Çizim 53. Tasarım aşaması.	65
Çizim 54. Mail kıta yazıdan kalıp.	66
Çizim 55. Tasarım aşaması.	67
Çizim 56. Tasarım aşaması.	67
Çizim 57. Tasarım aşaması. Zencerek tasarımı.	68

Çizim 58. Tasarım aşaması. Zencerek tasarımı.	68
Çizim 59. Uygulama aşaması.....	69
Çizim 60. Uygulama aşaması.....	69
Çizim 61. Uygulamadan Koltuk datayı.....	70
Çizim 62. Tasarım aşaması.	73
Çizim 63. Tasarım aşaması.	74
Çizim 64. Tasarım aşaması.	74
Çizim 65. Tasarım aşaması.	75
Çizim 66. Desen eskiz çizimi.....	75
Çizim 67. Zahriye formu.....	84
Çizim 68. Zahriye formu.....	85
Çizim 69. Serlevhe formu.	86
Çizim 70. Serlevhe form	87
Çizim 71. Serlevhe formu.	88
Çizim 72. Sûre başı / Bölüm başı formu.	89
Çizim 73. Sûre başı / Bölüm başı formu.	90
Çizim 74. Mail kıta formu.....	91
Çizim 75. Bölüm başı formu.....	92
Çizim 76. Hâtıme sayfası formu.	93
Çizim 77. Hâtıme sayfası formu.	94
Çizim 78. Hâtıme sayfası formu.	95

RESİM LİSTESİ

Resim 1 Divan-ı Muhibbî, Kara Memi, İÜ. NEK-T.5467	4
Resim 2 Ejder, Anka, Aslan Başı Mücadelesi Ve Hatayı Grubu Resmi, 16. Yy, Saz Üslubu, Şah Kulu, The Cleveland Museum Of Art, J. H. Wade Fund 1944.492. 5	5
Resim 3 Kanuni Tuğrası, 16yy, Kara Mirmi 1555–60, Metropolitan Müzesi, 38.149.2.	5
Resim. 4. Mushaf, zahriye sayfası, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, ...	8
Resim 5. Mushaf, zahriye sayfası, hat: Şeyh Hamdullah, TSMK-913 YY.	8
Resim. 6. Süleymannâme, zahriye sayfası, TSMK-790.....	9
Resim. 7. Divan-ı Muhibbî, zahriye sayfası, İÜ.NEK-T.5467.	9
Resim. 8. Mushaf, serlevha sayfası, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK.-6662.....	10
Resim 9. Mushaf, serlevha, hat: Mustafa Dede bin Şeyh Hamdullah 900/1495- 945/1538, İÜ.NEK-A 6566.....	11
Resim 10. Divan-ı Muhibbî, serlevha, İÜ.NEK-T.5467.....	11
Resim 11. Mushaf, Bölüm başı tezhibi. hat: Şeyh Hamdullah, İÜ. NEK, A6566.....	12
Resim 12. Mushaf, sûre başı tezhipleri, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, ...	13
Resim 13. Divan-ı Muhibbî, bölüm başı tezhibi, İÜ.NEK-T.5467.....	13
Resim 14. İÜ.NEK, A6566. II.Bayezid döneminden ünvan sayfası tezhibi. 16. yüzyıl örneği.	14
Resim 15. Mushaf, durak, ht: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, 16. yy. TİEM-6662.	15
Resim 16. Mushaf, duraklar, hat: Karahisârî, 16. yy.,TSMK-HS. nr. 5.	15
Resim 17. Mushaf, beyne's-sütûr tezhibi, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, ...	16
Resim 18. Mushaf, güller tezhipleri, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ. NEK. T 6662.....	17
Resim 19. Mushaf Hamse, aşer gülleri hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK-6662.....	17

Resim 20. Mushaf Cüz, secde, gülleri hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK-6662.....	18
Resim 21. Mushaf, hizip gülü, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah,..	18
Resim 22. Delâilü'l-Hayrât, hâşiye, hat: Hâfız Osman, 17. yy., TİEM-Y. 4121.....	19
Resim 23. Divan-ı Muhibbî, tezhip: Karamemi, 16. yy.,İÜ.NEK-T.5467.....	19
Resim 24. Mevlânâ'nın Mesnevisi, hâşiye tezhibi, 1029/1620, SK-Halet Efendi 174.	20
Resim 25Mushaf, serlevha, dış pervaz tezhibi detay, hat: Karahisârî, TSMK- HS. nr. 5.	21
Resim 26İmam Buharî'nin Câmiu's- sahîh adlı eseri, fihrist tezhibi, dış pervaz tezhibi, ...	21
Resim 27Mushaf, ketebe sayfası, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, ...	22
Resim 28. Mushaf, boş sayfa tezhibi, hat, Mustafa Dede, 900/1495-945/1538, İÜ.NEK-A. 6566.....	23
Resim 29. Delâilü'l-Hayrât, Hâfız Mehmed Râşid Eyyûbî, 1266/ 1850, İÜ.NEK-A. 5768.	23
Resim 30Delâilü'l-Hayrât, boş sayfa tezhibi, Cezuli, hat: Mustafa Resmi Efendi; tezhip: Mehmed Efendi, 1220/1805 SK.- Nuri Arlasez 317.	24
Resim 32İmam Buharî'nin Câmiu's- sahîh adlı eseri, Fihrist Sayfası, TİEM. 1667, v.1b.	25
Resim 33. İmam Buharî'nin Câmiu's- sahîh adlı eseri, fihrist tezhibi, tezhip: Abdü'l Fettah, ...	26
Resim 34İmam Buharî'nin Câmiu's- sahîh adlı eseri, fihrist tezhibi, TİEM. 1674... 26	
Resim 35. Klâsik tezhip zahriye sayfası uygulama.....	28
Resim 36. Klasik tezhip serlevha sayfası uygulama.	36
Resim 37. Klasik tezhip süre başı sayfası uygulama.	46
Resim 38Klasik tezhip, halkâr daire şemse formu uygulama.	57
Resim 39. Mail kıta formu uygulama.	63
Resim 40. Şemse formu uygulama.....	71

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
.	Çizim
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
F.	Fotoğraf
FSMVÜ	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
GSE	Güzel Sanatlar Enstitüsü
GTS	Geleneksel Türk Sanatları
Hız.	Hazreti
İÜ. NEK	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
mad.	Madde
MSGSÜ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
MSÜ	Mimar Sinan Üniversitesi
MÜ	Marmara Üniversitesi
R.	Resim
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sy.	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TİEM	Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Yay.	Yayınları/Yayıncılık
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Kitap bezeme sanatları eserlere verilen önemin bir göstergesi olarak eski yüzyıllardan bu yana yapılmaktadır. Geleneksel sanatlarımızın temel taşı oluşturulan bezeme, kitap sanatları ile başlamıştır. Kitap tezyinat sanatları farklı alanlarda çalışan birçok sanatçının bir arada çalışması sonucu ortaya çıkmıştır.

Osmanlı dönemi, 16. yüzyılda tüm sanat dallarının yanı sıra tezhip sanatının da en güzel örneklerinin verildiği bir dönemdir. Çağına damga vurmuş, sanat üstadları olan Şah Kulu ve Kara Memi sadece eser verdikleri 16. yüzyılda değil asırlar boyunca ekol olmuş sanatçılardır. Şah Kulu, uzun, sivri, hançerî yaprakları ve farklı motiflerinin yanı sıra efsanevî canlıları kendine has üslubuyla yorumlamıştır Şah Kulu saz üslubu adlı tarzı ile öğrencisi Kara Memi ise mükemmel desen tasarımı ve yarı stilize çiçekleriyle günümüzde de sanatçılara yol göstermektedir.

Hazırladığımız eser metninde Kara Memi ve Şah Kulu gibi sanatçıların eserlerinden faydalanarak, yeni tasarımlar yapmayı amaçladık. Klâsik eserlere bağlı kalarak özgün çalışmalar yaparak, bu eşsiz sanatı ilerletmeyi ve bu alana ilgi duyan sanatçılara örnek olmayı hedefledik.

Tezimizin birinci bölümünde “Tezhip Sanatına Genel Bakış” başlığı altında tezhip sanatının tanımı ve kısa bir şekilde tarihçesinden bahsedilmiştir. Tezimizin ikinci bölümünde “Tezhip Sanatında Kullanılan Formlar ve Alanları” başlığında el yazması kitapların bölümlerinden olan zahriye, şemse, serlevha, bölüm başı/sûre başı, unvan sayfası, hatime sayfası, durak tezhibi, satır arası (beynes sûtûr), kıt’a tezhibi, mushaf gülleri tanıtılmıştır. Son bölüm olan “Uygulamalar” kısmında altı adet tezhip çalışması yapılmış; desen, çizim, renklendirme, uygulama ve eserlerin detaylı açıklamalarına fotoğraflarıyla aşama aşama yer verilmiştir.

Eserlerin ön hazırlık, desen ve uygulama aşamaları yaklaşık bir yıl sürmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEZHİP SANATINA GENEL BAKIŞ

1.1. TEZHİP TANIMI

Sözlükte Arapça zeheb/ذهب (altın) kökünden türemiş olup, “altınlamak” anlamına gelen tezhip, kitap süsleme sanatlarının önemli bir dalıdır. Bu sanatla uğraşanlara müzehhip adı verilir. Tezyinî sanatların temelinde deseni oluşturan motifler yer alır.

Tezhip özellikle küçük ebatlarda hassas bir şekilde uygulanan bir kitap bezeme sanatıdır. Bezemede kullanılan ana malzeme altındır. Onunla birlikte doğal boyalardan elde edilen çeşitli renklerin kullanıldığı ince fırça ile tekniğin önem kazandığı bu sanat yazma eserlerde yazının bezenmesi, en güzel biçimde giydirilmesi olarak hayata geçmiştir.

Tezhip sanatı öncelikle Kur'an-ı Kerim'in bezenmesi amaçlı kullanılmış, günümüzde tek başına levha olarak da kullanılmaktadır. Basit bir anlatımla çoğunlukla stilize edilmiş bitki formları, rûmîler, bulutlar ve zencereklerden oluşan kimi zaman simetrik tasarımlardır.

1.2. OSMANLI DÖNEMİ TEZHİP SANATI

Osmanlı döneminde tezhip sanatı İslam coğrafyasında zirve noktasına ulaşmıştı. Ferman, berat gibi resmi evrakların süslemesinde de kullanılmaya başlanmış, böylece gelişiminin arkasına Osmanlı sarayını alarak en parlak devrini yaşamıştır. Kurân-ı Kerîm'in ilk ve son sayfaları (Serlevha ve zahriye, imza, ketebe), divan gibi el yazması kıymetli kitaplar, levhalar, fermanlar, nağmeler ve beratlar gibi çeşitli eserlerin tezhiplenmesi bir gelenek halini almıştır. Osmanlı tezhip sanatının ilk önemli örnekleri Fatih Sultan Mehmet dönemine aittir. Fatih sultan Mehmet'in, İstanbul'un fethinden sonra kurduğu Saray Nakışhanesi'nin başına Özbek asıllı Baba Nakkaş'ı getirdiği bilinmektedir.

Bu dönemde ağırlıklı olarak kobalt mavisi kullanımı görülmektedir. Bitkisel motifler (kıvrık dallar, hatâyî, küçük çiçek motifleri) ağırlıklı olarak eserlerde kendisini hissettirmiştir. En çok kullanılan motifler rûmî ve kıvrık dallardır ve özellikle bordürlerde altın zeminli zencerek bordürün sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Tezhip sanatının Fatih döneminden sonra ikinci önemli dönemi Kanunî Sultan Süleyman dönemi tezhip sanatının en parlak dönemlerindedir. Sanatın en olgun seviyesine ulaştığı klasik devirdeki tezhipler devrin zevkine uygun bir şekilde yapılmıştır. Yazma eserlerin süslemesinde kullanılan stilize bitkisel motifler, rûmîler, bulutlar ve geometrik unsurlar aynı devir abidelerinin ve muhtelif sanat eşyasının süslemesinde görülen motiflerdir. Tezhip çalışmalarında, özellikle zahriye, serlevha, sûre başları ve hâtime sayfalarında zengin bir işçilik ön plana çıkar. Altının çokça kullanıldığı bu dönemin karakteristik rengi laciverttir.

Bu dönemde zahriye tezhibinin iki sayfada madalyon içinde yer aldığı ve madalyonların yuvarlaktan beyzi forma döndüğü görülmektedir. Zahriyeden sonra iki tam sayfa tezhibi ile başlayan eserler de oldukça fazladır.¹

Kanunî Sultan Süleyman döneminde Şah Kulu ve Kara Memi en önemli sanatkarlardır. Şah Kulu ve Kara Memi 1520 ve 1526 yıllarında yarı stilize çiçekleriyle kendilerine özgü üslub oluşturmuştur.

Şah Kulu, kitap bezemeleri, kumaş, çini ve mücevher gibi alanlara yayılan özgün saz üslubunun yaratıcısıdır. Bu dönemde kullanılan renkler ise altın ve lacivertin tonları ile birlikte en çok turuncu, yeşil, vişne çürüğü, pembe, sarı, eflatun, siyah ve bu renklerin çeşitli tonlarıdır. Çiçek motiflerinde hemen hemen tüm renklere yer verildiği görülür. Genellikle gül, lale, süsen, nergis, sümbül, haseki küpesi, zerrin ve kır çiçekleri kullanılmıştır.² (bkn. R.1)

17. yüzyılda tezhip sanatı, 16. yüzyılın birikimlerini korumuş, üzerine bir şey eklememiştir. Bir anlamda durgunluk dönemi yaşanmıştır. Sadece altın kullanımının

---

¹ Çiçek Derman, 'Osmanlı İstanbul'unda bezeme sanatı', Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, 29 Mayıs Üniversitesi yayınları, İstanbul, 2013,s.495.

² <https://www.ktsv.com.tr/sanat/2-tezhip>

biraz arttığı görülür. Osmanlı tezhip sanatı bu dönemden sonra her alanda başlayan Batılılaşma akımları etkisinde bir değişim sürecine girmiştir.

18. yüzyılda Avrupa'daki Barok ve Rokoko üsluplarının etkisiyle Türk Rokokosu tarzı oluşturulmuştur. Bu üslup çoğunlukla bitkisel motiflerin kullanıldığı bir bezeme tarzı olmuştur. Klasik üslubun yanında boyut kazandırılmaya çalışılmış çiçek motifleri de bu dönemde görülmüştür.³

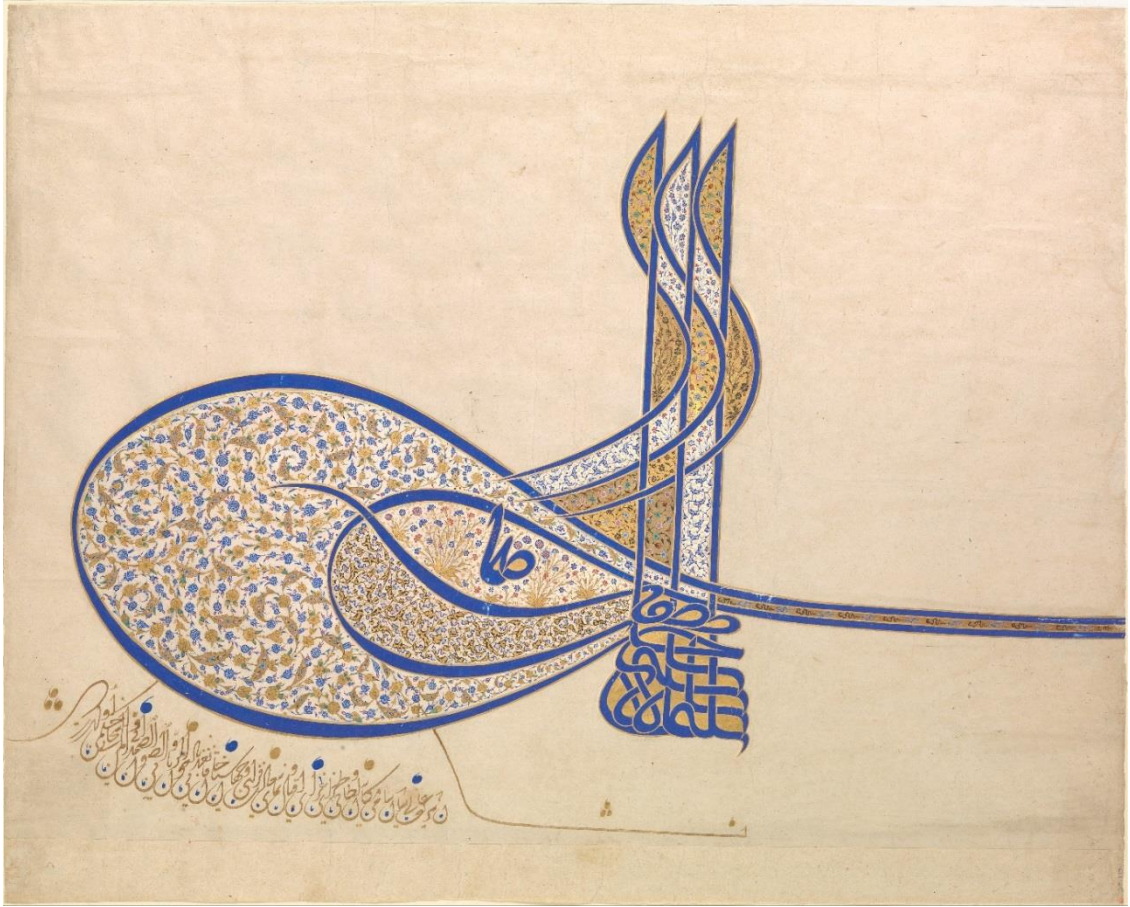

Resim 1. Divan-ı Muhibbî, Kara Memi, İU. NEK-T.5467

³ İlhan Özkeçeci, Şule Bilge Özkeçeci, Türk Sanatında Tezhip, Seçil Ofset, İstanbul 2007, s.49-50.

Resim 2. Ejder, Anka, Aslan Başı Mücadelesi Ve Hatayı Grubu Resmi, 16. Yy, Saz Üslubu, Şah Kulu, The Cleveland Museum Of Art, J. H. Wade Fund 1944.492.

Resim 3. Kanuni Tuğrası, 16yy, Kara Memi 1555–60, Metropolitan Müzesi, 38.149.2.

1.3. KİTAP BEZEME SANATLARI

İslâm dünyasında mimarî eselerin yanında el yazması eserlere çok önem verilmiştir. Kitap sanatları hat, tezhip, cilt, minyatür, ebru ve katı alanında yapılmış çalışmaların bütünü olarak ortaya çıkmıştır. İslâm diniyle beraber yepyeni bir uygarlığın temelleri atılmıştır. Kur'ân'a verilen önemle birlikte yazılması ve yazının önemini artırmıştır.⁴

Kur'ân-ı Kerîm bezeme Emevî ve Abbasî dönemlerine dayanmaktadır. 8. ve 10. yüzyıllarda Kur'anlar yatay biçimde düzenleniyor ve bitkisel ve geometrik motiflerle yazılar bütünleştiriliyordu⁵. El yazması kitapların sayfalarını birleştirmek ve onları korumak için ciltler ve cilt kapakları yapılmaya başlanmıştır⁶. Kur'an ve İslâmiyet'in yayılması için yazıya çok büyük değer verilmiş ve mükemmel eserlerin ortaya çıkması sağlanmıştır.⁷ Tezhip sanatının yazılarla bütünleşmesi sağlanmış ve asırlar boyunca eşsiz bir şekle bürünmüştür. Türkler mütevazi tarzlarıyla sade ama mükemmel eserlere imza atmışlardır.⁸ Eski yüzyıllarda cilt kapaklarının gerek farklı tekniklerle işlenmesin gerekse altın ve boyalarla tasarımlar yapılması kitap bezemelerine verilen önemin yansıtılmasıdır. Minyatürler, kitaplarda yazının olmadığı bölümleri süslemek için yapılan küçük resimlerdir. Minyatürlerin kendine has bir anlatım dili mevcuttur. Kitap bezeme sanatlarından ebru sanatı özellikle cilt kapaklarının iç yüzeyinde kullanılmıştır. Hat eserlerinin etrafını tezyin etmekte de tercih edilen bir sanat olmuştur. Kâğıt ve deri gibi malzemelerden motif ve desenleri özel kesici aletlerle çıkararak yapılan katı sanatı da kitap bezemelerinde yüzyıllardan bu yana kullanılan sanatlar arasındadır.

⁴ Muhittin Serin, "Hat Sanatı", **İslâm Sanatları Tarihi**, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012, Ünite: 4, s. 66.

⁵ Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı" , **Hat ve Tezhip Sanatı**, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara 2015, s. 243.

⁶ Uğur Derman, "Cilt ve Ebru Sanatı", **İslâm Sanatları Tarihi**, T.C. Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, Web Ofset, Eskişehir 2012, ünite: 7, s. 149.

⁷ Muhittin Serin, **a. g. e.** , s. 65-66.

⁸ Mustafa Nasuhi Çelebi, "İstanbul Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Fatih Sultan Mehmet İçin Hazırlanmış Kitapların Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi ve Diğer Özellikleri", Atatürk Üniversitesi, SBE, İslam Sanatları ve Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2003, s. 6.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TEZHİP SANATINDA KULANILAN FORMLAR VE ALANLAR

2.1. EL YAZMA KİTAPLARIN BÖLÜMLERİ

El yazması eserlerin zahriye, serlevha, hâtıme ve ünvan sayfaları, sûre başları, güller, noktalar, satır araları, sayfa kenarları gibi bölümlerinin yanı sıra levhalar, divanlar, fermanlar, beratlar, tuğralar, kitap kapları ve minyatürler tezhiplenmiştir.⁹

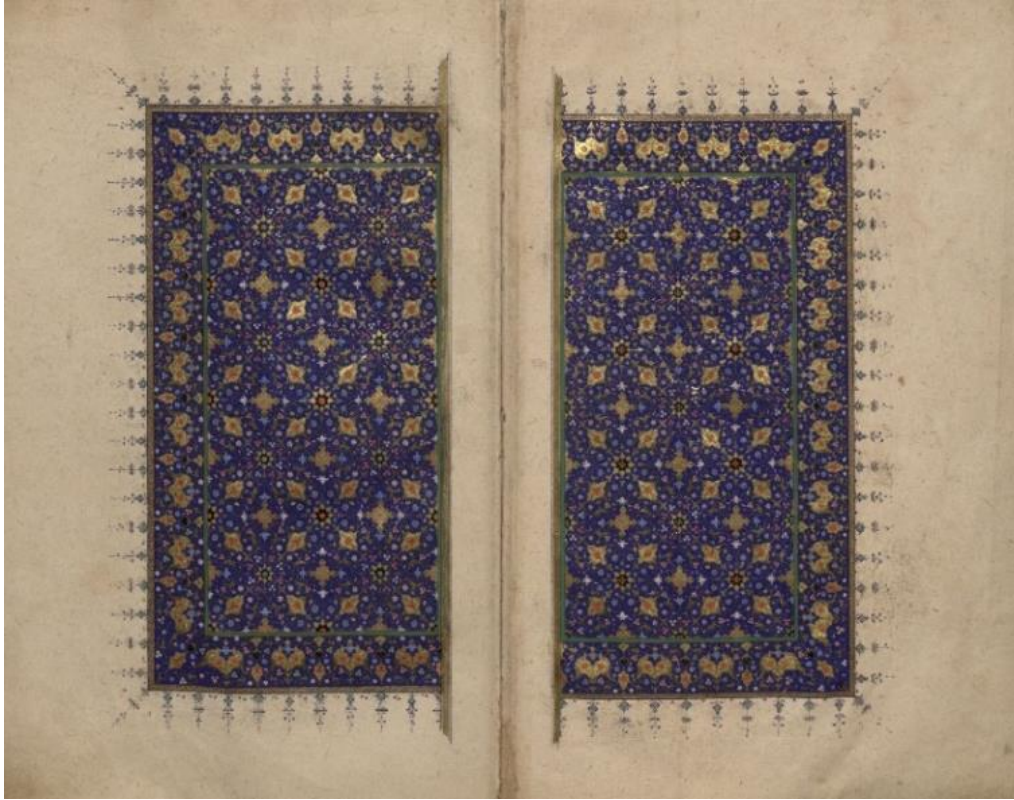
2.1.1. Zahriye

Zahriyenin sözlükteki anlamı kâğıdın arkasına yazılan yazıdır. Zahriye sözcüğü Arapça'dan gelmektedir ve zahr ظهر temelinden gelmektedir. Sırt ve arka anlamları taşır.¹⁰ Zahriye, el yazması eserlerde ana metnin yer aldığı yerin arkasındaki sayfa veya sayfalarda kullanılır. Bu sayfalara bazen herhangi bir tezyinat yapılmaz, bazen de tezyinatla doldurulur. Zahriye sayfalarında yazma eser ve mushaflara özgü tüm alanı dolduran bezemenin yapıldığı ve bazı eserlerde karşılıklı sayfalar biçiminde tasarlandığı olur. Zahriye tezhibi sanatçının tüm yeteneğini sergilediği bölümdür. Karşılıklı sayfalarda olursa tasarım ve renklerin birbirinin aynısı olduğu görülür.¹¹ Zahriye bezeme formları dikdörtgen, madalyon beyzî, mekik, kare şeklinde örnekleri bulunmaktadır. (bkn. R.4, 5, 6, 7)

⁹ Faruk Taşkale, "Tezhip Sanatının Kullanım Alanları", MSU SBE Geleneksel Türk El sanatları Bölümü, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul 1994, s.67-95.

¹⁰ Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 24.Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 2007, s. 1166.

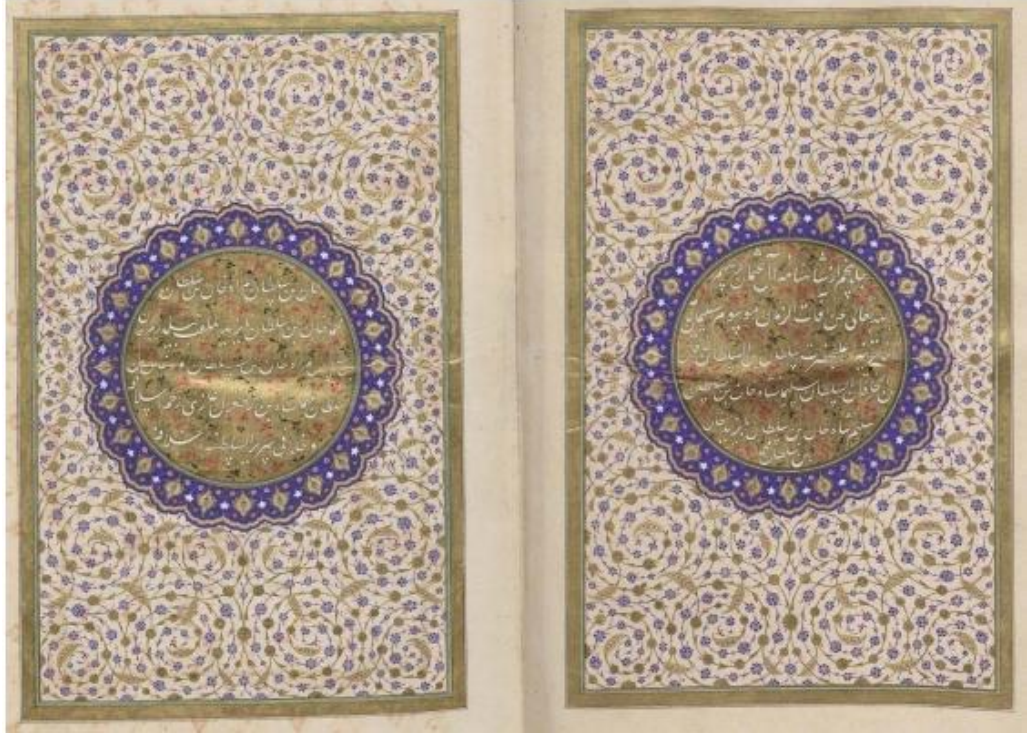
¹¹ Gülnur Duran, "Tezhip" maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 41, İstanbul 2012, s. 65-68.

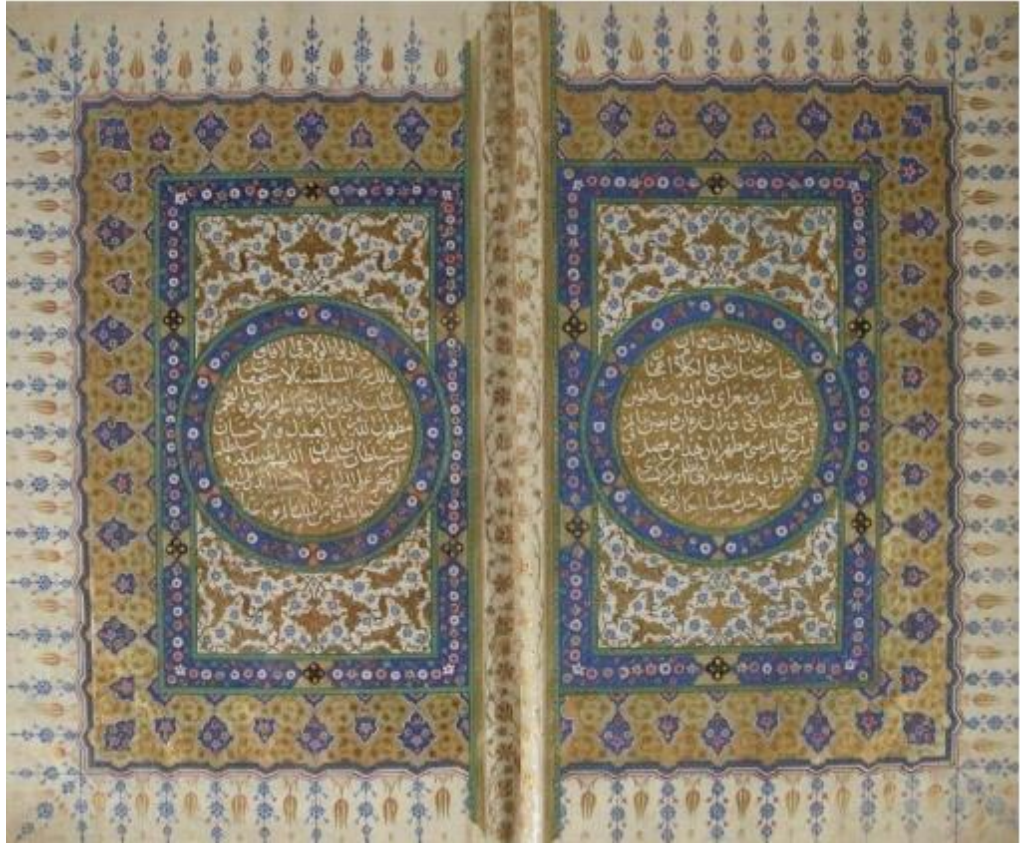
Resim 4. Mushaf, zahriye sayfası, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK- 6662.

Resim 5. Mushaf, zahriye sayfası, hat: Şeyh Hamdullah, TSMK-913 YY.

Resim 6. Süleymannâme, zahriye sayfasi, TSMK-790.

Resim 7. Divan-ı Muhibbî, zahriye sayfasi, İÜ.NEK-T.5467.

2.1.2. Serlevha

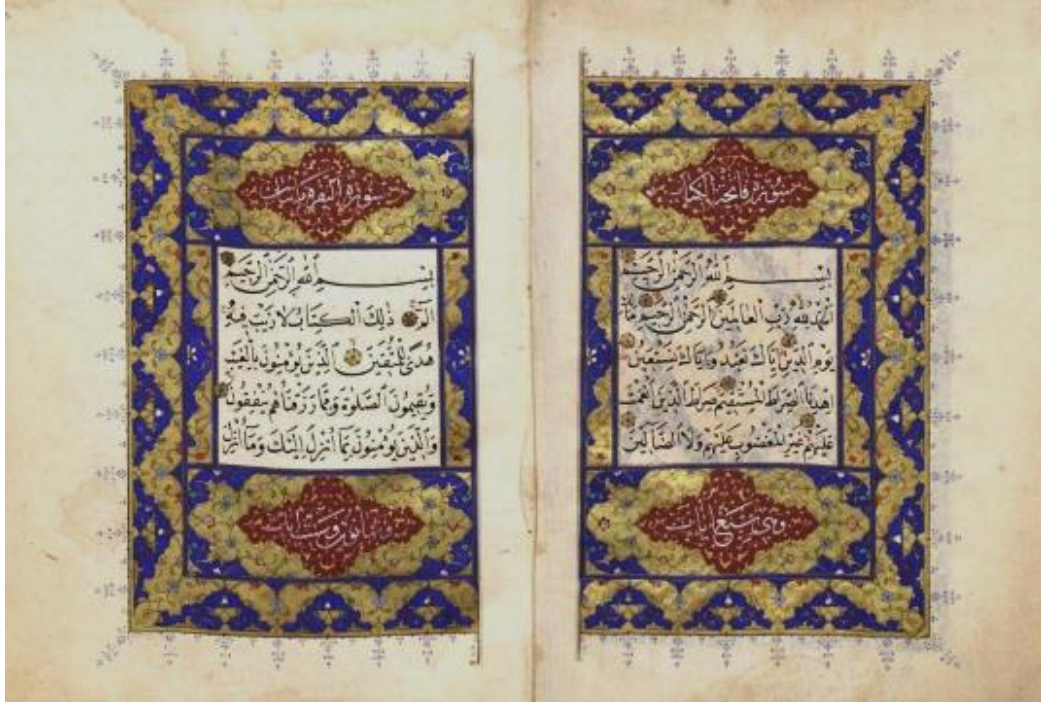
Zahriyeden sonra en gösterişli bezemenin bulunduğu ve yazılı alanın sınırlı tutulduğu karşılıklı gelen iki sayfaya serlevha/dîbâce adı da verilir. Sözlükteki anlamı, yazma eserlerin ilk sayfalarındaki tezyinatlı başlıktır. Serlevha kelimesinde, “ser” Farsça “baş” anlamına gelir. Arapça olan “levha” sözcüğü ile ser kelimesinin (Ser-Levha) birleşmesinden doğmuştur.¹² Çoğu zaman dikdörtgen ikili, kubbeli veya her iki formu birleştiren mürekkep bir şekilde bulunur, Özellikle Kur’an-ı Kerîmler’de sağ ve sol sayfaların her ikisinin de bezemesi 14. yüzyılda başlamıştır. Kurân-ı Kerîmler’de Fatiha ve Bakara sûrelerinin bulunduğu sayfalara yapılan tezyinatlar genelde birbirinin aynısı olmaktadır.¹³ (bkn. R.8, 9, 10)

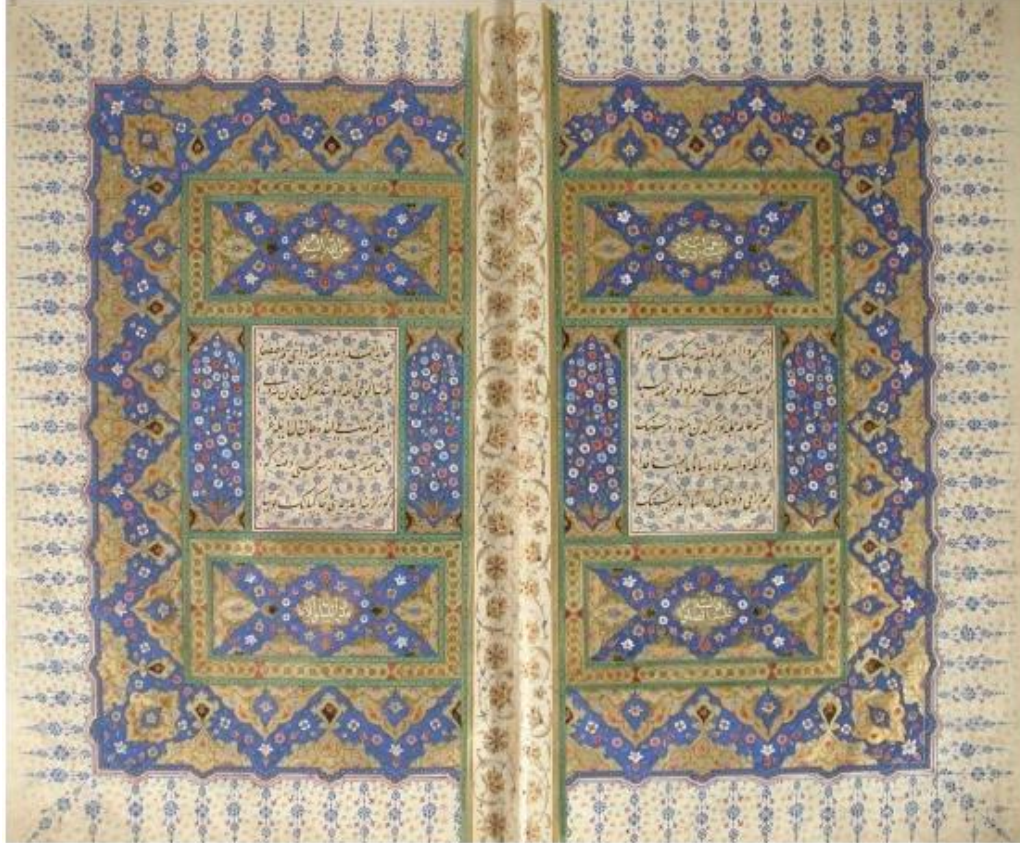
Resim 8. Mushaf, serlevha sayfası, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK.-6662.

¹² İlhan Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C. 3, İstanbul, Kubbealtı Yayınları, 2005, s. 3470.

¹³ Faruk Taşkale, a.g.t, s. 68.

Resim 9. Mushaf, serlevha, hat: Mustafa Dede bin Şeyh Hamdullah 900/1495-945/1538, İÜ.NEK-A 6566.

Resim 10. Divan-ı Muhibbî, serlevha, İÜ.NEK-T.5467.

2.1.3. Bölüm Başı/Sûre Başı

El yazması kitaplarda ya da mushaflarda bölümün başladığı yeri gösteren tezhipli sayfaya (ara başlık, bahir başı, fasıl başı, bölüm başı) denir. Bölüm başı formu genelde dikdörtgen bazen kubbeli formlarda görünür. (bkn. R.11)

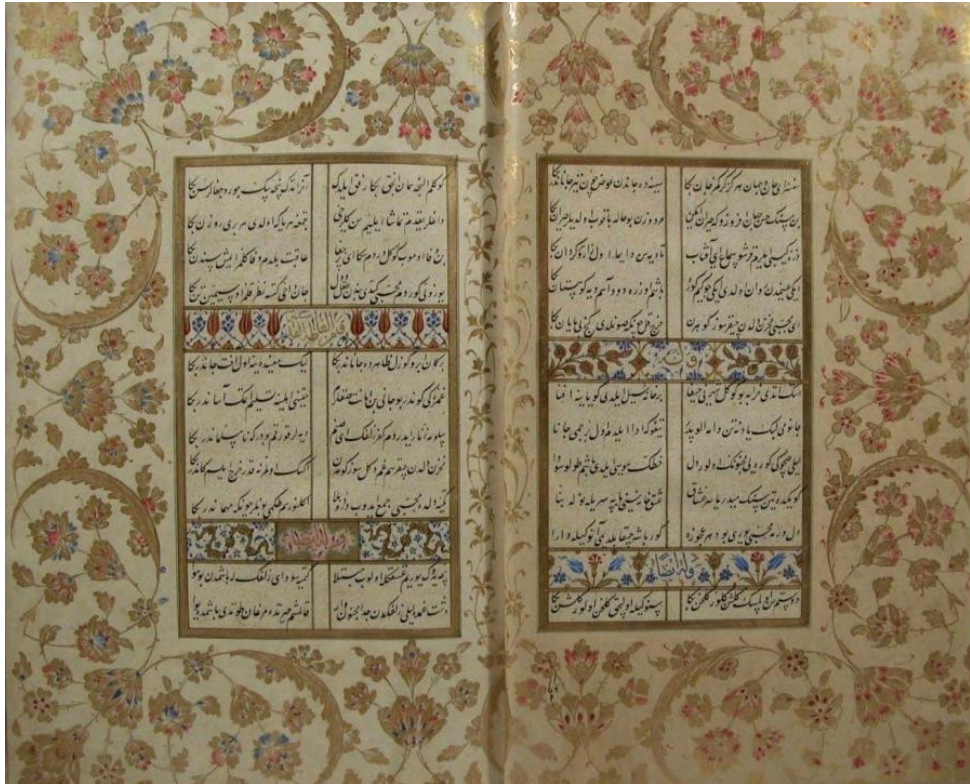
Mushaflarda sûrelerin başında sûrenin adı, nerede indiği ve âyet sayısının belirtildiği bölümdür. Mushaf dışında el yazması eserlerde bu bölüme konunun ismi yazılır. Bu kısımlar genelde yatay biçimde dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Bölüm ya da sûre başları yazının olduğu kısmı çerçeve içine alan cetvel içine konulur ve yazı ile bezemenin yapıldığı dönemi yansıtır. (bkn. R.12, 13)

Resim 11. Mushaf, Bölüm başı tezhibi. hat: Şeyh Hamdullah, İÜ. NEK, A6566.

Resim 12. Mushaf, sûre başı tezhipleri, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ. NEK. T 6662.

Resim 13. Divan-ı Muhibbî, bölüm başı tezhibi, İÜ. NEK-T.5467.

2.1.4. Ünvan Sayfası

Sözcük anlamı makale, kitap, mecmua başlığıdır. Ünvan sayfalarındaki kompozisyon ve renkler serlevha ve zahriye sayfalarındaki tasarımlarla benzer özelliktedir.¹⁴ (bkn. R.14)

Resim 14. İÜ. NEK, A6566. II.Bayezid döneminden ünvan sayfası tezhibi. 16. yüzyıl örneği.

2.1.5. Duraklar/Noktalar

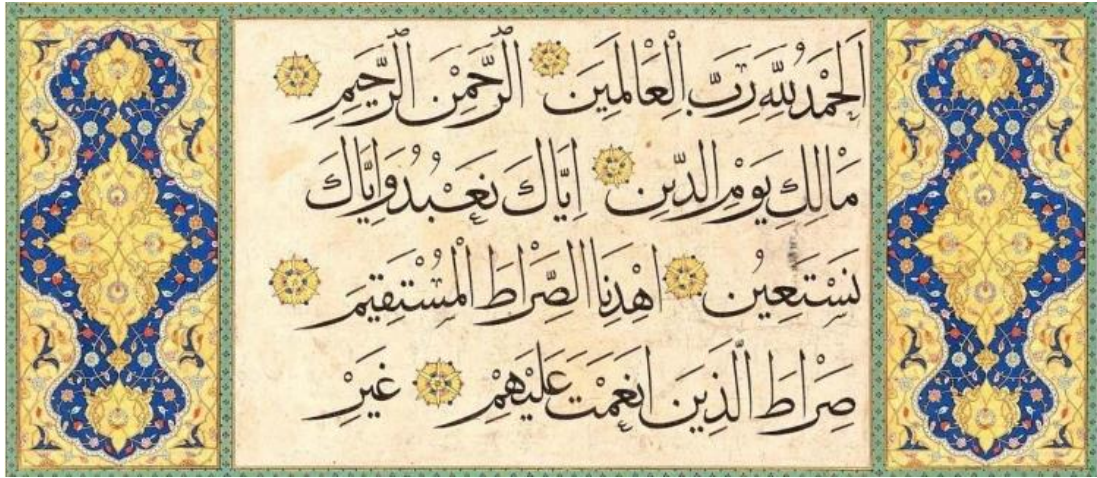
Duraklar veya noktalar el yazması eserlerde ve mushaflarda genellikle âyet ve cümle sonlarındaki boşluğa yapılan, genellikle rozet biçiminde tezyinî noktalardır. El yazması kitaplar, kıtalar, levhalar gibi nesir şeklinde yazılan bütün eserlerde kullanılan tezyinî durakların en çok görülen çeşitleri helezonî, şeşhâne, pençhâne, mücevher (geçme) ve müzehhep duraklardır¹⁵. (bkn. R.15, 16)

¹⁴ Gülnur Duran, “Serlevha” maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.36, İstanbul, 2009, s.567-569

¹⁵ Gülnur Duran, Tezhip sanatının kullanım alanları maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.41, İstanbul 2012, s.63

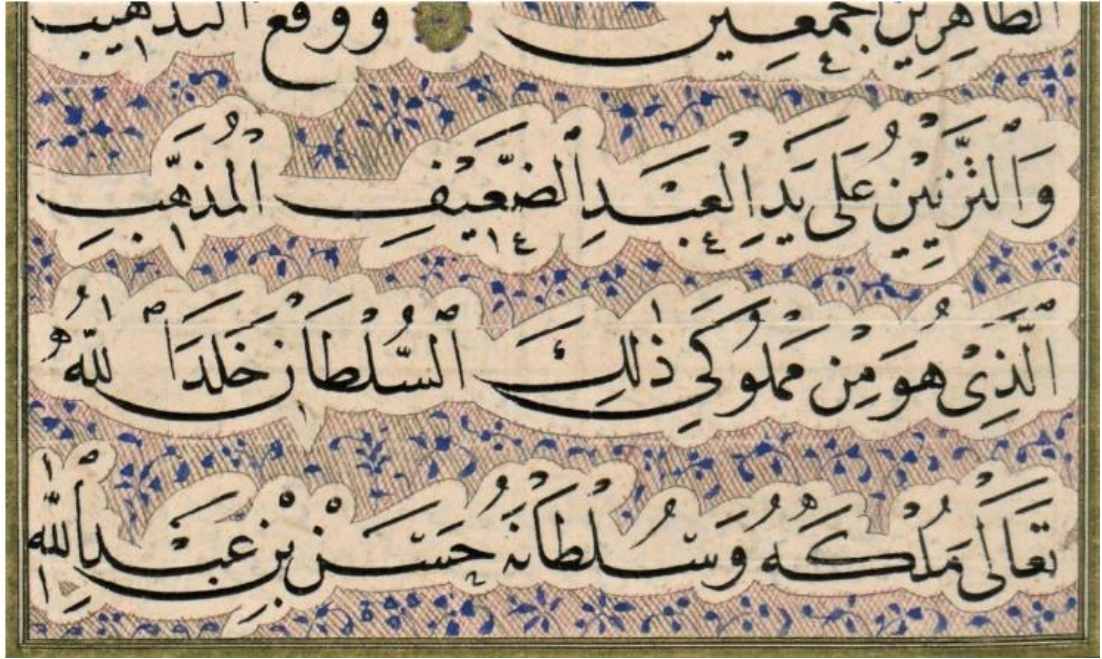
Resim 15. Mushaf, durak, ht: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, 16. yy. TIEM-6662.

Resim 16. Mushaf, duraklar, hat: Karahisârî, 16. yy.,TSMK-HS. nr. 5.

2.1.6. Satır Arası (Beyne's Sütûr)

Yazma eserlerde satırlar arasında kalan boşluklara yapılan bezemelerdir. Yazma kitaplarda ve levhalarda satır araları ve küçük boşluklar bezenerek eser zenginleştirilmiştir. (bkn.R. 17)

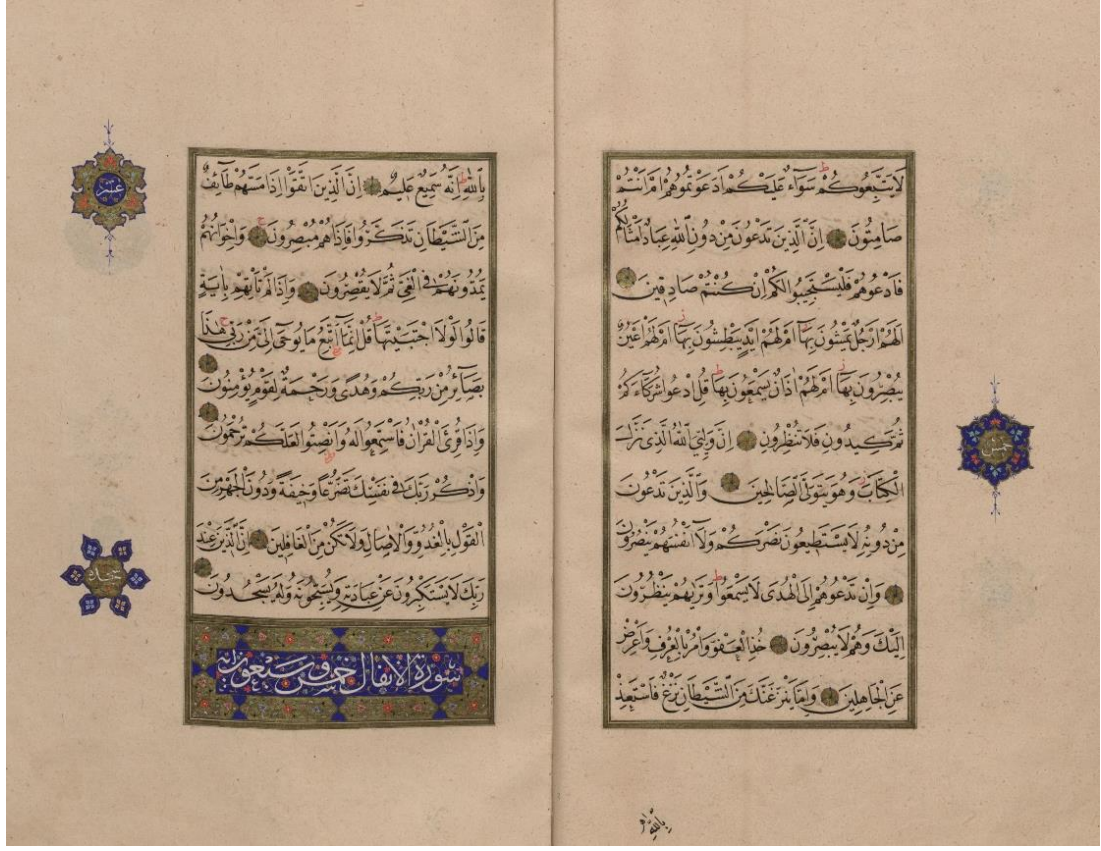

Resim 17. Mushaf, beyne's-sütûr tezhîbi, hat: Şeyh Hamdullah, tezhîp: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK- 6662.

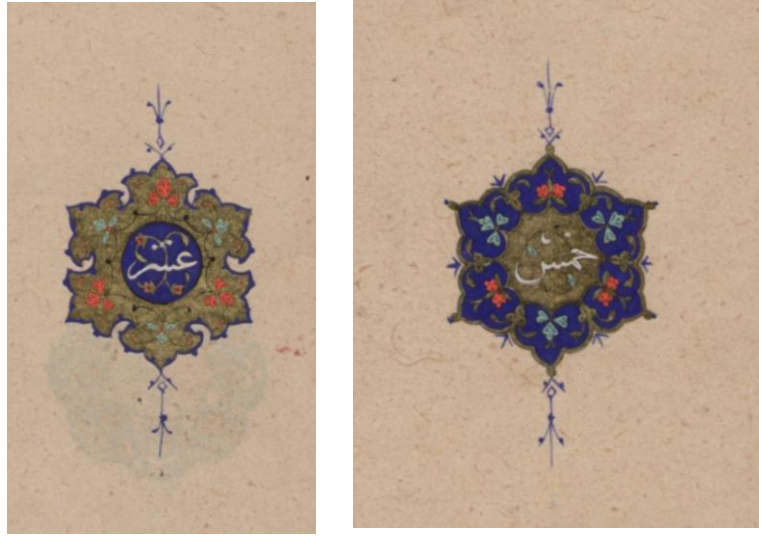
2.1.7. Güller

Mushaflarda sayfa kenarına yapılan tezyinî madalyonlardır. Yazı sahasının dışındaki sayfa boşluğuna okuyan yahut yazan kişiye kolaylık sağlanması için sûrelerin bölünmesinde hamse, aşere; cüzlerin bölünmesinde hizip, nısf, cüz; zahriye, serlevha, sûre başı, hatime ve secde edilmesi gereken yerleri işaretlemeye secde ibaresi yazılır.¹⁶ Mushaf gülleri madalyon, mekik, damla ve değişik geometrik biçimlerde tezhîp yapılmaktadır. (bkn. R.18, 19, 20, 21)

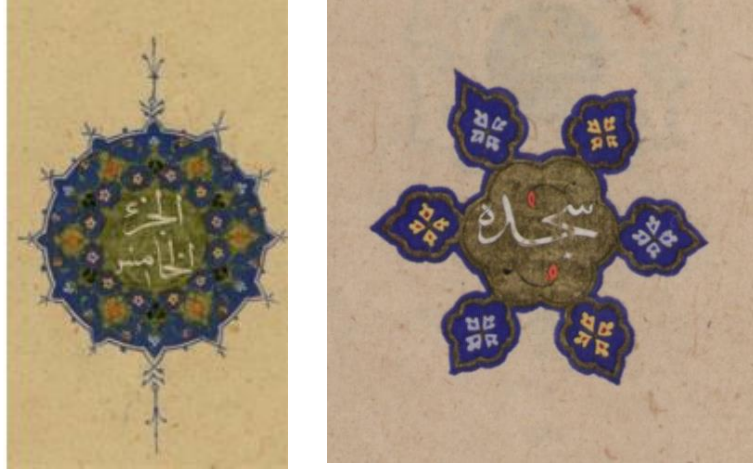
¹⁶ Gülnur Duran, Tezhîp sanatının kullanım alanları maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C.41, İstanbul 2012, s.64

Resim 18. Mushaf, güller tezhipleri, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK. T 6662.

Resim 19. Mushaf Hamse, aşer gülleri hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK-6662.

Resim 20. Mushaf Cüz, secde, gülleri hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK-6662.

Resim 21. Mushaf, hizip gülü, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, İÜ.NEK- 6662.

2.1.8. Sayfa Kenarı (Hâşiye)

Haşiye, lügatte “doldurmak; çok fazla söz söylemek ya da yazmak” manalarındaki **haşv** masdarından gelen bir addır. Kitaplarda yazının olduğu sayfanın kenarlarında bulunan boşluk anlamına gelir¹⁷. El yazması eserlerde, metin bölümü cetvel içine alınır ve üç kenarına hâşiye, hâşiyeli sayfa denir. Bu bölümde yazı ile ilgili açıklamalar yer almaktadır¹⁸. (bkn. R.22, 23, 24)

¹⁷ Tefik Rüştü Topuzoğlu, “Haşiye”, **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, c. 16, s. 419-422.

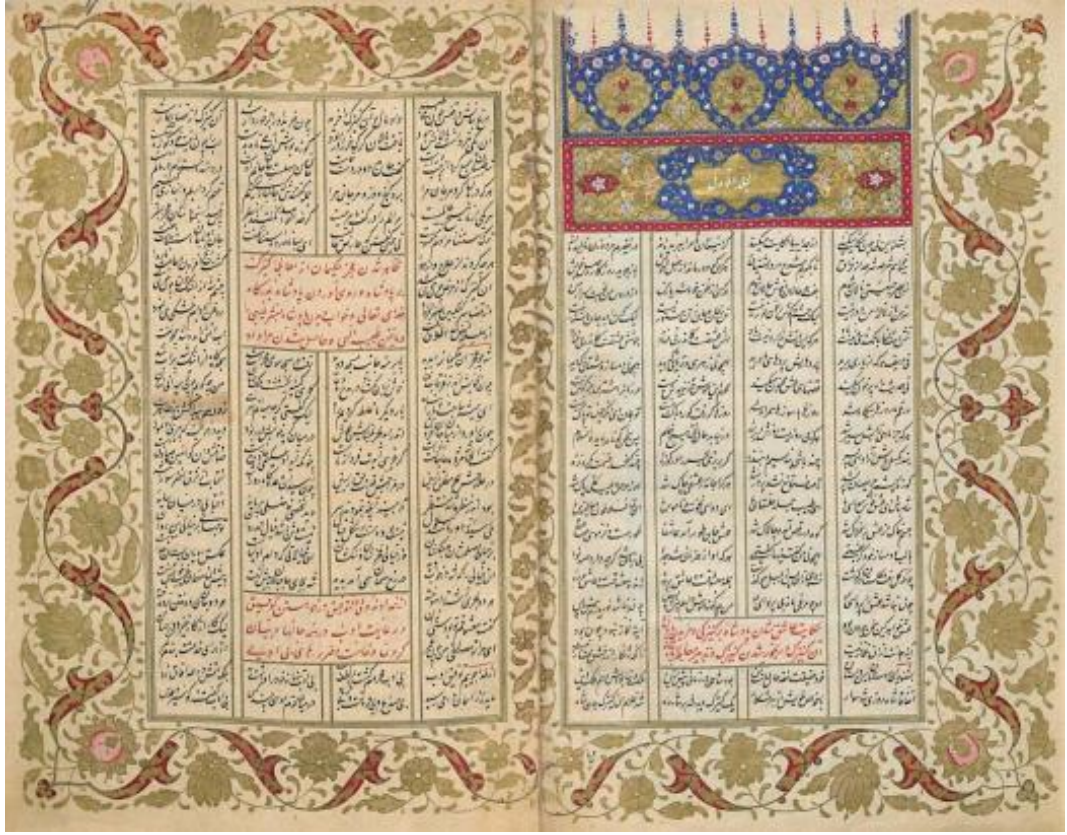
¹⁸ Gülnur Duran, ‘‘Serlevha ‘’, **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, c. 36, s. 567.

Resim 22. Delâilü'l-Hayrât, hâşiye, hat: Hâfız Osman, 17. yy, TIEM-Y. 4121.

Resim 23. Divan-ı Muhibbî, tezhip: Karamemi, 16. yy, İÜ. NEK-T.5467.

Resim 24. Mevlânâ'nın Mesnevisi, hâşiye tezhibi, 1029/1620, SK-Halet Efendi 174.

2.1.9. Kenarsuyu/ Dış Pervaz

Yazma kitaplarda yazı alanı dışında kalan sayfa kenarlarına uygulanan ve çerçeve teşkil eden bezemelerdir. Birden fazla yapıldığında iç tarafta olanına ara suyu (iç pervaz), en dışta ve daha geniş olanına kenar suyu (dış pervaz) denir.

(bkn. R.25, 26)

2.1.10. Cetvel

Yazma kitaplarda metin kısmını belirtmek ve farklı süsleme alanlarını belirlemek için altın ile veya farklı renkte boyalarla çizilen çizgilere cetvel adı verilir. Her sayfada metnin dört tarafına altınla çekilen cetvel kitabın ve yazının ölçüsüne göre değişir.¹⁹

¹⁹ Faruk Taşkale, "Tezhip Sanatının Kullanım Alanları", MSU SBE Geleneksel Türk El sanatları Bölümü, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul 1994, s.71.

Resim 25. Mushaf, serlevha, dış pervaz tezhibi detay, hat: Karahisârî, TSMK- HS. nr. 5.

Resim 26. İmam Buharî'nin Câmiu's- Sahîh adlı eseri, fihrist tezhibi, dış pervaz tezhibi, TİEM. 1674.

2.1.11. Hâtîme/ Ketebe/ İmza Sayfası

Yazma eserlerde, yazar eseri tamamlarken son sayfaya dua, hattat adı, müzehhip adı, tarih gibi yazılar yazar. Bu sayfaya hatime sayfası denmektedir. Genelde sade bir bezeme hakimdir.²⁰ Levhalarda ise tasarımın alt orta veya alt sol bölümüne ve kıt'aların en alt satırına veya sol koltuğun orta kısmına kısa biçimlerde yazılmıştır. Müzehhipler nakışhanede görev aldıkları ve aynı zamanda tevazu sahibi oldukları için imza atmadıkları görülür. Müzehhiplerin imzalarına rastlandığında ise çok küçük ve gözün zor göreceği biçimde imza attıkları görülmüştür. Bu nedenle kitap bezeme sanatlarında eseri tezyin eden sanatçılarla ilgili bilgiler azdır. (bkn. R.27)

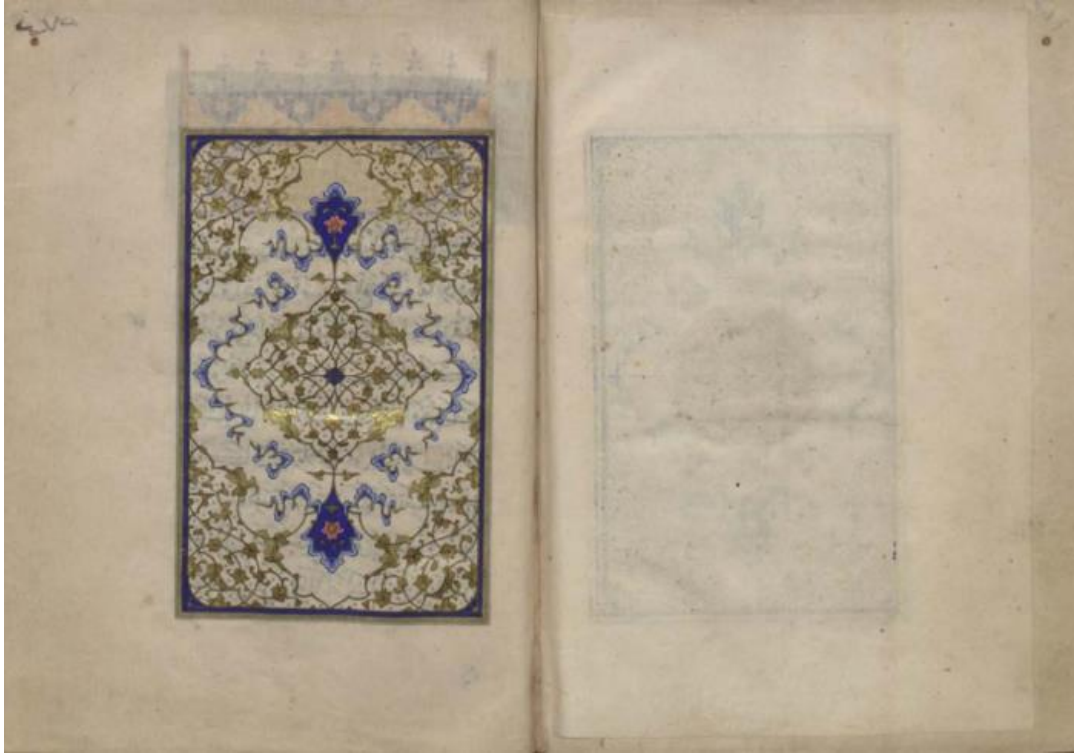
²⁰ Faruk Taşkale, a.g.t, s. 71.

Resim 27. Mushaf, ketebe sayfası, hat: Şeyh Hamdullah, tezhip: Hasan bin Abdullah, 16. yy. TIEM-6662.

2.1.12. Boş Sayfa

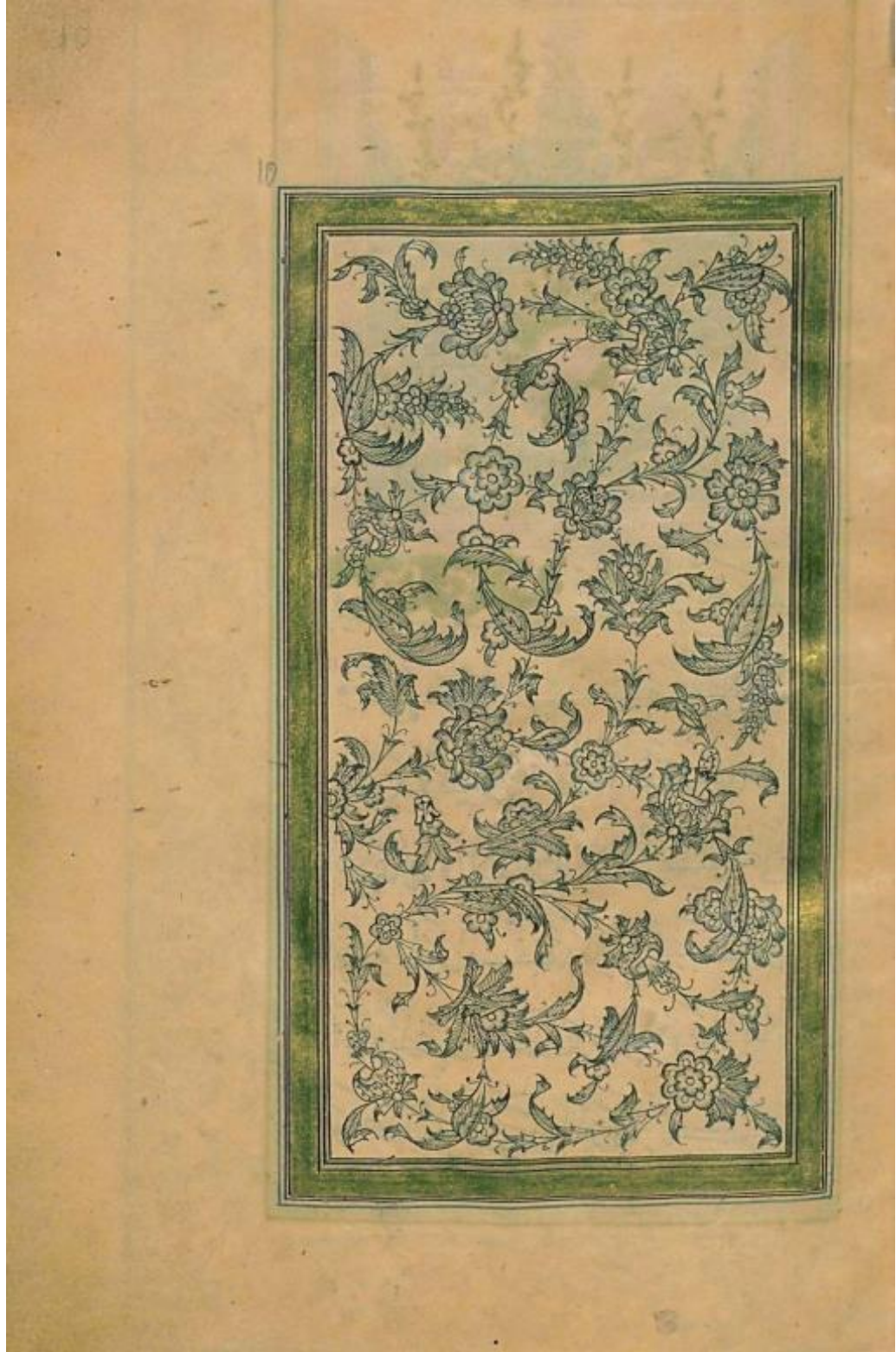
El yazması eserlerde yazı aralarında yer alan sayfalara, bir bölümün bitip yeni bir bölümün başlamasından önce arada kalan boş sayfalara veya imza sayfalarından sonra kalan boş sayfalara sade tezyinatlar yapılmıştır. Bunlar sade bitkisel tasarımlardan oluşur ve altın çerçeveler içerisine alınmıştır. Genelde altın cetveller çekilen boş sayfaların içerisine çiçek motifleri yapılarak estetik bir görünüm yakalanmak istenmiştir. (bkn.R.28, 29, 30)

Resim 28. Mushaf, boş sayfa tezhibi, hat, Mustafa Dede, 900/1495-945/1538, İÜ. NEK-A. 6566.

Resim 29. Delâilü'l-Hayrât, Hâfız Mehmed Râşid Eyyûbî, 1266/ 1850, İÜ. NEK-A. 5768.

Resim 30. Delâilü'l-Hayrât, boş sayfa tezhibi, Cezuli, hat: Mustafa Resmi Efendi; tezhip: Mehmed Efendi, 1220/1805 SK.- Nuri Arlasez 317.

2.1.13. Fihrist

Yazma eserlerinde metnin önünde cetvel ile bölünüp kafeslenmiş sayfaya fihrist sayfası denir. Bazılarında bu kafeslerin kenarları siyah mürekkep tahrirli altın cetveller ile yapılmıştır, bazılarında ise başlık ve kenar tezhibi bulunur. Fihrist bir veya birkaç sayfa olur. Bazı yazma eserlerinde zahriyeden sonra kitabın fihristi bulunmaktadır.

(bkn. R.31, 32, 33)

Resim 31. İmam Buharî'nin Câmiu's- Sahîh adlı eseri, Fihrist Sayfası, TİEM. 1667, v.1b.

Resim 32. İmam Buharî'nin Câmiu's- Sahîh adlı eseri, fihrist tezhibi, tezhip: Abdü'l Fettah, SK- DİP-247.

Resim 33. İmam Buharî'nin Câmiu's- Sahîh adlı eseri, fihrist tezhibi, TİEM. 1674.

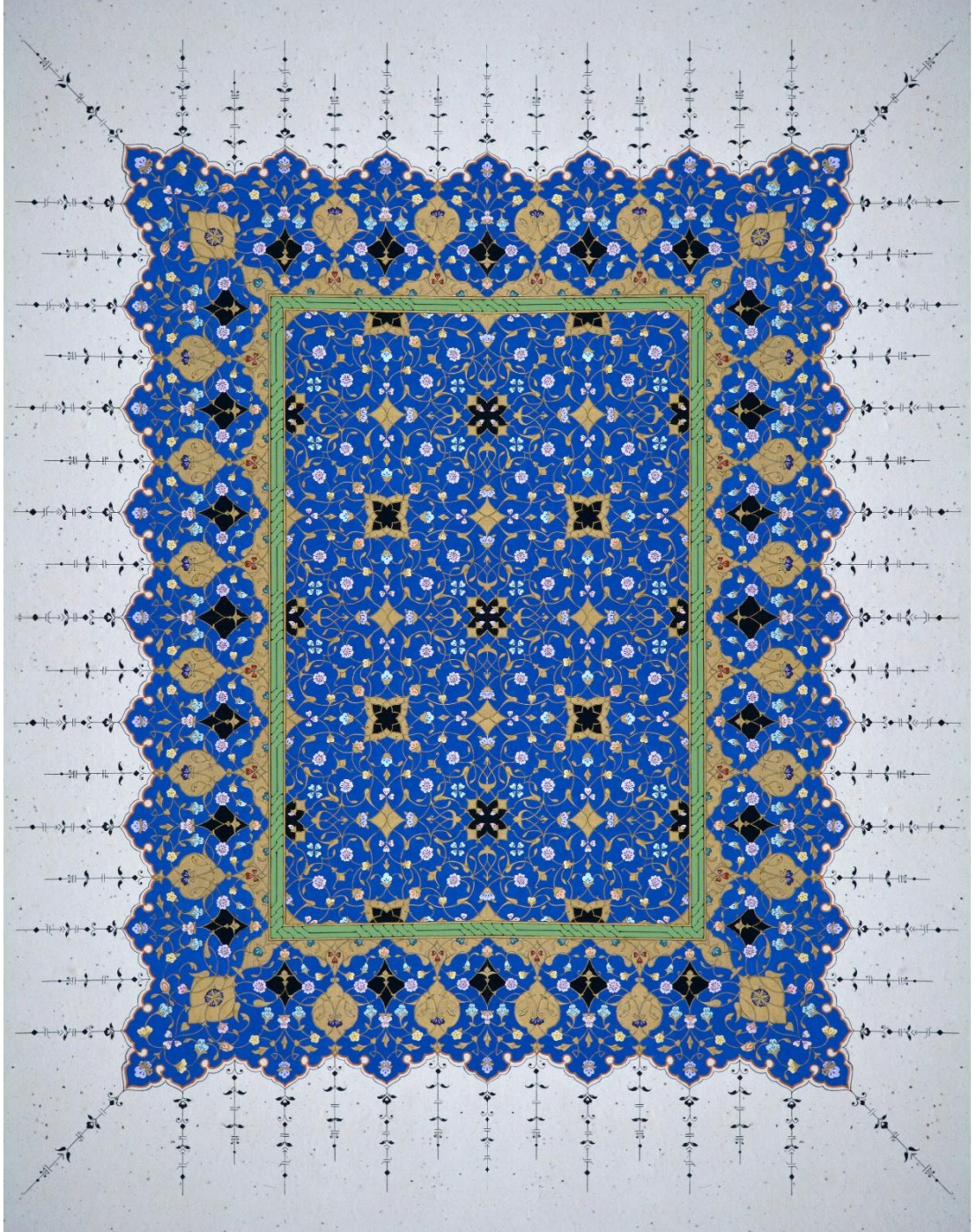
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ESER UYGULAMALARI

Kitap süsleme sanatlarında tezhip formlarından altı farklı çeşit özgün tasarım ve uygulamaları yapılmıştır. Çalışılan dönemdeki Kur'ân-ı Kerîm'lerde ve el yazma eserlerde en çok dikkat çeken zahriye ve serlevha sayfaları örneklerinden birer adet çalışma yapılmıştır. Mail kıta ve koltuk tasarımı, bölüm başı, beyzî formu şemse ve daire formu şemse tezhip çalışmaları hazırlanmıştır.

Eserler hakkında bilgiler, tasarım aşamaları, eskiz çizimleri ve renklendirilmeleri, kullanılan malzemeler ve teknikler bu bölümde ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

3.1. ZAHRIYE FORMU

Resim 34. Klâsik tezhip zahriye sayfası uygulama.

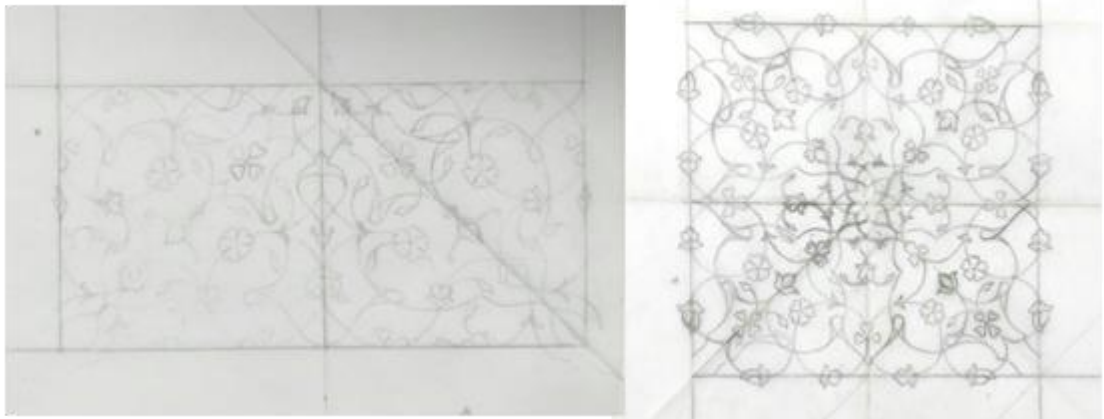
Ebadı: 55 X 45 cm.

Tekniği: Klasik tezhip.

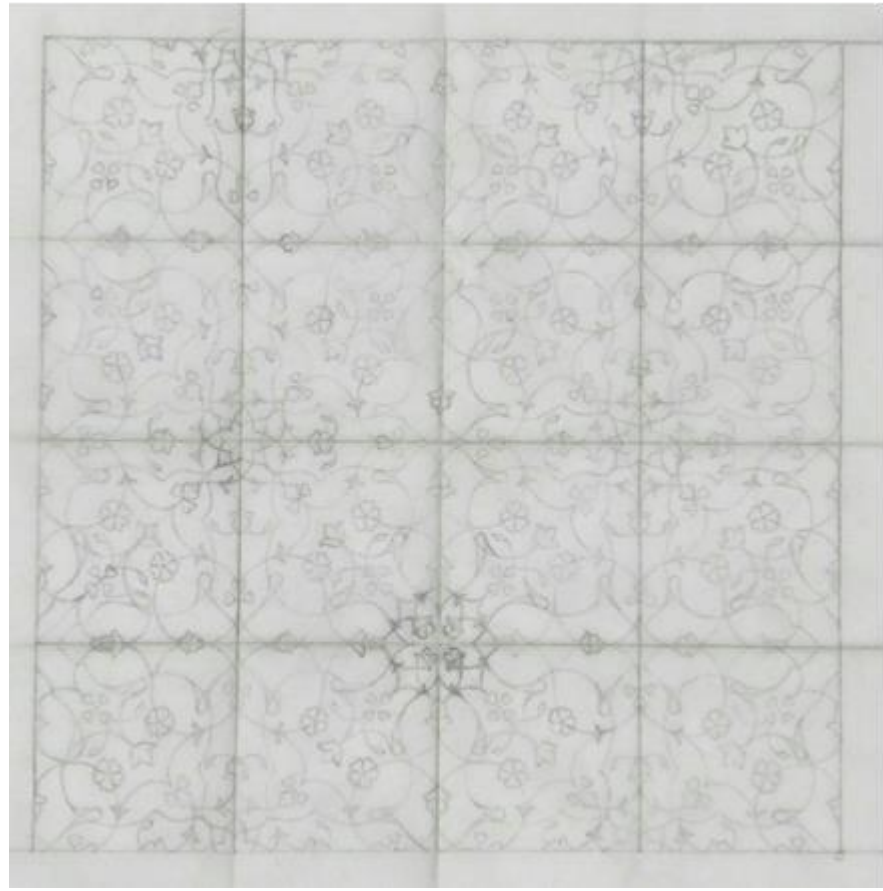
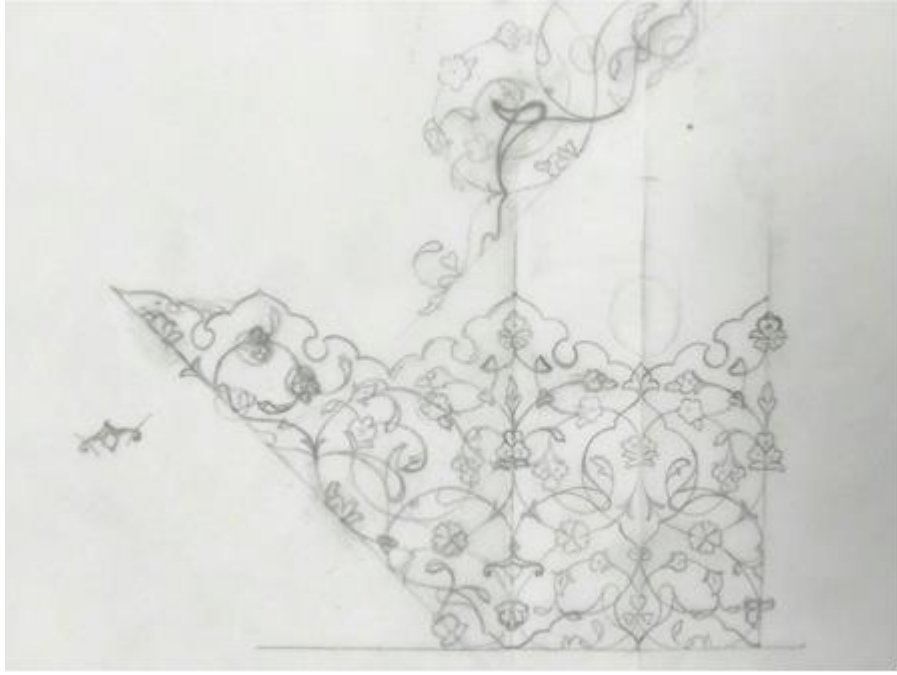
Açıklaması: Sade rûmî ve çiçekli helezonlarla desen oluşturulmuştur. 4x4 cm ölçülerinde bir tasarım katlama yöntemiyle tekrarlı biçimde çizilerek tamamlanmıştır. Dikdörtgen biçiminde 24x16 cm. ölçülerindedir. İç bölümdeki tasarımın benzeri dış kısımdaki 8cm'lik bölüme de taşınmıştır. Dış kısımda 2cm'lik bir desen çıkarılmış katlama yöntemiyle çoğaltılarak çizilmiştir. İç formu dış kısımdan ayıran geometrik formda zencerek yeşil tonunda bir zemin üzerine uygulanmıştır.

Eser, el yapımı 50x70 cm. ölçülerinde murakkâya çalışılmıştır. 22 ayar altın kullanılmıştır. Rûmî ve çiçek dallarının yanında bazı kapalı formların içerisinde altın kullanılmıştır. Klasik tezhip uygulamaları ile yapılan eserin bazı bölümlerinde zender-zer tekniği çalışılmıştır.

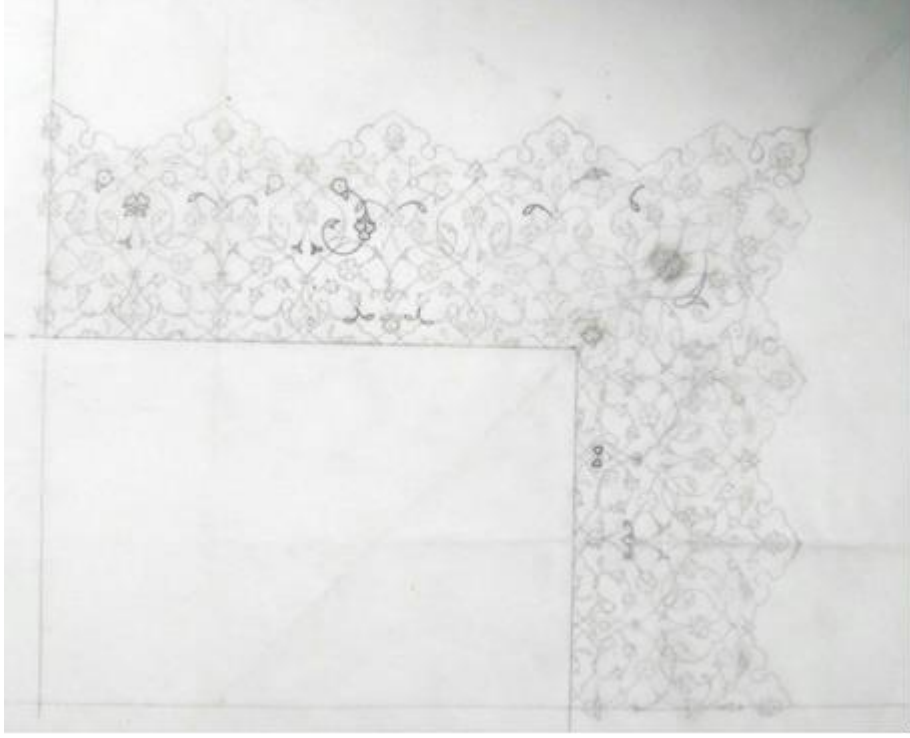
Rûmî ve çiçek dalları direk mühre ile parlatılmıştır. Altın kullanılan diğer kısımlarda mat parlatma yapılmıştır. Klasik lacivert tonu zemin rengi olarak seçilmiştir. Bazı kısımlarda siyah zemin tercih edilmiştir. Çiçekler tonlanarak boyanmıştır.

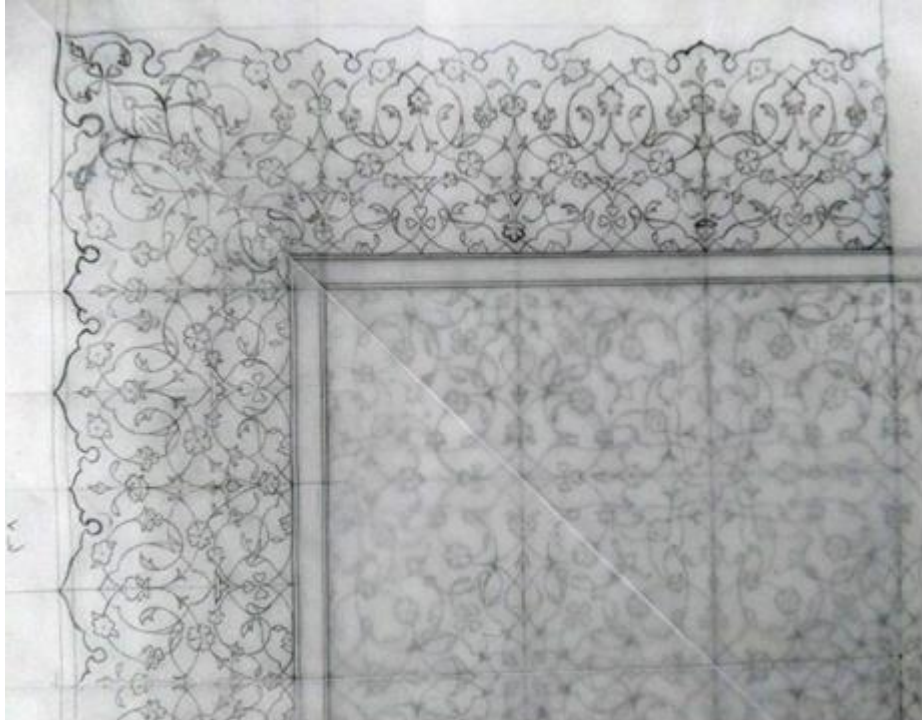
Çizim 1. Desen tasarım aşaması çizim örneği.

Çizim 2. Desen tasarım aşaması.

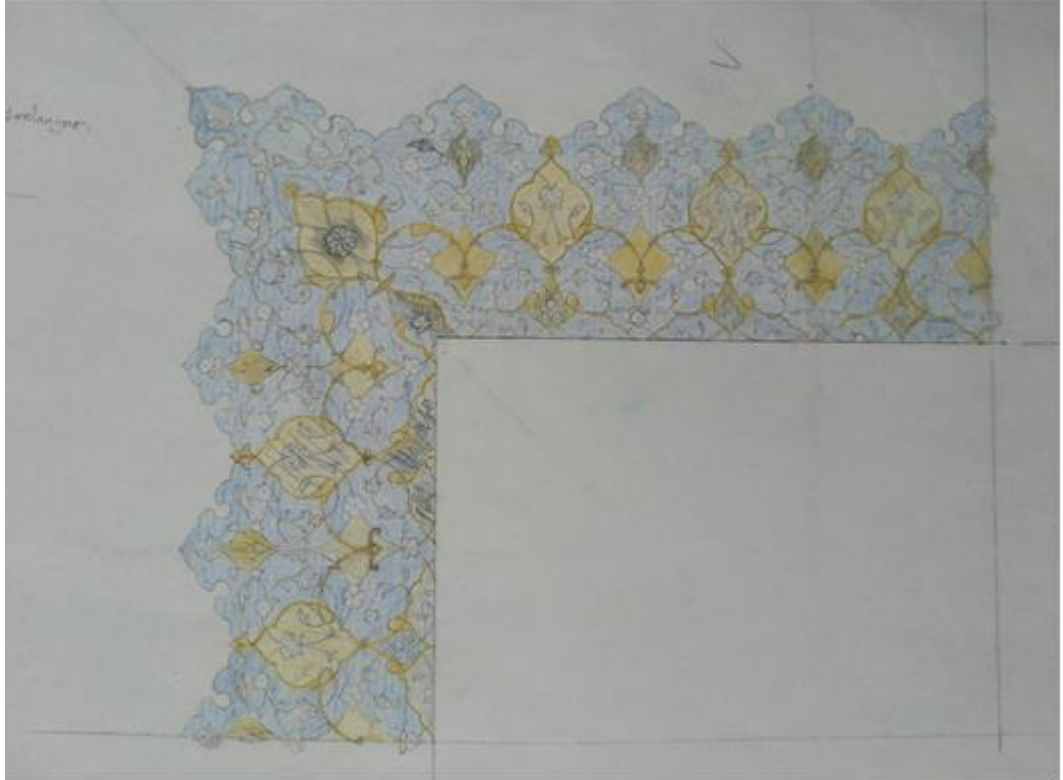
Çizim 3. Desen tasarım aşaması.

Çizim 4. Tasarım aşamasından eskiz çalışması.

Çizim 5. Uygulama öncesi renk deneme.

Çizim 6. Uygulama öncesi renk deneme.

Çizim 7. Uygulama aşaması altın sürme.

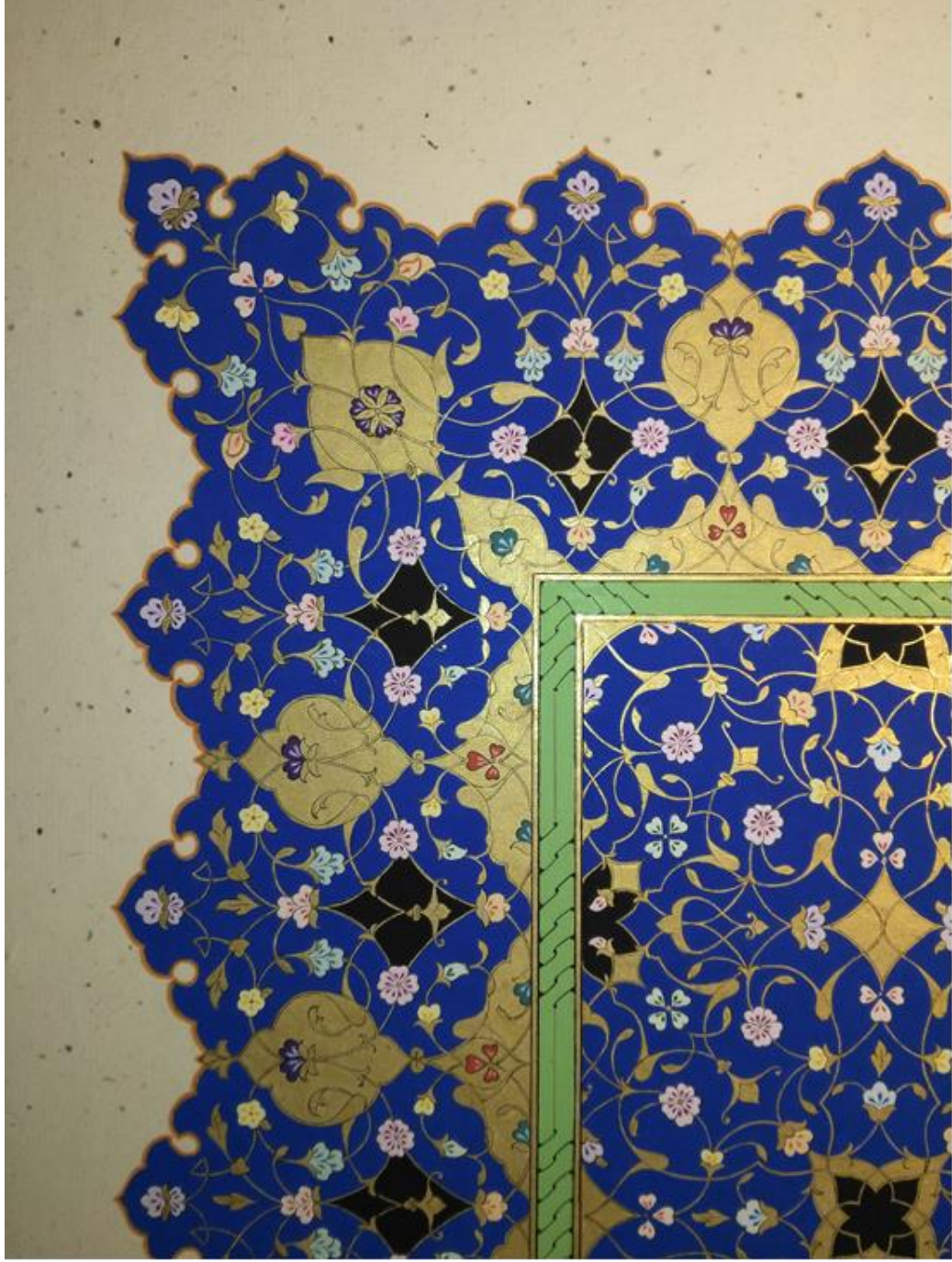
Çizim 8. Uygulama aşaması renk sürme

Çizim 9. Uygulama aşaması zemin rengi sürme.

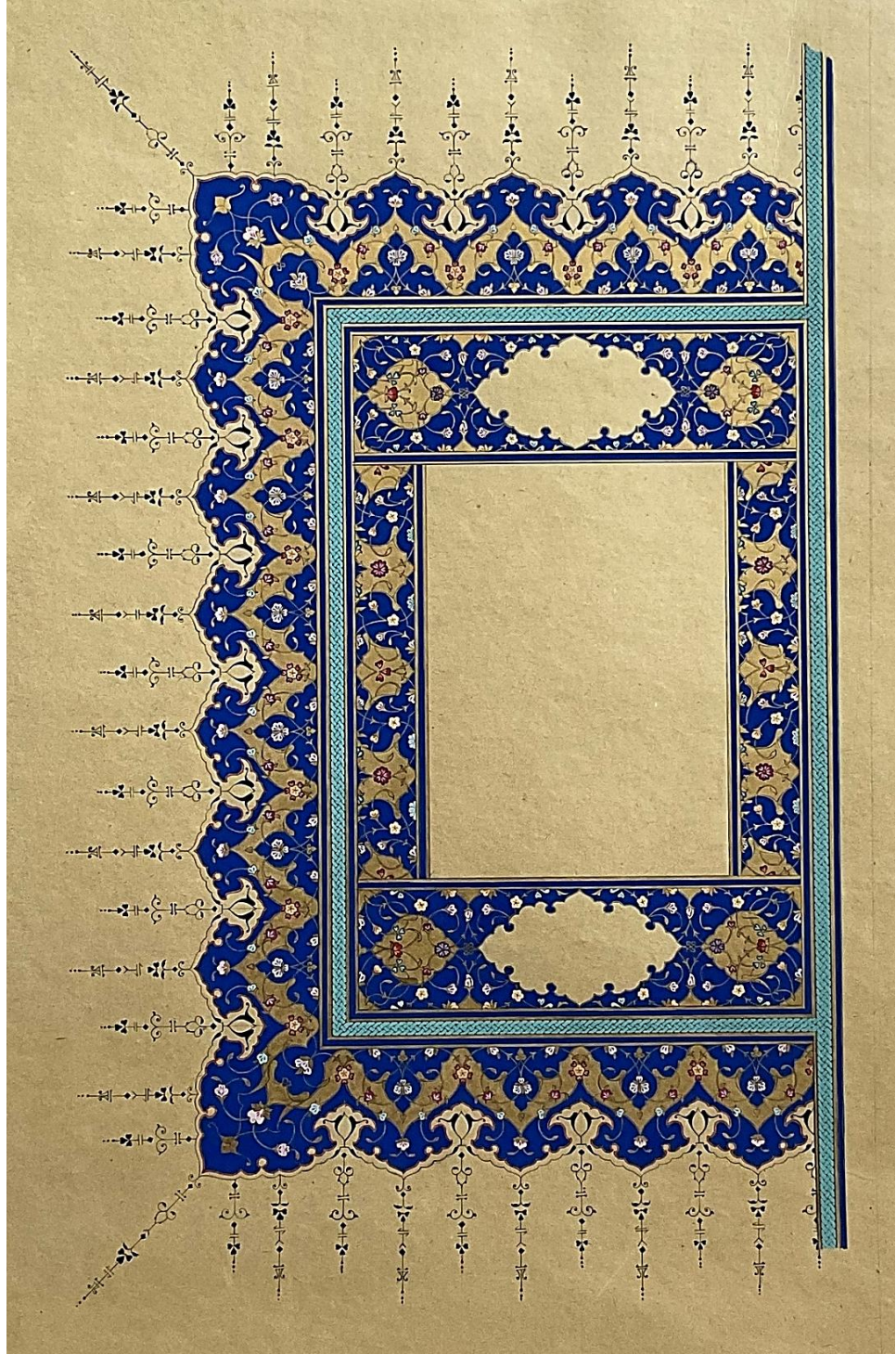

Çizim 10. Uygulama aşaması zemin rengi sürme.

Çizim 11. Uygulamadan bir detay

3.2. SERLEVHA FORMU

Resim 35. Klasik tezhip serlevha sayfası uygulama.

Ebadı: 50X 70 cm.

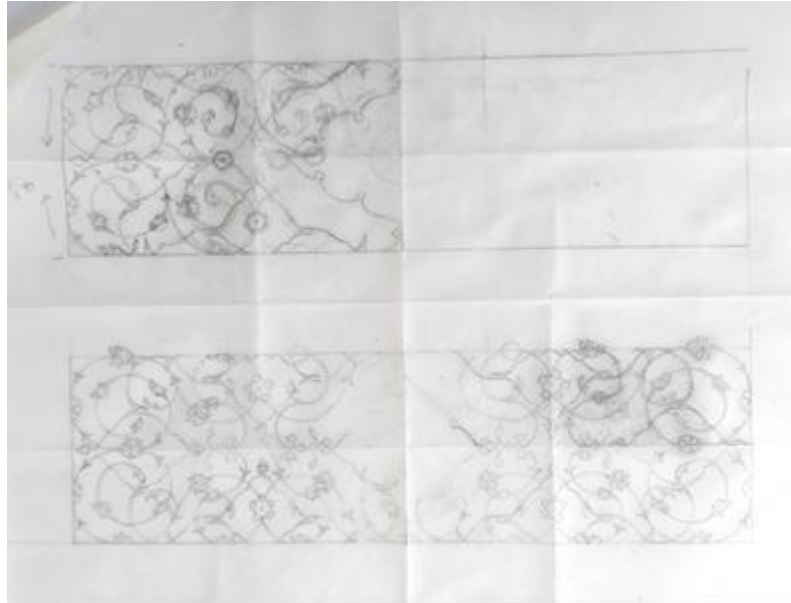
Tekniği: Klasik tezhip.

Açıklaması: Dikdörtgen formlu tasarımın iç kısmında karşılıklı iki koltuk yer almaktadır. Üstte sure başı ve altta onun benzeri bir koltuk yer almaktadır. Sade rûmî ve çiçek motifleriyle oluşturulan özgün tasarım yapılmıştır.

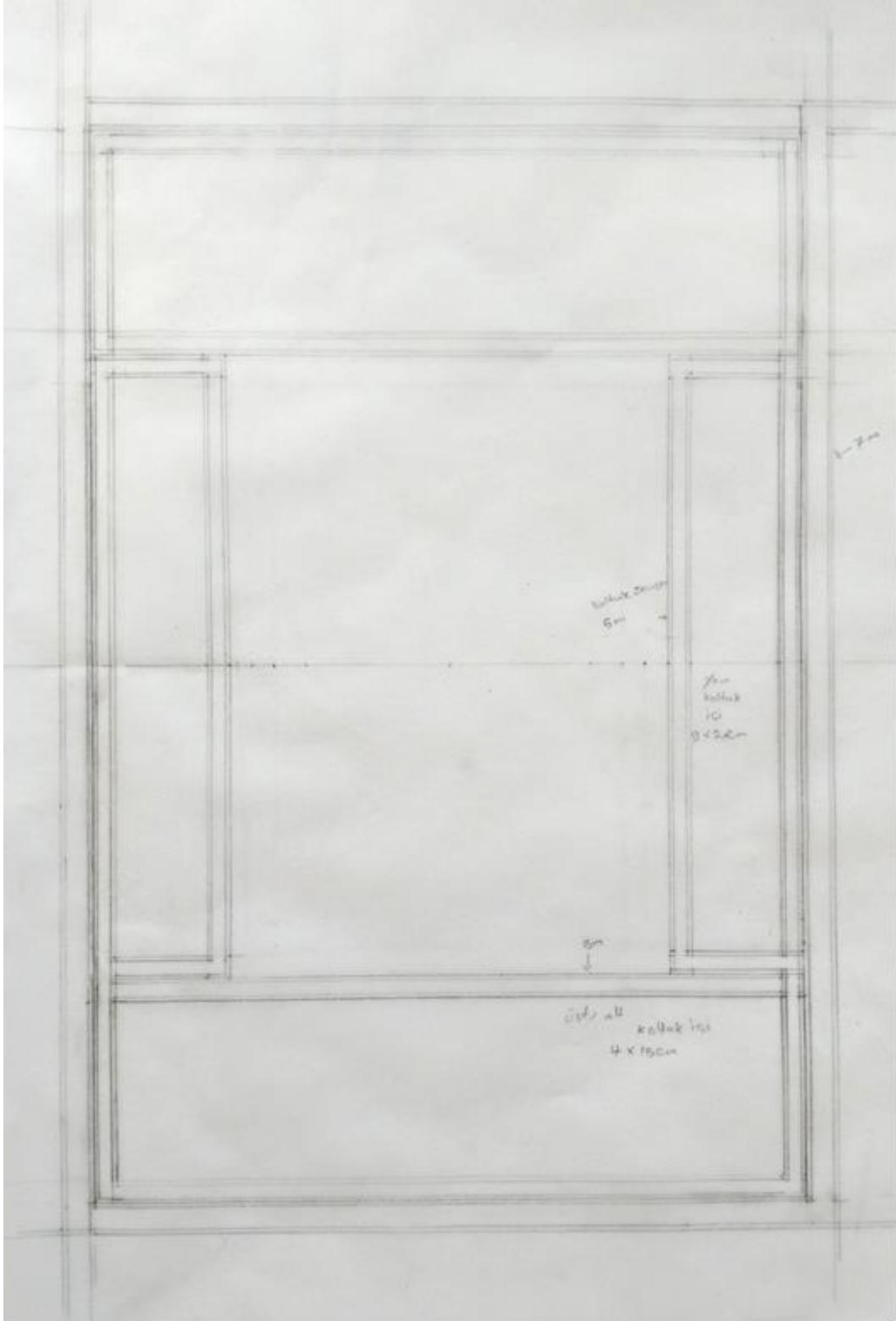
Dış tezyinata dendanlarla oluşturulan formların arasına rumili tığlar eklenerek tasarımın görsel gücü artırılmıştır. Dış kısımda da sade rumi ve çiçekli tasarım yapılmıştır. 2cm'lik paftaya desen hazırlanmış ve katlanarak uygulanmıştır.

Eserin sûre başı ve alt koltuğunda aynı tasarım ½ ölçülerinde uygulanmıştır. Sağ ve soldaki koltuk tasarımları da aynıdır. Turkuaz tonunda zemin üzerine dört iplik zencerek yapılmıştır.

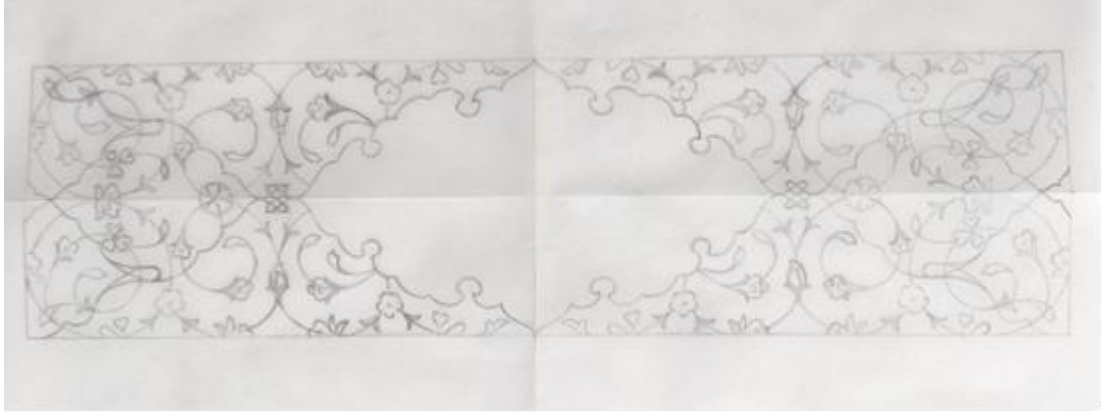
El yapımı murakka üzerine klasik lacivert zemin tonu hazırlanmıştır. 22 ayar altın tercih edilmiştir. Akrilik ve guaj boyalar kullanılmıştır. Altınlı bölümlerde bazı kısımlar mat bazı kısımlar direk parlatma tekniği ile hazırlanmıştır.

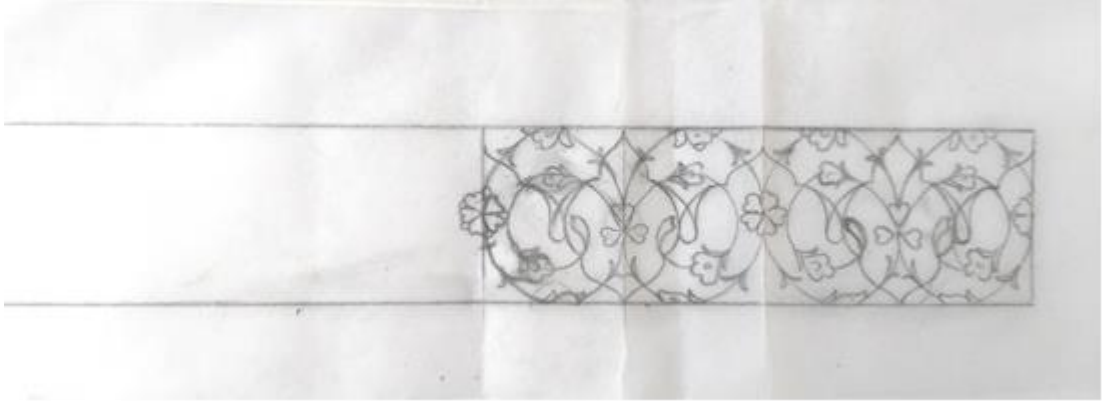
Çizim 12. Desen tasarım aşaması.

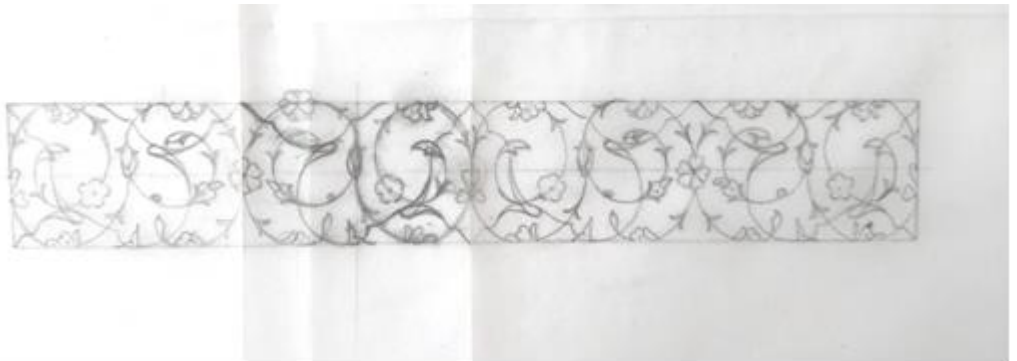
Çizim 13. Serlevhanın kalıp eskiz çizimi.

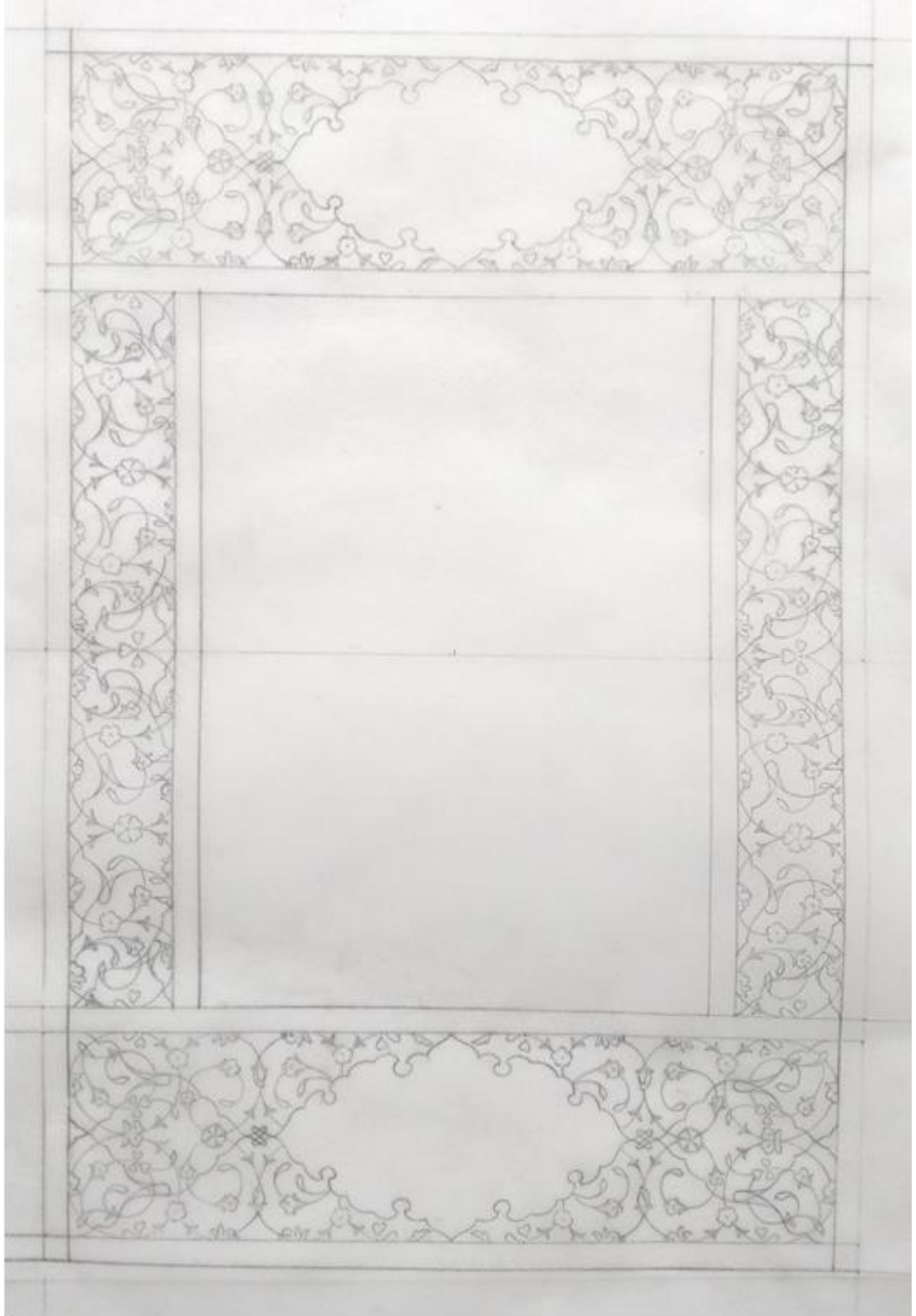
Çizim 14. Koltuk desen tasarım eskiz çizimi.

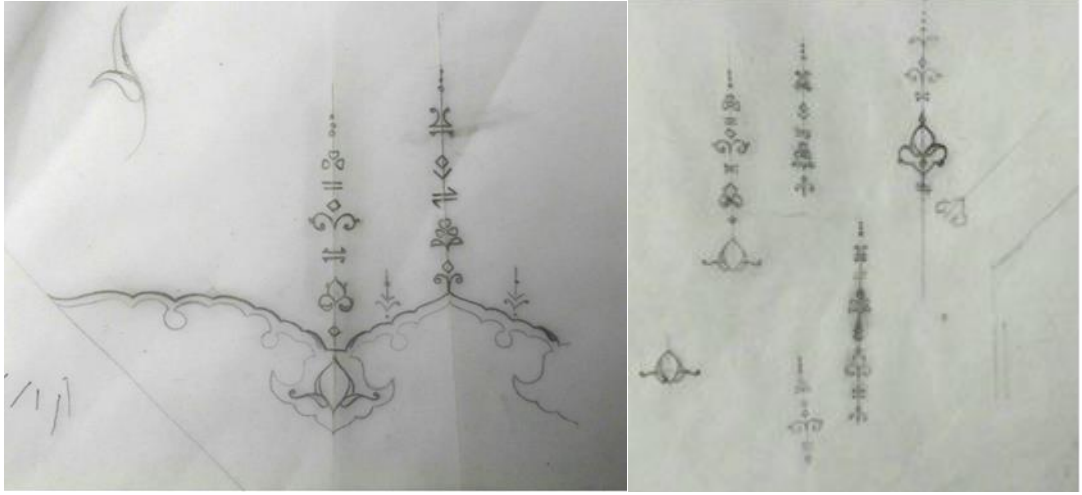
Çizim 15. Koltuk desen tasarım aşaması.

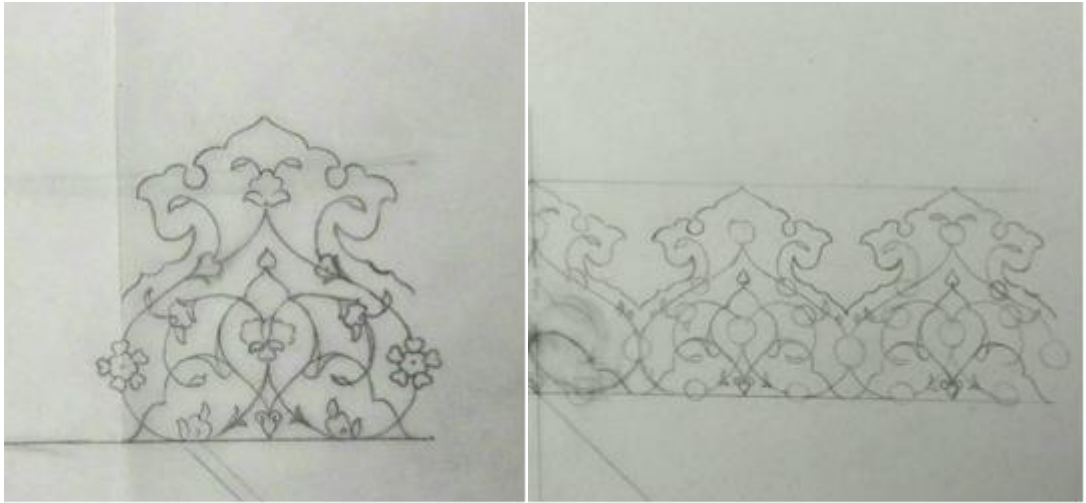
Çizim 16. Koltuk desen tasarım aşaması.

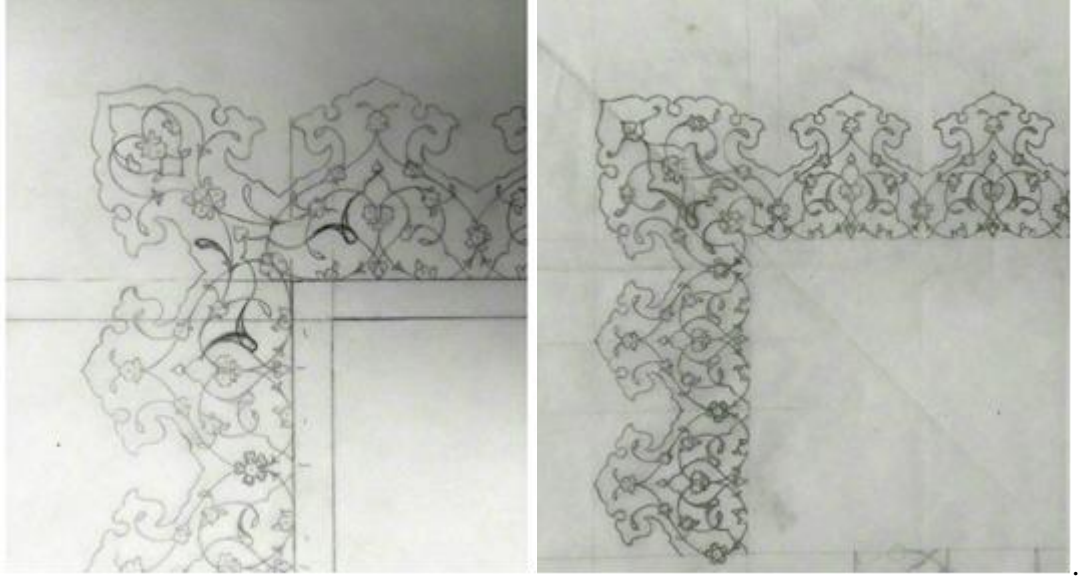
Çizim 17. Desen eskiz çizimi- koltuk yerleştirme.

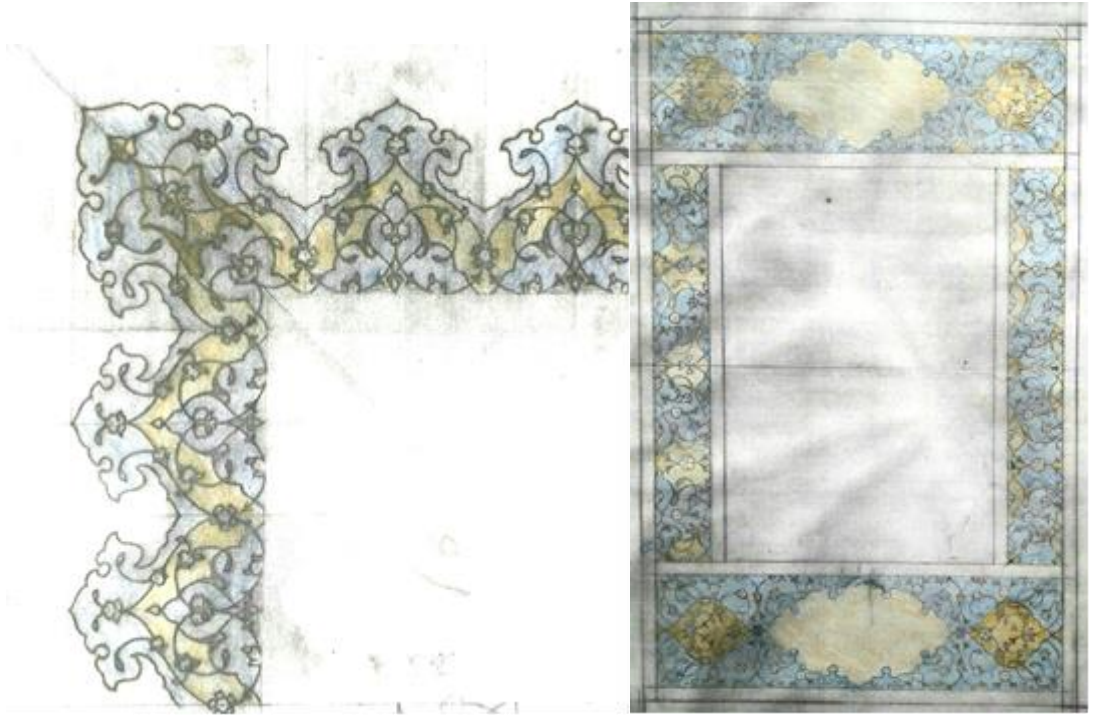
Çizim 18. Tığ tasarım aşaması.

Çizim 19. Pafta tasarım aşaması.

Çizim 20. Köşe deseni tasarımı aşaması.

Çizim 21. Renk denemesi uygulamadan önce.

Çizim 22. Uygulama aşaması, altın ve renk sürme.

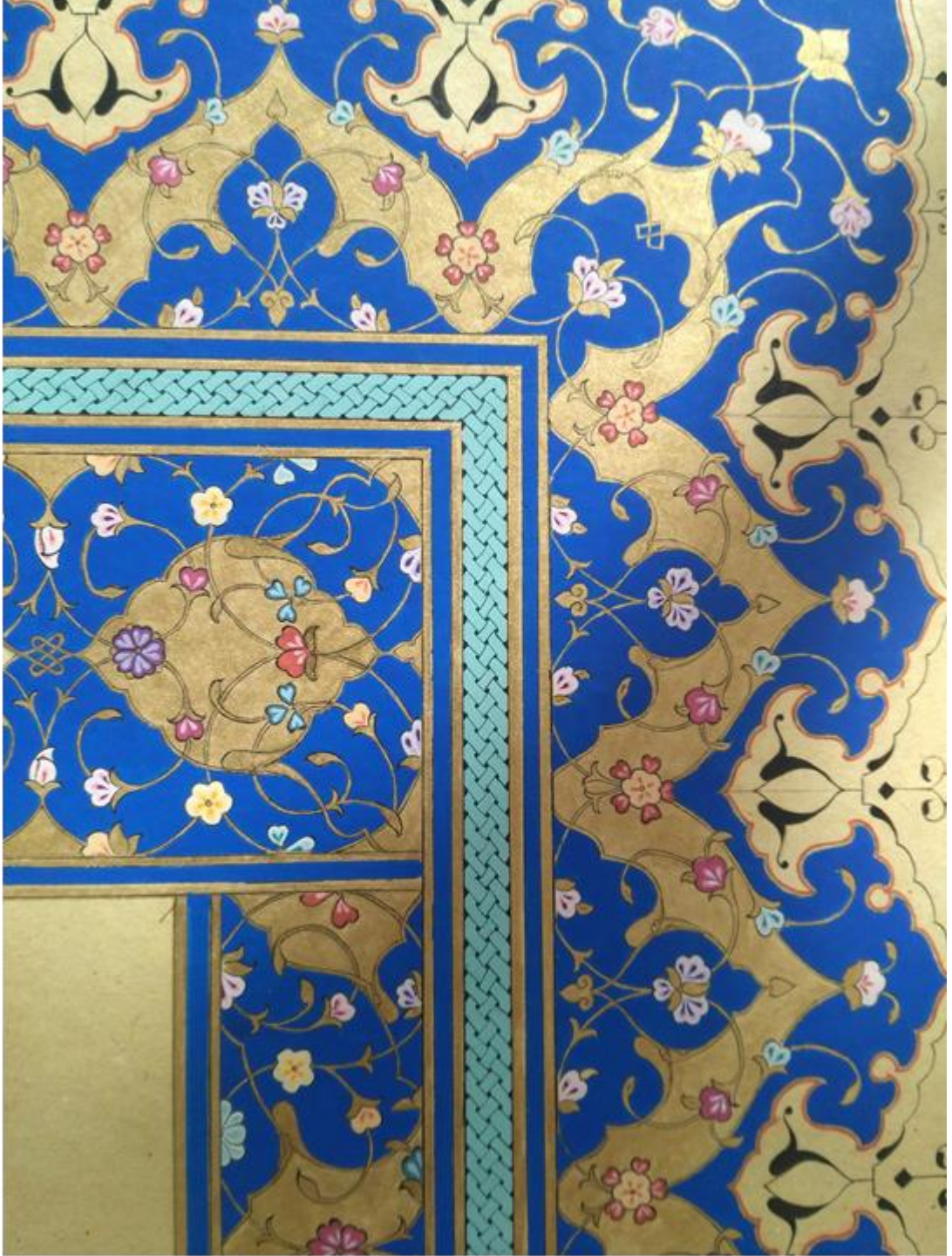
Çizim 23. Uygulama aşaması, zemin rengi sürme.

Çizim 24. Uygulama aşaması, tığ uygulama.

Çizim 25. Uygulama aşaması, zencerek yapımı.

Çizim 26. Uygulamadan bir detay.

3.3. BÖLÜM BAŞI / SÛRE BAŞI

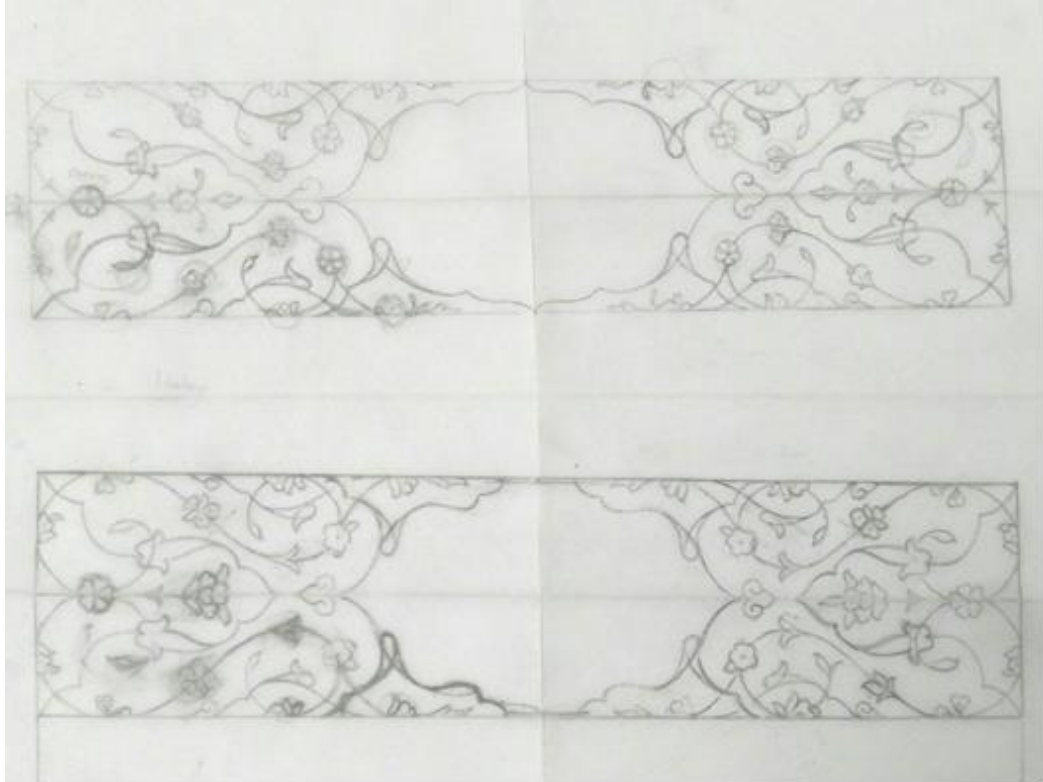
Resim 36. Klasik tezhip sûre başı sayfası uygulama.

Ebadı: 55 X 39 cm.

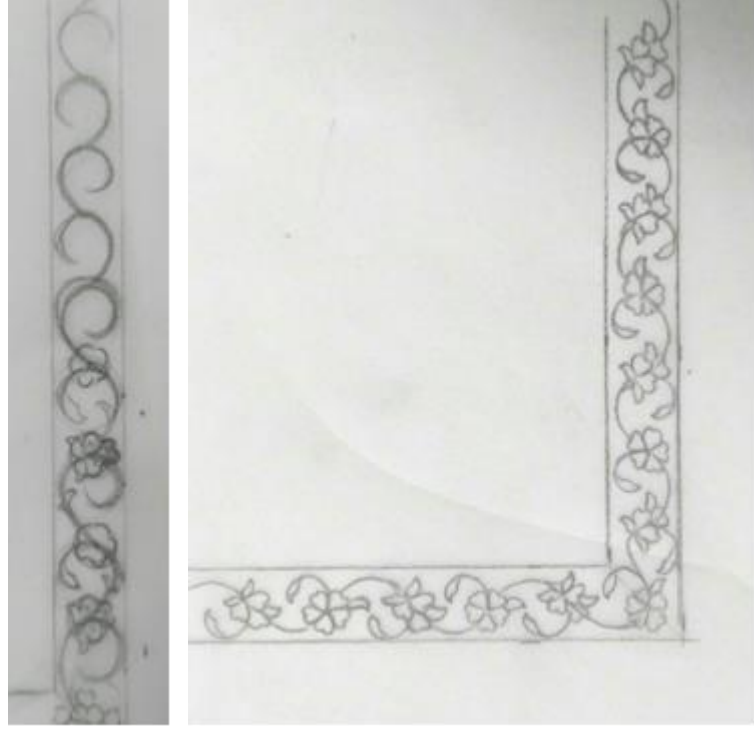
Tekniği: Klasik Tezhip.

Açıklaması: Klasik sûre başı formlarından esinlenilerek özgün bir tasarım yapılmıştır. Dikdörtgen formunun içinde rûmîlerden kapalı formlar oluşturulmuştur. Çiçek dalları dönülerek desen oluşturulmuştur. Zencerek kısmına bitkisel bir tasarım yapılmıştır. Dikdörtgen formun üst kısmına sarılma rûmîlerden kapalı form oluşturulmuş, çiçek dalları helezonlar şeklinde dönülerek desen tamamlanmıştır. Dış kısmına dendan formu verilmiştir. Negatif tarzda tığlar tasarlanmıştır.

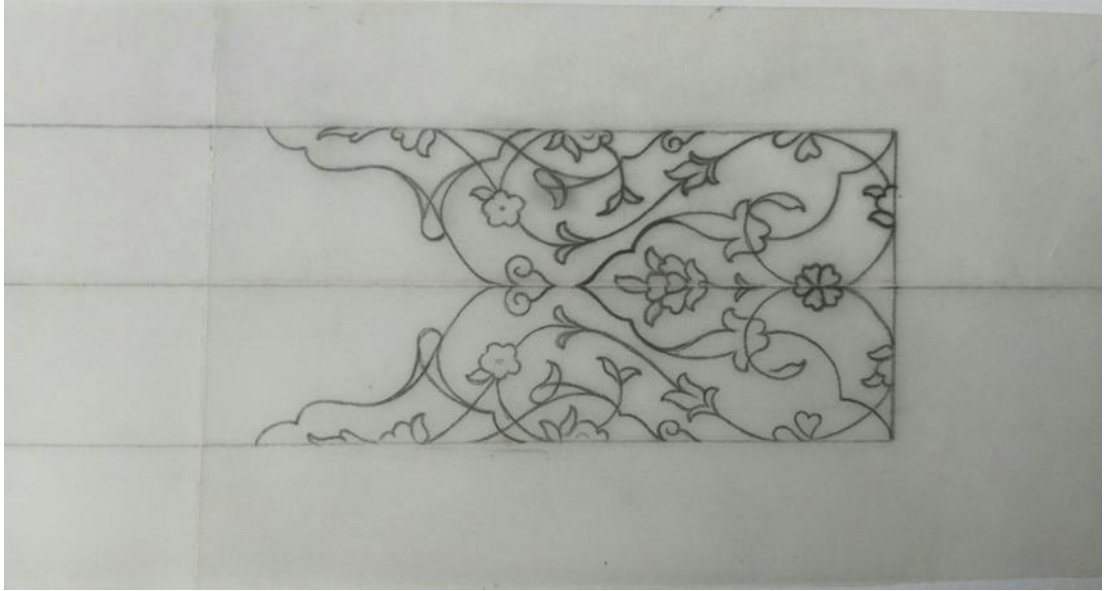
El yapımı murakka üzerine 22 ayar altın kullanılmıştır. Zemin rengi olarak koyu lacivert tonu seçilmiştir. Zemin renginde akrilik boya tercih edilmiştir. Çiçek tonları ve diğer zeminlerde guaj boya kullanılmıştır.

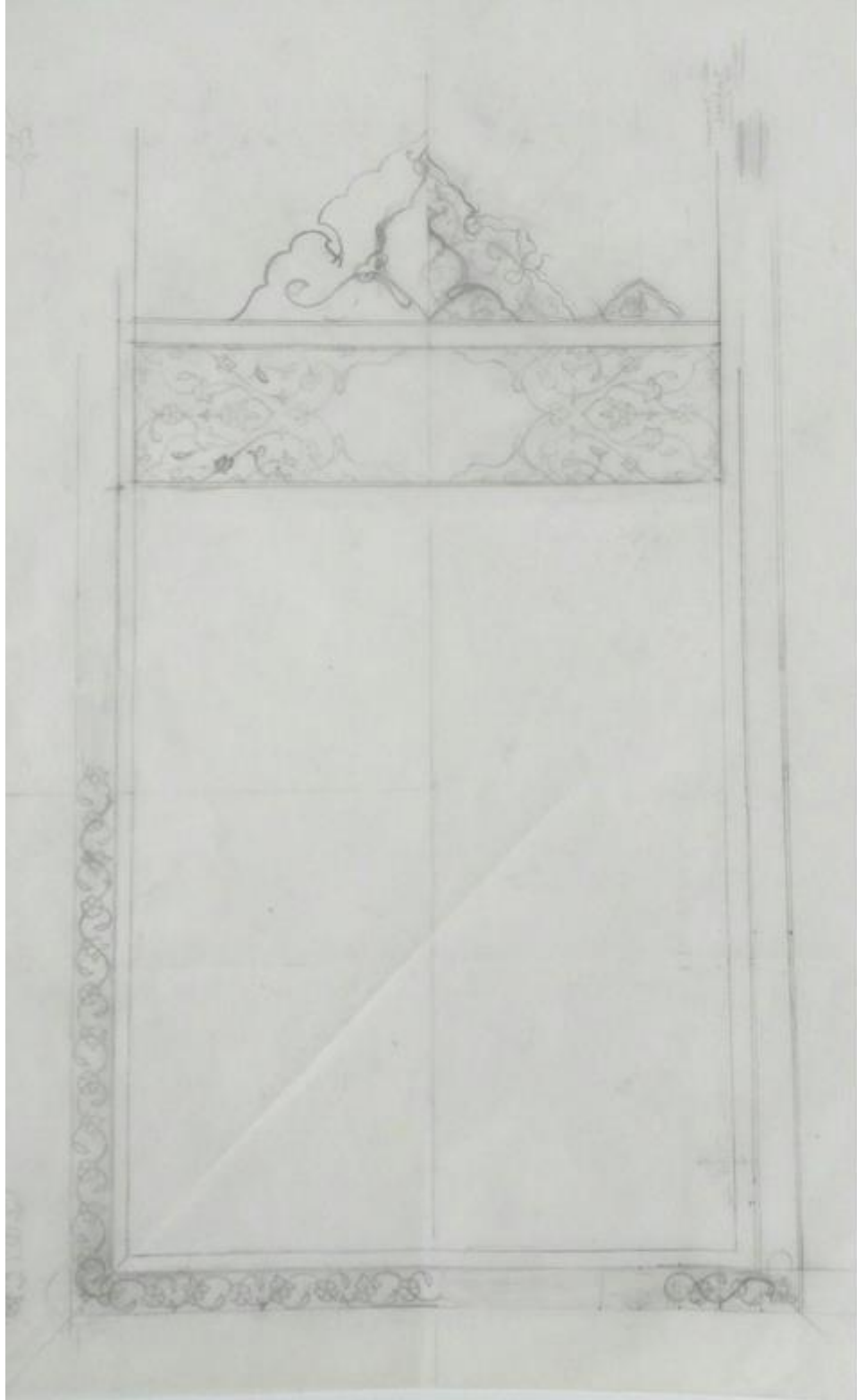
Çizim 27. Koltuk tasarım eskiz çizimi.

Çizim 28. Tasarım aşaması, zencerek.

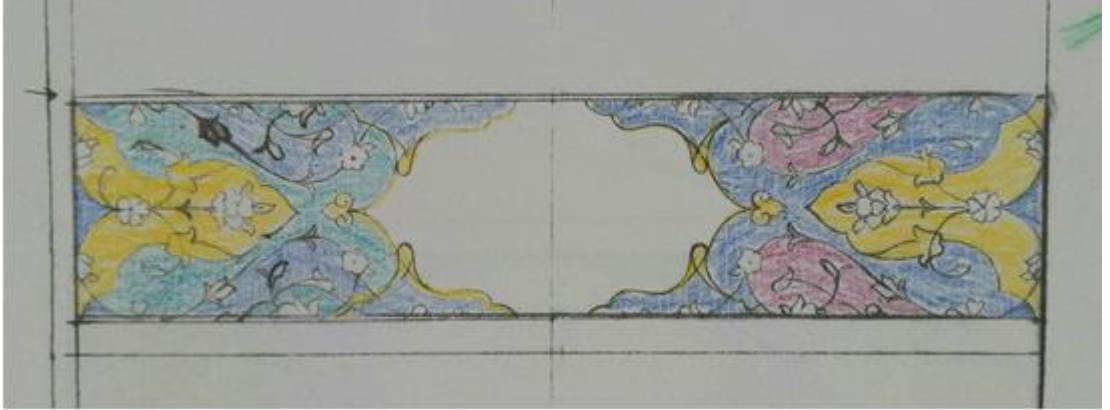
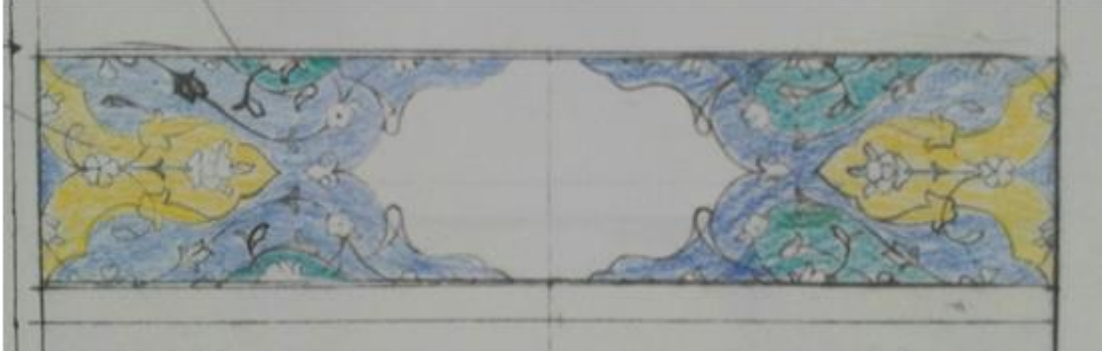
Çizim 29. Tasarım aşaması, koltuk.

Çizim 30. Sûre başı eskiz çizimi.

Çizim 31. Tasarım aşaması.

Çizim 32. Koltuk renk seçeneği uygulamadan önce.

Çizim 33. Uygulama aşaması, altın sürme.

Çizim 34. Uygulama aşaması, altın sürme

Çizim 35. Uygulama aşaması.

Çizim 36. Uygulama aşaması tahrir.

Çizim 37. Uygulama aşaması zemin renklendirme.

Çizim 38. Uygulama aşaması zemin renklendirme.

Çizim 39. Uygulama aşaması zencerek uygulama.

Çizim 40. Uygulama aşaması zencerek zemin renklendirme.

Çizim 41. Uygulama aşaması altın sürme.

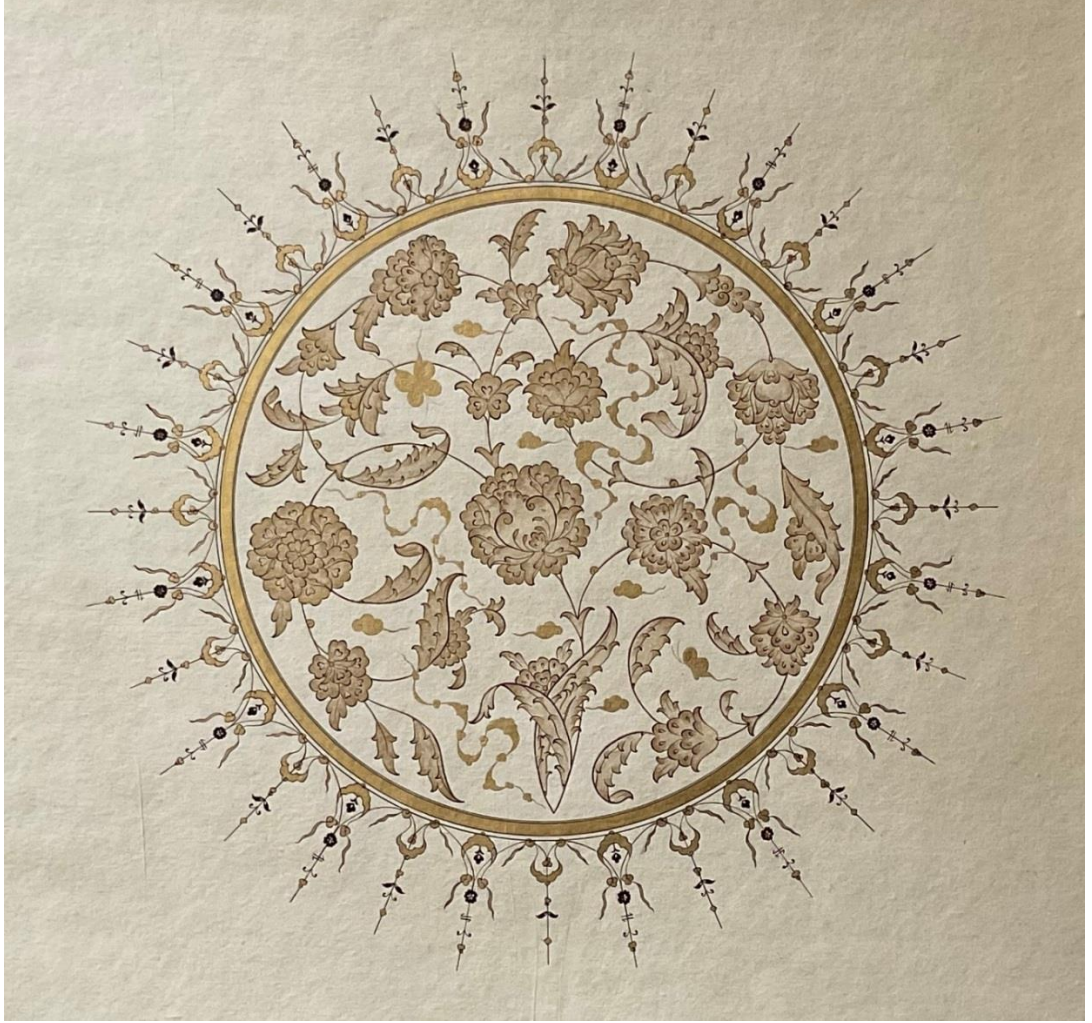

Çizim 42. Uygulama aşaması renk tonlama.

Çizim 43. Uygulama aşaması tepelik zemin renklendirme.

3.4. DAİRE FORMLU ŞEMSE

Resim 37.Halkâr tekniğinde daire Şemse formu uygulama.

Ebadı: 41.5X42 cm.

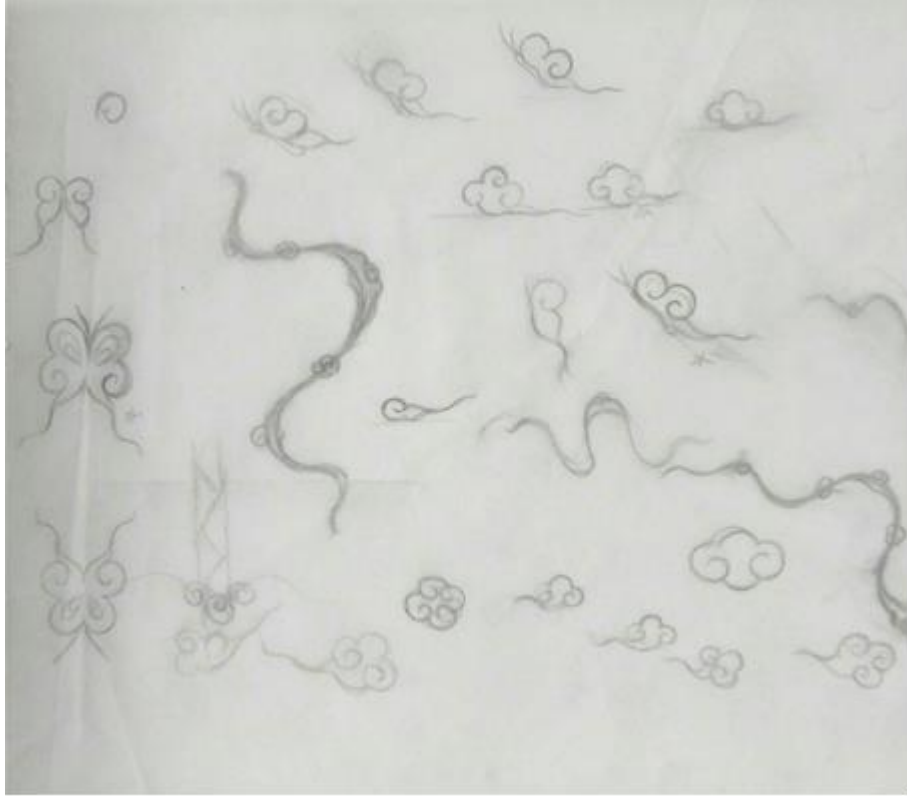
Tekniği: Halkâr tekniği.

Açıklaması: Çalışma saz yolu üslubundan ilham alınarak tasarlanmıştır. Kompozisyonun çıkış noktasında yapraklar kullanılmış ve helezonlar üzerine hatâyî, penç ve goncalar yerleştirilmiştir. Altınla boyanmış dolantı bulutların arka planda kalması amacıyla tahrirlenmeden bulutun kenarları mühreyle parlatıp oluşturulmuştur. Bulutların arasında iki adet bulut formlu kelebek da eklenmiştir. Dış cetvelden itibaren yapılan tığlarda bulut motifi kullanmış olup negatif bitkisel motiflerle desen tamamlanmıştır.

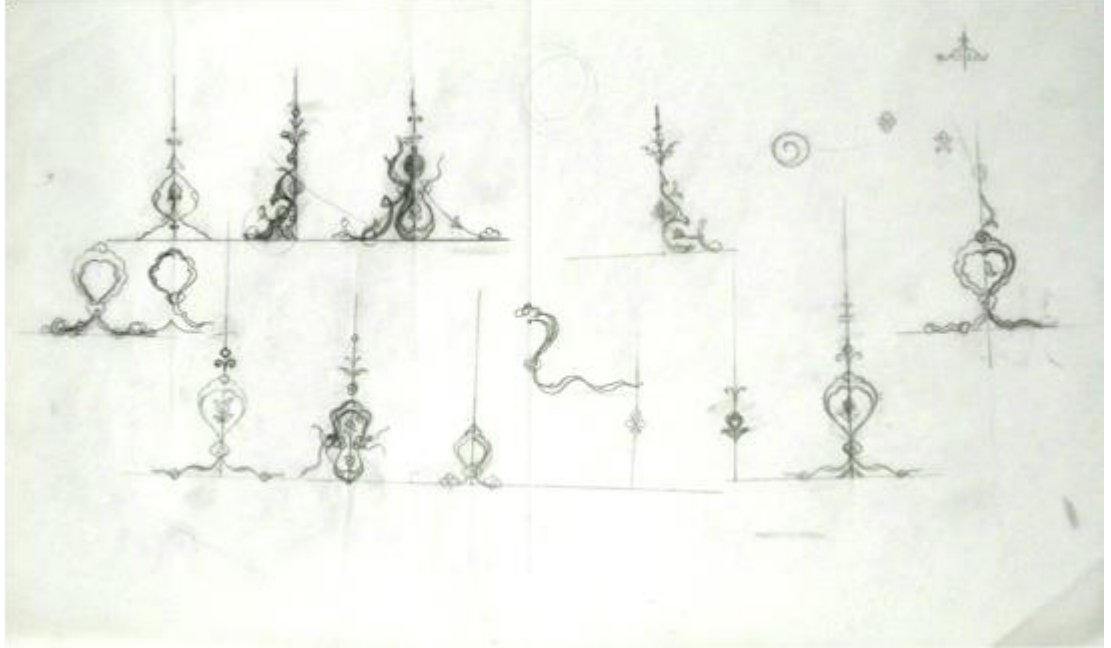
Eserde 45x45cm ölçülerinde bizzat murakka hazırlanmıştır. 22 ayar sarı altın kullanılmıştır. Halkâr altın sulandırma tekniği ile yapılmış ve aksilik sepya mürekkebiyle tahrir çekilmiştir.

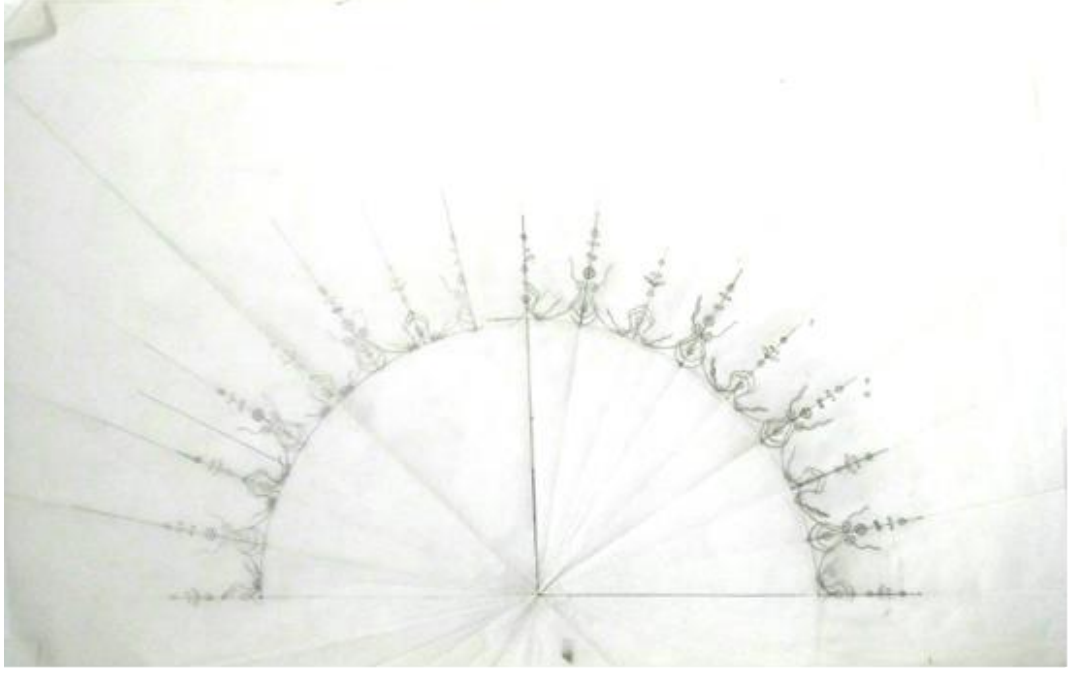
Çizim 44. Tasarım aşaması bulut.

Çizim 45. Tasarım aşaması. Bulut.

Çizim 46. Tasarım aşaması, tiğ tasarımı.

Çizim 47. Tasarım aşaması, tiğ tasarımı.

Çizim 48. Tasarım aşaması, tiğ tasarımı.

Çizim 49. Tasarım eskiz çizimi.

Çizim 50. Desen eskiz çizimi.

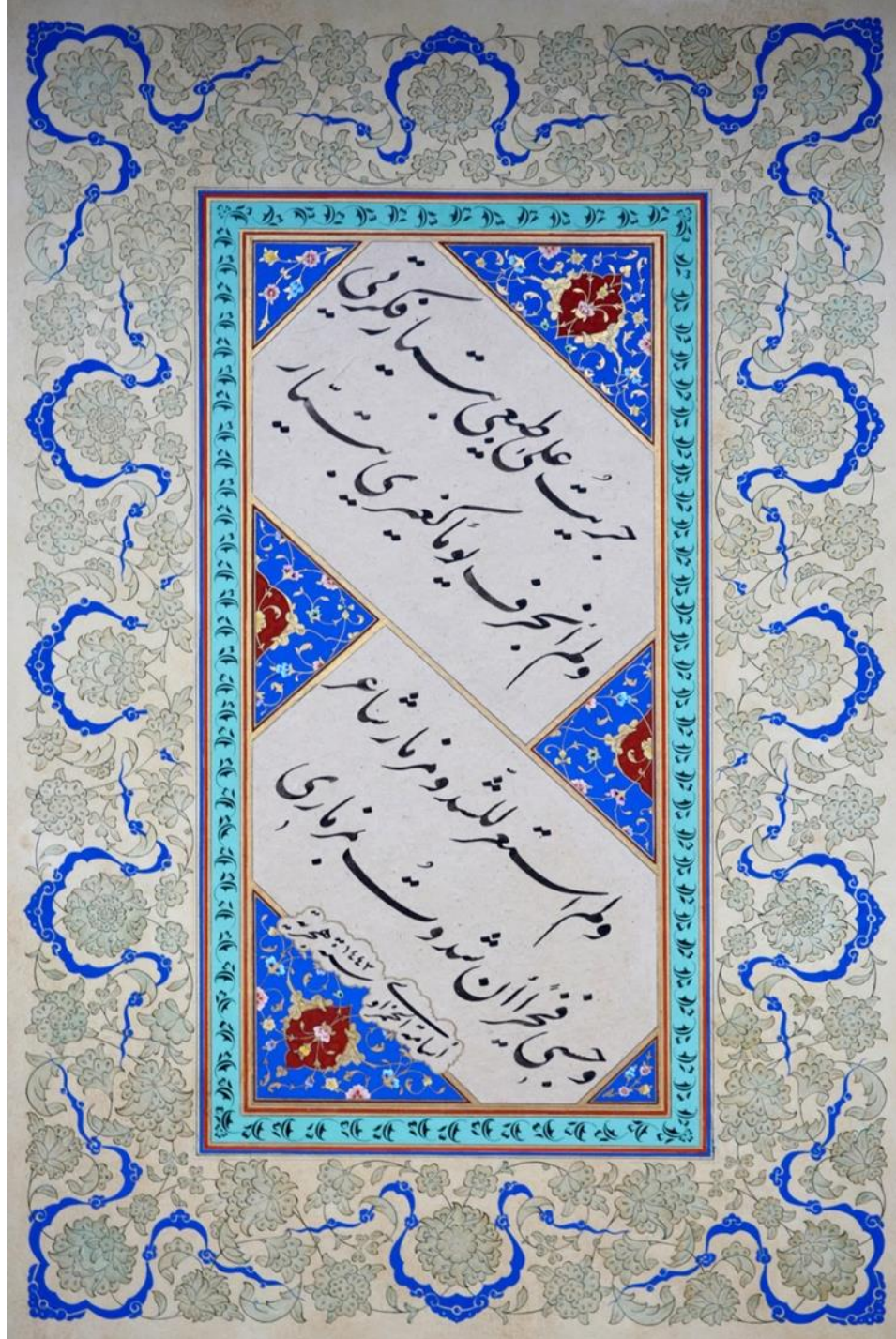

Çizim 51. Uygulama aşaması.

Çizim 52. Uygulamadan bir detay.

3.5. MAİL KITA FORMU

Resim 38. Mail kita formu uygulama.

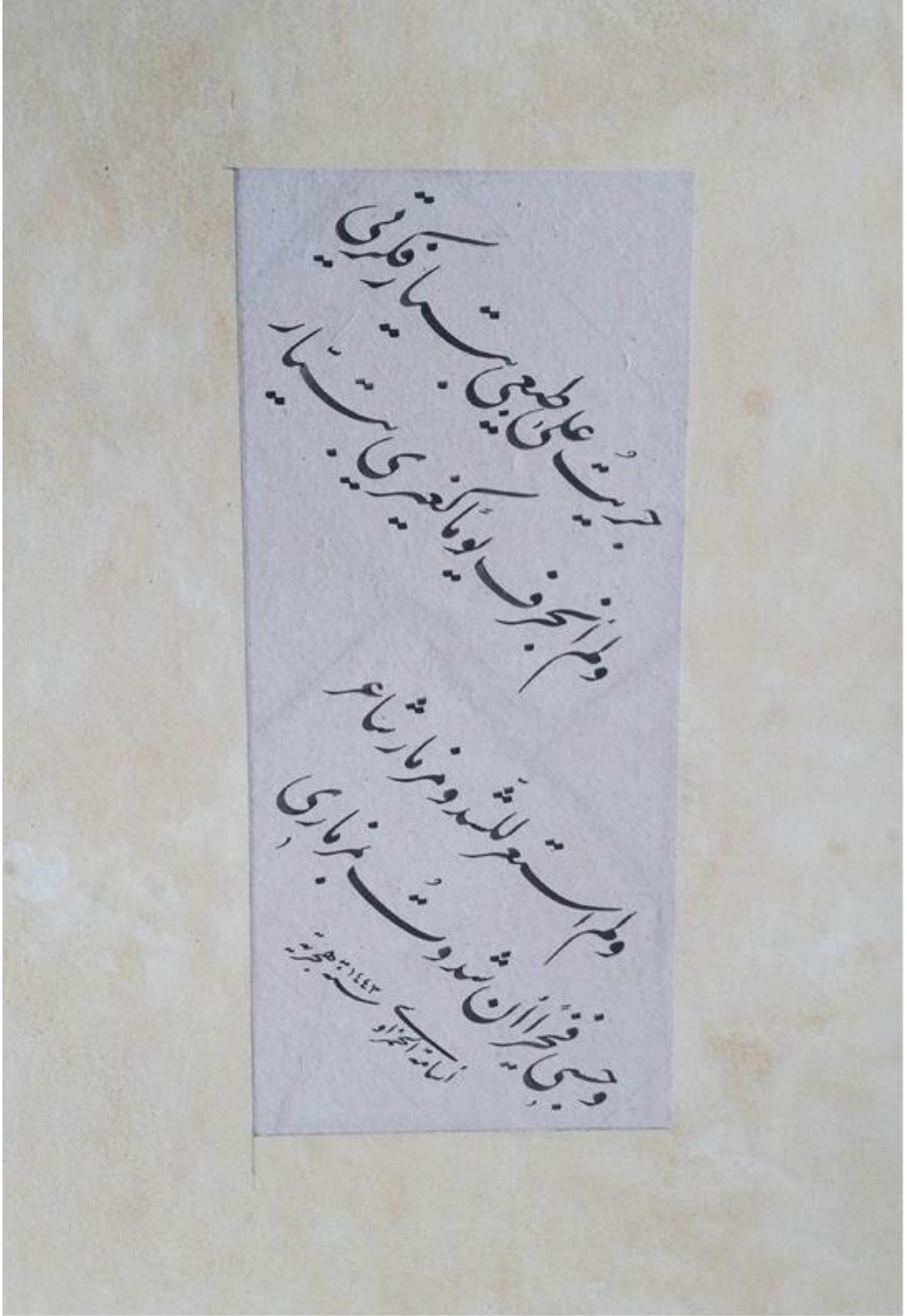
Ebadı: 50 X 33

Teknik: Klasik Tezhip, Halkâr.

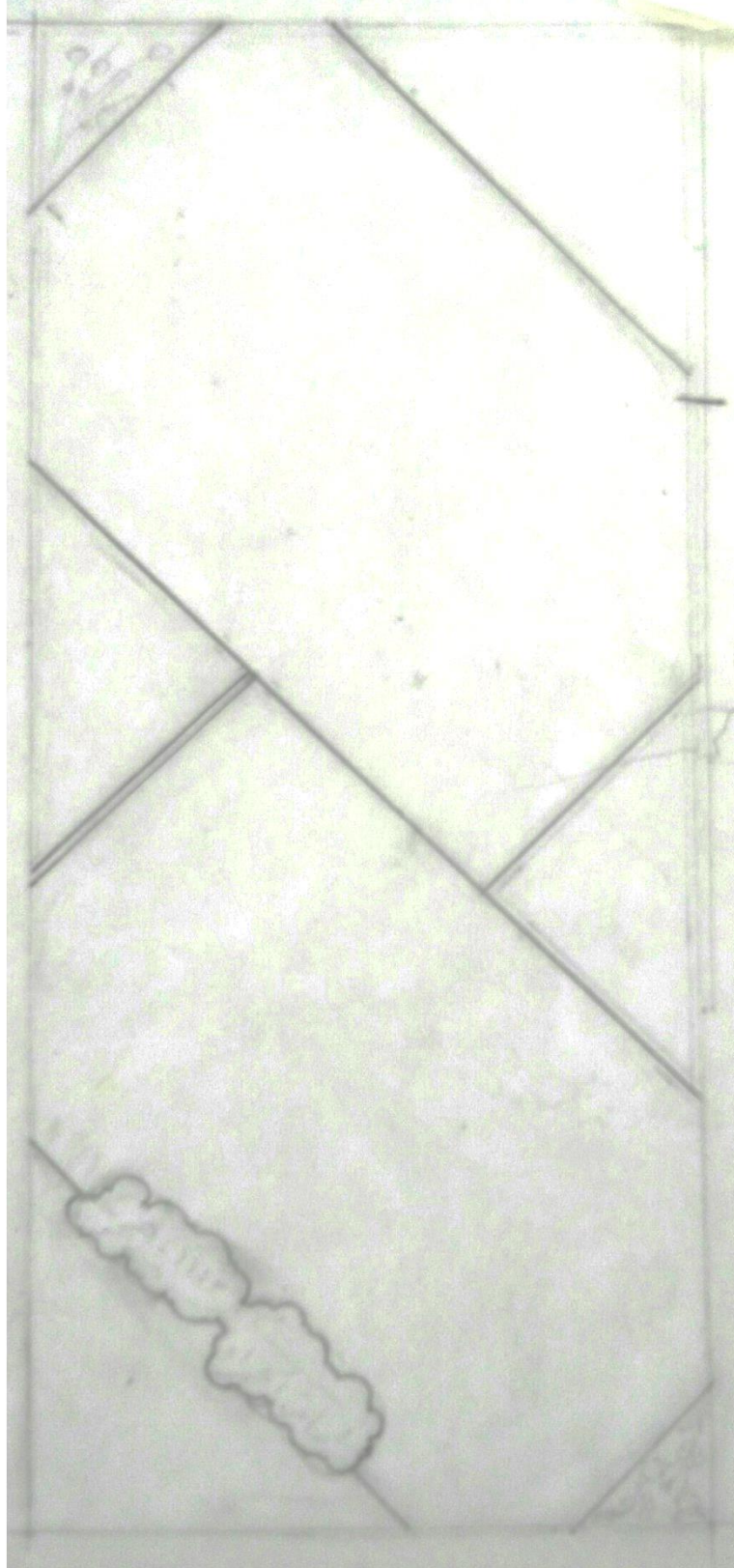
Açıklama: Dikdörtgen formda hazırlanan eserde ta'lik hatla yazılmış bir metin yer almaktadır. Klasik kıta formlarından ilham alınarak özgün tasarım yapılmıştır. Koltuklar üçgen formlarda 2 tanesi 6x6, iki tanesi 5x5 ve 2 küçük koltuk ise 2x2cm ölçülerinde klasik tezhip unsurlarıyla hazırlanmıştır. Dört adet koltuk tasarımında sarılma rûmîler ve klasik çiçek motifleri yer almaktadır. İki adet küçük koltuk tasarımında ise sadece bitkisel tasarım kullanılmıştır.

22 ve 23 ayar altın kullanılan eserde rumiler bu iki altın rengiyle uygulanmıştır. Cetveller de 23 ayar altınla çekilmiştir. Zemin rengi olarak klasik lacivertin yanında kapalı formların içinde kahverengi tonlarından biri kullanılmıştır. Zencerek kısmında yeşil tonlarından biri seçilmiş ve üzerine 23 ayar altınla negatif bitkisel tasarım yapılmıştır. Dış kısmında klasik halkar tekniğinde sulandırma ve serbest bulut altın kullanılarak desen uygulanmıştır.

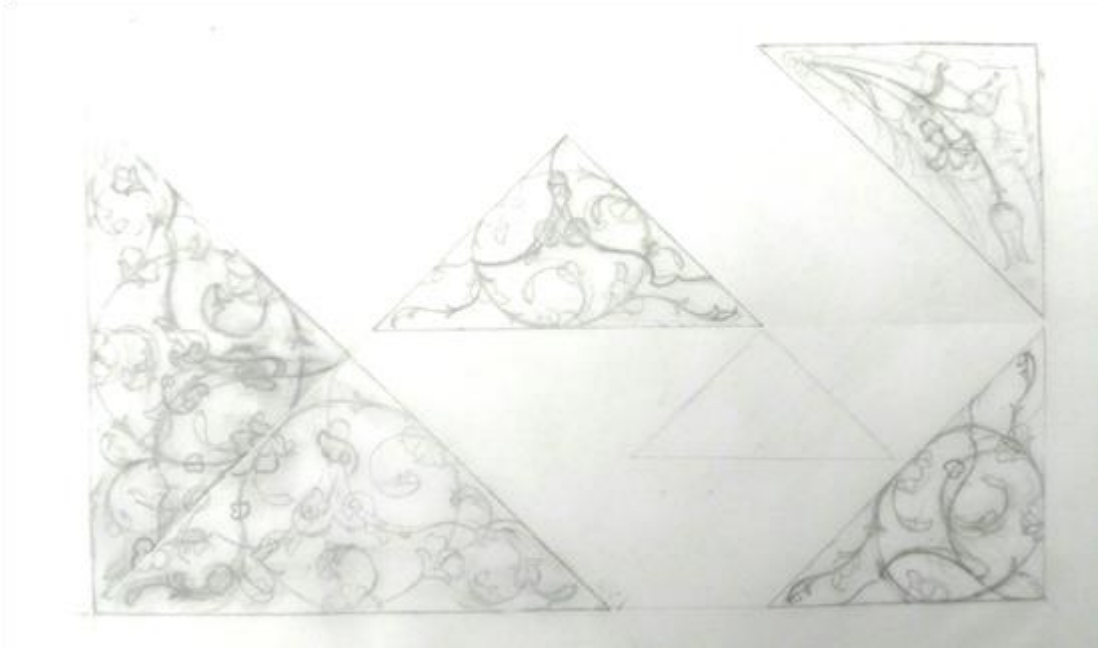
El yapımı murakka üzerine eser işlenmiştir. Kullanılan malzemeler arasında zemin renginde akrilik boya, çiçek motifleri ve diğer kısımlarda guaj boya tercih edilmiştir.

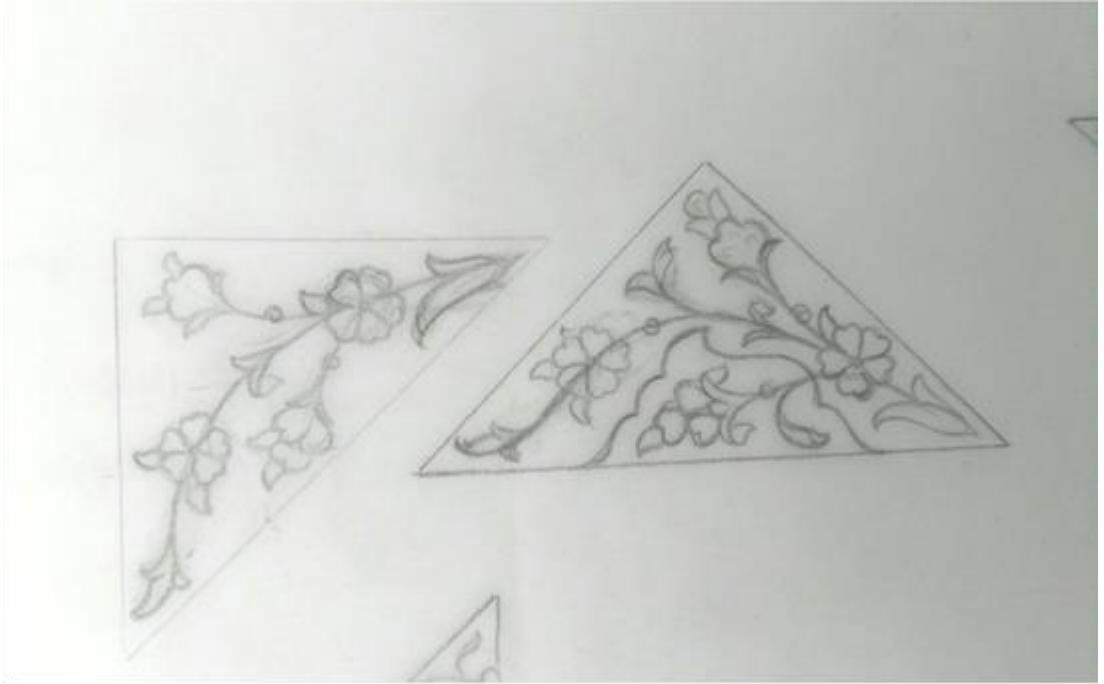
Çizim 53. Tasarım aşaması.

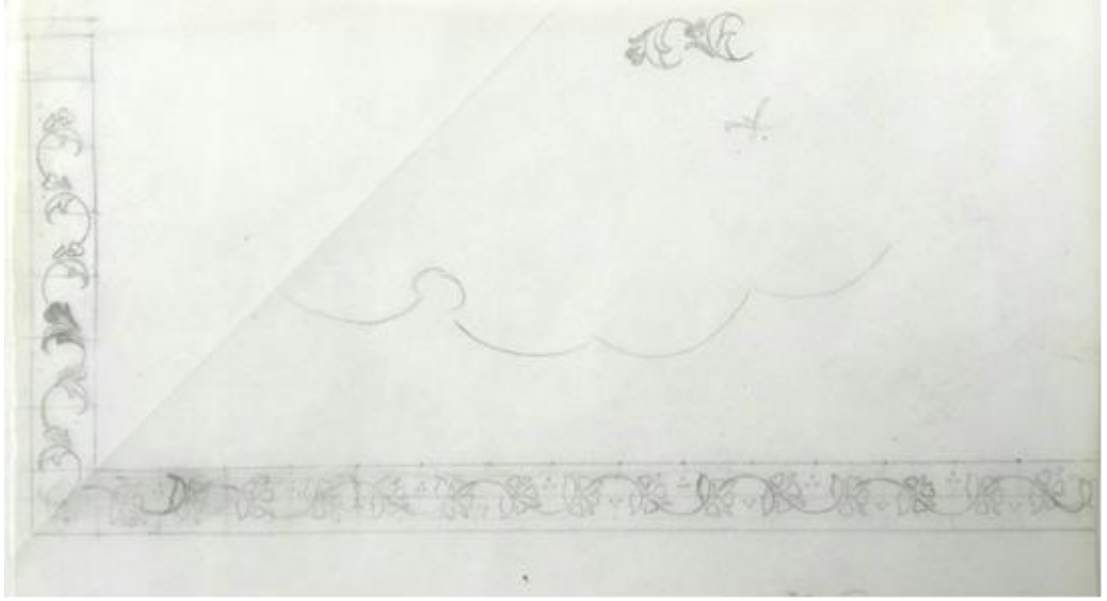
Çizim 54. Mail kıta yazıdan kalıp.

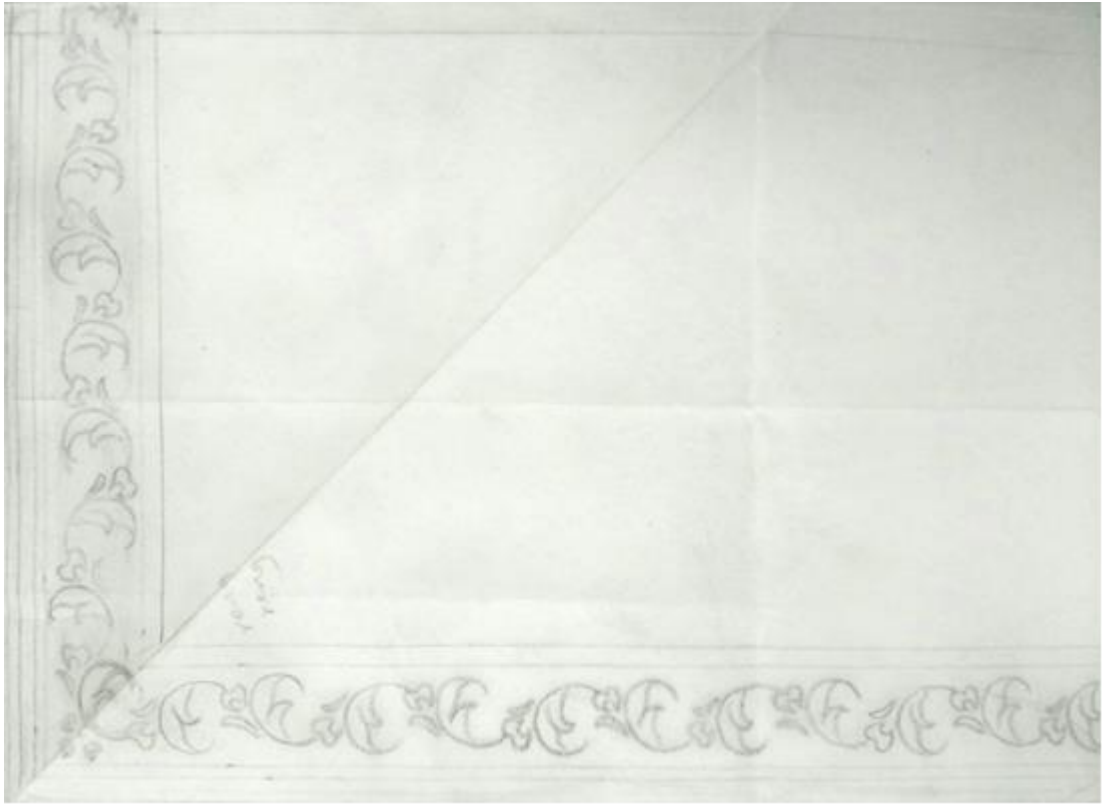
Çizim 55. Tasarım aşaması.

Çizim 56. Tasarım aşaması.

Çizim 57. Tasarım aşaması. Zencerek tasarımı.

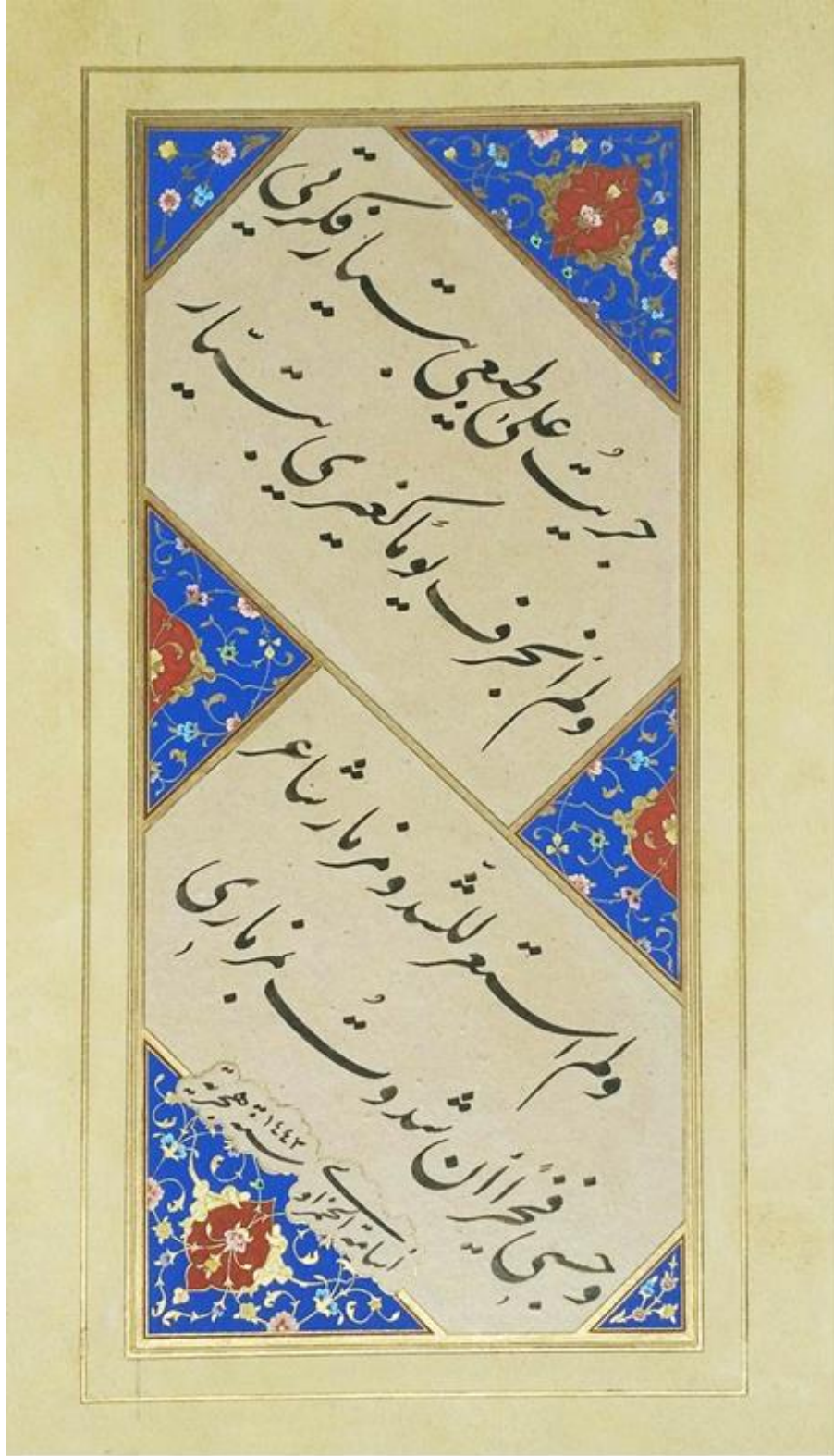
Çizim 58. Tasarım aşaması. Zencerek tasarımı.

Çizim 59. Uygulama aşaması.

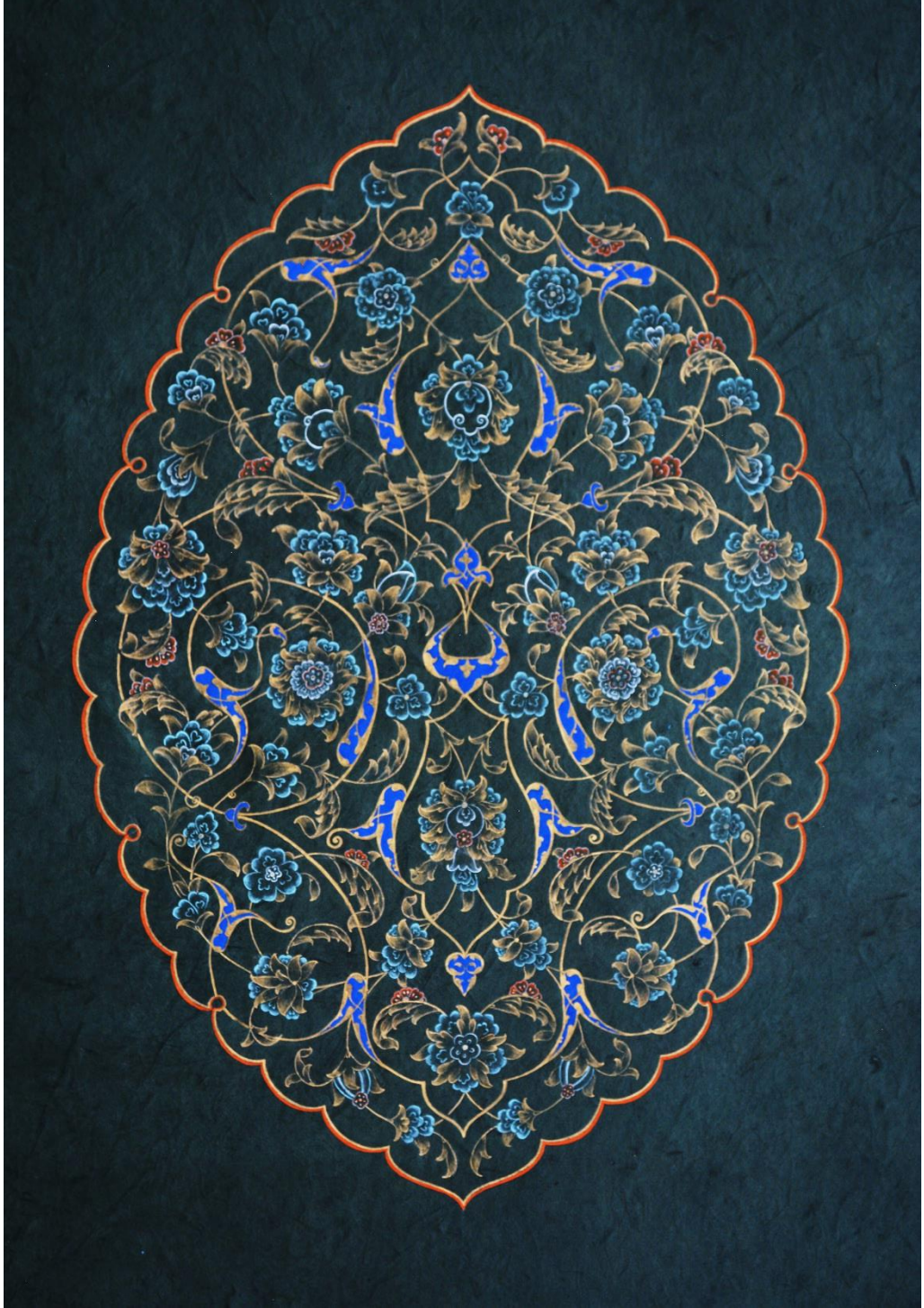

Çizim 60. Uygulama aşaması.

Çizim 61. Uygulamadan Koltuk datayı.

3.6. KLASİK ŞEMSE FORMU

Resim 39. Şemse formu uygulama

Ebadı: 50 X 30 cm

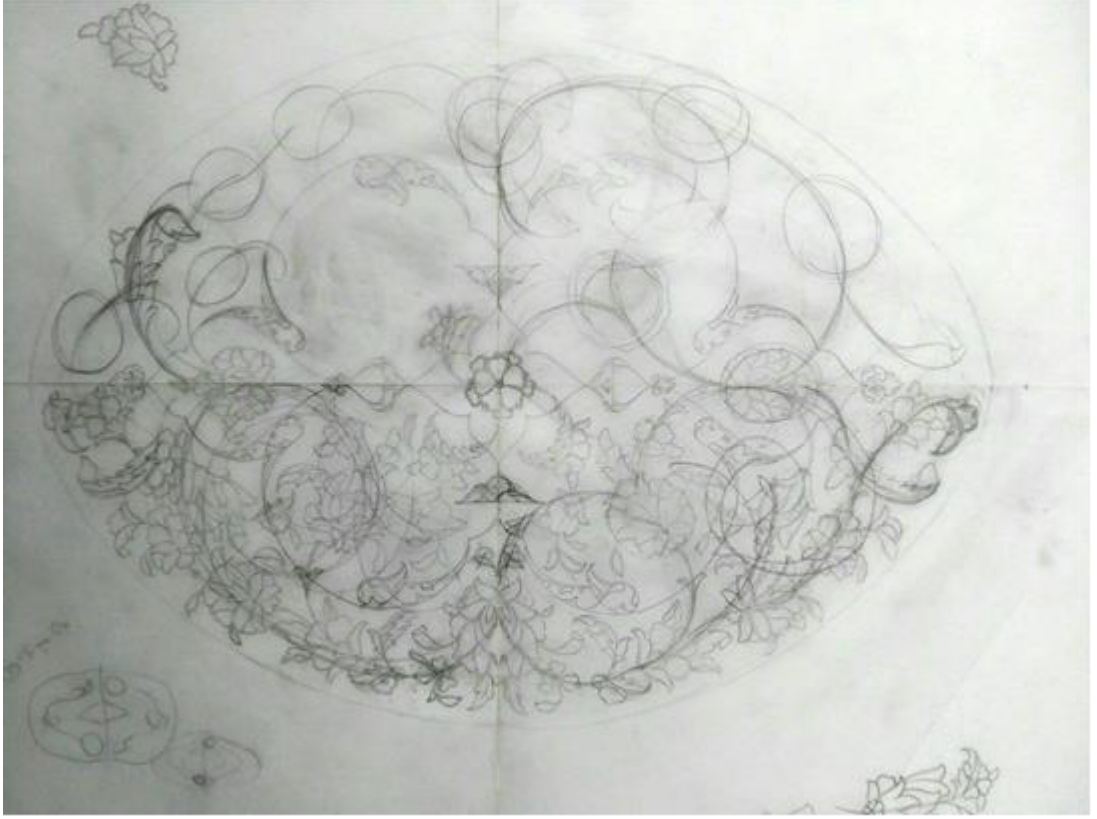
Teknik: Altın ve renkli halkâr tekniği.

Açıklama: Oval formunda oluşturulmuş kapalı formun içine hürde rûmî ve çiçek dalları dönölerek ikili simetrik tasarım yapılmıştır. 24 ayar altın, koyu yeşil tonlarından biri el yapımı kâğıttan murakka hazırlayıp üzerine uygulanmıştır. Çalışmada üç tezhip üslubu uygulanmıştır. Yapraklar altın tarama ile yapılmıştır. Çiçek motifleri ise açık turkuaz ve turuncu olmak üzere iki renk tonu ile boyanmıştır. Çalışmadaki hurda rûmî ise 24 ayar altın ile uygulanıp, rûmî biçimleri çıkartmak amacı ile lacivert tonu zemini belirlemiştir.

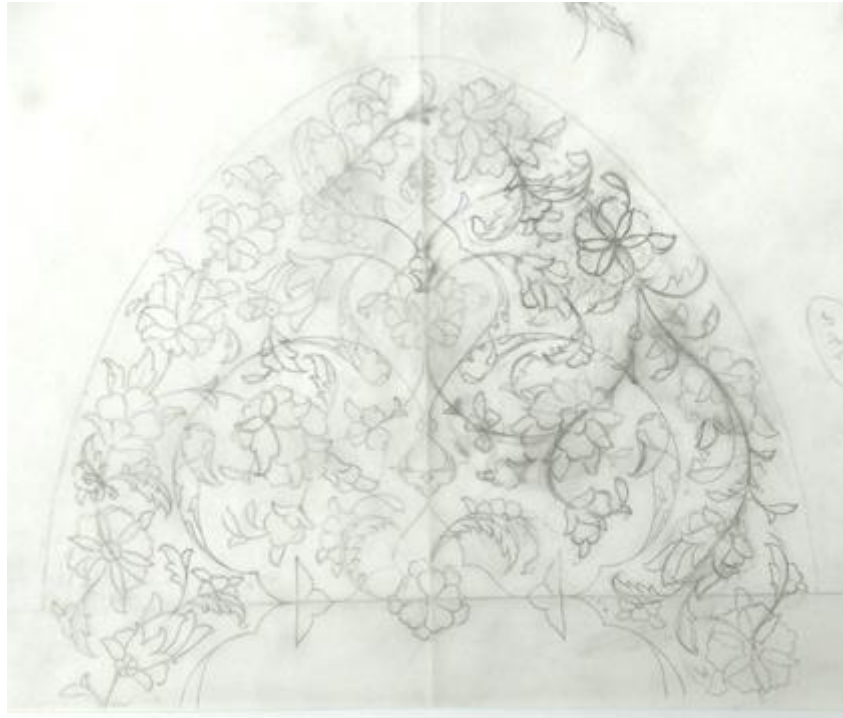
Murakka'ın renk tonu çalışmada kullanılan renklerle kontrast ve ahenk oluşturması düşünölerek tercih edilmiştir.

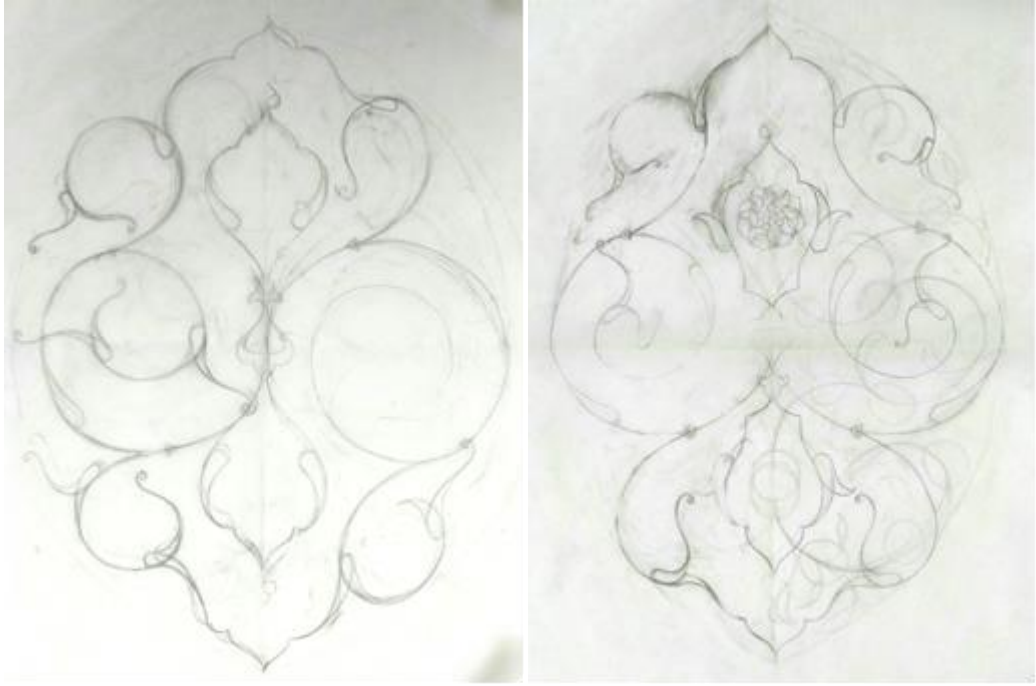
Çizim 62. Tasarım aşaması.

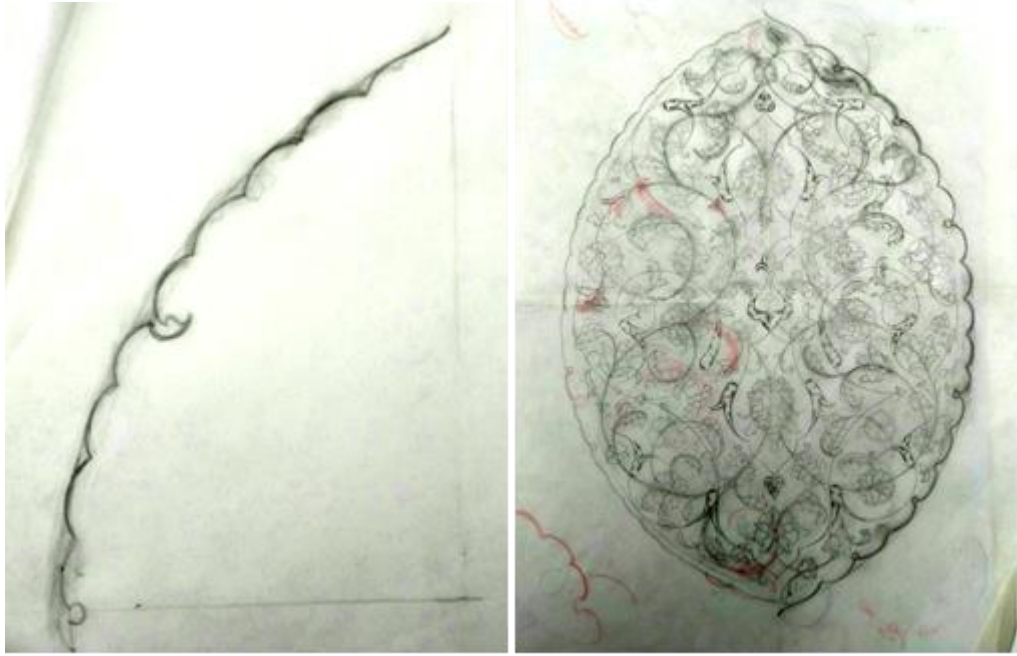
Çizim 63. Tasarım aşaması.

Çizim 64. Tasarım aşaması.

Çizim 65. Tasarım aşaması.

Çizim 66. Desen eskiz çizimi.

SONUÇ

Kitap bezeme sanatları geçmişten günümüze ulaşmış ve kültürlerin ayrılmaz bir parçası olmuştur. İslâm dünyasında kitap bezeme sanatları hat, tezhip, ebru, katı, çini ve minyatür alanında yapılmış çalışmaların bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Kitap bezeme sanatlarımızın en önemli ve en yaygın olan dallarından biri olan tezhip sanatı Kur'an-ı Kerîm tezyinatları ile başlamıştır. Kur'an-ı Kerîm hattatlar vasıtasıyla yazıldıktan sonra, sayfalarda boş kalan alanlar müzehhip tarafından tezyin edilmeye başlamıştır. Böylece tezhip sanatı gelişerek, değer kazanmıştır. Farklı uygulama formları kullanılarak Kuran-ı Kerîm dışında levhalar, divan şiirleri, edebî ve dinî kitaplar tezhiplenmiştir. Kitap tezyinatı zahriye, serlevha, sure başı ve hatime sayfaları gibi bölümlere ayrılır. Tezhip sanatı Osmanlı döneminde altın çağını yaşamış ve yapılan eserlerle zirve noktasına ulaşmıştır. Bitkisel ve hayvansal motifler stilize edilerek süsleme sanatlarında kullanılmıştır.

Eski eserlerin incelenmesi yeni eserlere ilham kaynağı olmaktadır. Tezhip sanatının ayrıntıları ile bilinmesi bu sanatı daha da geliştirebilir. Geleneksel sanatların dünyanın farklı noktalarındaki insanlara ulaşabilmesi için klâsik çalışmaların ayrıntılı biçimde incelenmesi ve yeni tasarımlar oluşturulurken faydalanılması çok önemlidir. Çalışmamızdaki eserler oluşturulmadan önce, özellikle tezhip sanatının altın dönemi olan 16. yüzyılda yapılmış eserler incelenmiştir. Kompozisyon kurgusu, motif, renk ve uygulanma biçimleri ayrıntılı olarak gözlemlenmiştir. Daha sonra bu araştırmalar ışığında yeni ve farklı desenler oluşturulmaya çalışılmıştır. Eserlerin temelindeki desen kurgusu benzer olmasına rağmen, sonsuz tasarım imkânı sunan tezhip sanatının yaşantımızı güzelleştiren sanatlardan biri olduğu bir kere daha anlaşılmıştır.

Tezhip sanatının en güzel ve mükemmel eserleri 16. yüzyılda görülür. Bu dönemde Kur'an-ı Kerîm'in, ilmî ve dinî eserlerin tezhiplendiği görülür. Bu eserler ayrıntılı şekilde incelenerek tezhibin kuraları, sayfa düzeni, renk kullanımı, desen tasarımı ve üslupları öğrenilip, altı adet eser uygulaması yapılmıştır.

Tez çalışmasında tezhip sanatının tasarım unsurlarının anlaşılması ve incelenmesi temel alınmıştır.

Uygulamadan önce motifler, renk, oran, denge, boşluk, şekil gibi bütün estetik unsurları tasarım aşamasında düşünülmüştür.

Klasik eserlerin incelenmesiyle tezhip sanatının ince ayrıntıları da bir kere daha ortaya çıkmıştır. Renk, çalışmaya can ve hareket veren en önemli unsurdur. Tezhip sanatında her seçilen renk başka renklerden etkilenir. Tezhibi uygulayacağımız kâğıdın rengi de çok önemlidir. Bir çalışma için doğru renkler seçilmelidir. Kullanılan renklerin ahenk ve kontrastına dikkat edilmelidir. Renklerin sıcak-soğuk (armonik) ve zıt, tonlamalarının doğru kullanımı bu sanatta çok etkilidir. 16. yüzyıldaki tezhip eserlerinde en çok dikkati çeken zemin rengindeki lacivert tonu ve bolca altın kullanımıdır. Altın ile uyumlu tonda kullanılan siyah renk soğuk bir renk olduğu için esere derinlik kazandırır. Üzerine sıcak renklerle tonlama yapılmaktadır. Kırmızı tonları ve vişneçürüğü gibi zemin renkleri zaman zaman kullanılmıştır. Klasik tasarımların bir diğer özelliği de, doluluk-boşluk oranındaki dengenin çok güzel ayarlanmış olmasıdır. Tezyinat boşlukları doldurmak anlamına gelmez aksine tasarımın hoş görülen ve gözü yormadan, zihindeki ve hayal gücündeki fikirlerin estetik ve dengeli biçimde ortaya konulmasıdır.

Tez çalışmamızda da altın oran, harmoni, renk, tasarım ilkeleri ve teknikleri kullanılarak özgün tasarımlar yapılmıştır. Klasik eser örneklerinden, tezhip formları incelenerek kendi fikirlerimiz de katılarak farklı kompozisyonlar ortaya konulmuştur. Altı adet tezhip formu oluşturularak, hepsinde klasik üslupta, özgür tasarım fikirleri sergilenmiştir. Bu formlar; zahriye, serlevha, mail kıt'a, daire ve oval şeklinde şemse ile bölüm başıdır.

Eser uygulamaları için Türk İslâm Eserleri Müzesi, İslâm Medeniyetleri Müzesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi, ve online müzelerin koleksiyonları ziyaret edilip mevcut eserlere bakılmıştır. Bu eserler incelenerek muhtelif tezhip dönemleri hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Ayrıca farklı tezhip dönemlerinin anlaşılması da bizim için kolaylaşmıştır ve bu

araştırmalar ve eserlerin özellikleri tasarımlarımızın oluşturulmasında temel teşkil etmiştir.

Tasarımların genelinde rûmi çeşitlerinden yalın, sarılma ve hurde rûmiler; bulut, hatâyî, penç ve gonca gibi bitkisel motifler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Klâsik tezhip tekniklerinin uygulandığı eserlerde zemin rengi olarak klâsik lacivert ve tonlarının yanı sıra, yeşil, beyaz, kırmızı gibi renkler kullanılmıştır. Farklı tonlarda birçok çiçek rengine yer verilmiştir. Çiçek motifleri açıktan koyu tona veya koyudan açık tona olacak şekilde tonlanarak zemin rengine göre uygulanmıştır. Rumilerde farklı ayarlardaki altın çeşitleri kullanılmıştır.

Çalışmaların tahrir aşamasında is mürekkebinin yanında akrilik mürekkep kullanılmıştır. Zemin doldurulan bölümlerde lacivertin yanında altın, turkuaz, vişneçürüğü ve siyah renklerine de yer verilen bölümler olmuştur. Boya olarak guaj ve akrilik boyalar, altın olarak 22 ve 23 ayar ezilmiş altın kullanılmıştır.

Tezimiz hem araştırma hem de eser uygulamaları sonuçlanmıştır. Uygulama sırasında farklı tekniklerle çalışılmıştır. Araştırmanın yanında, hayal gücü ile tasarımının gerçekleştirilmesi, ortaya çıkartılması, desenlerin oluşturulması, renk tonlarının belirlenmesi sanatçıya bilgi ve marifet kazandırmıştır. Tasarımda ölçü alınıp ona göre tasarlanan desenler ve formların sanatın kurallarına uygun ve usulü ile çalışılması ile ortaya çıkan eserler daha sağlam ve estetik olmaktadır. Bu çalışmanın, tezhip sanatı ile uğraşan ve araştırmalar yapanlara katkı sağlayabileceği düşüncesindeyiz. Tezhip sanatında temel kavramlara sadık kalınıp, uygulamalarla yeni çalışmalar ortaya konulabilir. Bu sanatın sonu yoktur, klasik eserler temel alınarak farklı tasarım ve çalışmalar yapılabilir.

Tezhip sanatının tanıtılıp, ayrıntılarının öğretilmesiyle farklı kültürlerdeki ve coğrafyalardaki sanatçıların da bu sanata ilgi duyması sağlanabilir.

Çalışmamız ile tezhip sanatının, dünyanın başka yerlerindeki sanatçıları etkileyebileceği ve onların bu sanatı incelikleri ve usulüyle öğrenip, bu alanda eserler verebilecekleri gözler önüne serilmiştir.

Sunduğumuz eserler ile yeni ve özgün çalışmaların, ancak klâsik dönemdeki eserlerin incelenip, yeni eserlere temel oluşturmasıyla gerçekleştirilebileceği bir kere daha

vurgulamak istenmiştir. Tasarım ve çalışmalar yapılırken bu alandaki bilgilerin tazelenmesi ve ilerletilmesinin sağlandığı düşüncesindeyiz. Geçmiş ve gelecek bağlantıları kurularak yapılan tasarımlarla tezhip sanatının daha ileri noktalara taşınması için küçük de olsa bir katkımız olması umudunu taşıyoruz. Çalışmamızın bu konuda çalışan dünyanın farklı noktalarındaki sanatçılara ilham kaynağı olması temennisiyle...

KAYNAKLAR

- ANONİM**, (Editör: Ali Rıza ÖZCAN) Hat ve Tezhip Sanatı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Sanat Eserleri, Desen Ofset A. Ş. Ankara, 2009.
- ANONİM**, (Editör: Mine UNUSTASI) 1400. Yılında Kur'an, Antik A.Ş. , İstanbul 2010.
- ANONİM**, Tezhip San'atında Tığ, Millî Kütüphâne Yayınları Katolog Dizisi, Ankara 1991.
- ASLANAPA Oktay**, Türk Sanatı Selçuklu ve Osmanlı Halıları Çini ve Minyatür Sanatı, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul.
- BİNARK İsmet**, "Eski Kitapçılık Sanatlarımız", Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Ankara 1975.
- BİROL İnci**, "Türk Tezhip Sanatında Desen", Hat ve Tezhip Sanatı, Desen Ofset, Ankara 2009.
- BİROL İnci**, DERMAN Çiçek, Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2005.
- BİROL İnci**, Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı, Seçil Ofset, İstanbul 2009.
- CELEBİ Mustafa Nasuhi**, "İstanbul Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Fatih Sultan Mehmet İçin Hazırlanmış Kitapların Tezhip Sanatı Açısından Değerlendirilmesi ve Diğer Özellikleri", Atatürk Üniversitesi, SBE, İslam Sanatları ve Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2003.
- ÇİFTÇİ Meryem**, "XVI. Yüzyıl Kuran-ı Kerîm Sayfa Düzenleri Açısından Türk Tezhip Sanatında Altın Oran İncelemesi", T C. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- DEMİRONAT Muhsin**, "Türk Tezyini Sanatlarında Motifler", Akademi İstanbul 1966.
- DERMAN Çiçek**, 'Osmanlı İstanbul'unda bezeme sanatı', Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, 29 Mayıs Üniversitesi yayınları, İstanbul 2013.
- DERMAN Çiçek**, "Osmanlı Asırlarında Üslûp ve Sanatkârları ile Tezhib Sanatı", Osmanlı, c. 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

- DERMAN Fatma Çiçek**, “Tezhip Sanatı”, İslâm Sanatları Tarihi, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012.
- DERMAN Uğur**, “Cilt ve Ebru Sanatı”, İslâm Sanatları Tarihi, T.C. Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, Web Ofset, Eskişehir 2012.
- DEVELİOĞLU Ferit**, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 24.Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 2007.
- DOĞANAY Aziz**, “Hatâyî Üslubu Motifler” Hat ve Tezhip Sanatı, Desen Ofset, Ankara 2009.
- DURAN Gülnur**, “Serlevha” maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.36, İstanbul, 2009.
- DURAN Gülnur**, Tezhip sanatının kullanım alanları maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C.41, İstanbul 2012.
- DURAN Gülnur**, Tezhip sanatının kullanım alanları maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi,C.41,İstanbul 2012.
- ESİN Emel**, “İslâmiyetten Evvel Orta Asya Türk Resim San’atı”, Türk Kültürü El Kitabı, İslâmiyetten Önceki Türk San’atı Hakkında Araştırmalar, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1972.
- GÜLGEN Hicabi**, Türk İslâm Sanatları Tarihi, Matger Matbaa, Bursa 2011.
- KESKİNER Cahide**, Turkish Motifs, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul1997.
- KESKİNER Cahide**, Türk Süsleme Sanatında Stilize Çiçekler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- KESKİNER Cahide**, Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler-Hatâyî, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2002.
- LINGS Martin**, Kur’an Hat ve Tezhibinden Parıltılar, İTO Ticaret Odası, İstanbul 2012.
- MÜLAYİM Selçuk**, Sanata Giriş, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1994.
- ÖZCAN Nermin**, “Safevî Devri Tezhip Sanatı”, T. C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları, Tezhip Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik, İstanbul 1998.
- ÖZEN Mine Esiner**, Tezhip Sanatından Örnekler, Özen Kitabevi, İstanbul 2007.
- ÖZEN Mine Esiner**, Türk Tezhip Sanatı, Gözen Yayınevi, İstanbul 2003.
- ÖZKEÇECİ İlhan, ÖZKEÇECİ Şule Bilge**, Türk Sanatında Tezhip, Seçil Ofset, İstanbul 2007.

- ÖZKEÇECİ İlhan**, Şule Bilge, Türk Sanatında Tezhip, Seçil Ofset, İstanbul 2007.
- ÖZKEÇECİ İlhan**, Zamanı Aşanlar, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 2004.
- ÖZSOY Hamide Nur**, “Geleneksel Sanatlarımızdaki Bitkisel Kompozisyonların Temeli Olan helezonların Tarihçesi” FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Bahar, Mega Basım, İstanbul 2020.
- ÖZSOY Hamide Nur**, “Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motiflerin Kökenleri”, FSM Vakıf Üniversitesi GSE, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.
- SERİN Muhittin** (Edt.), İslâm Sanatları Tarihi, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset Eskişehir 2012.
- SERİN Muhittin**, “Hat Sanatı”, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012.
- SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur**, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- SÖZEN Metin**, Tarihsel Gelişimi İçinde Türk Sanatı, Anadolu Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1983.
- SÖZEN Metin**, Tarihsel Gelişimi İçinde Türk Sanatı, Anadolu Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1983.
- SUBAŞI Hüsrev**, “Ahşap Sanatı”, Türk İslâm Sanatları Tarihi, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012.
- SUBAŞI Hüsrev**, “Ahşap Sanatı”, Türk İslâm Sanatları Tarihi, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2084, Web Ofset, Eskişehir 2012.
- TANINDI Zeren**, “Başlangıcından Osmanlı’ya Tezhip Sanatı”, Hat ve Tezhip Sanatı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2015.
- TAŞKALE Faruk**, “Tezhip Sanatının Kullanım Alanları”, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, MSÜ SBE, İstanbul 1994.
- TOPUZOĞLU Tevfik Rüştü**, “Haşiye”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997UCKHARDT Titus, İslâm Sanatı, Klasik Yayınları 2005.
- ÜNVER Süheyl**, Fatih Devri Saray Nakışhanesi ve Baba Nakkaş, İstanbul Üniversitesi Milli Kültür Eserleri, İstanbul 1958.
- YÜCEL Erdem**, İslam Öncesi Türk Sanatı, Kanaat Matbaası, İstanbul 2000.

<http://collections.vam.ac.uk>

<https://archnet.org/sites/>

<https://asianart.org/>

<https://depts.washington.edu/silkroad/museums/srmuseums.html>

<https://islamansiklopedisi.org.tr>

<https://www.ktsv.com.tr/sanat/2-tezhip>

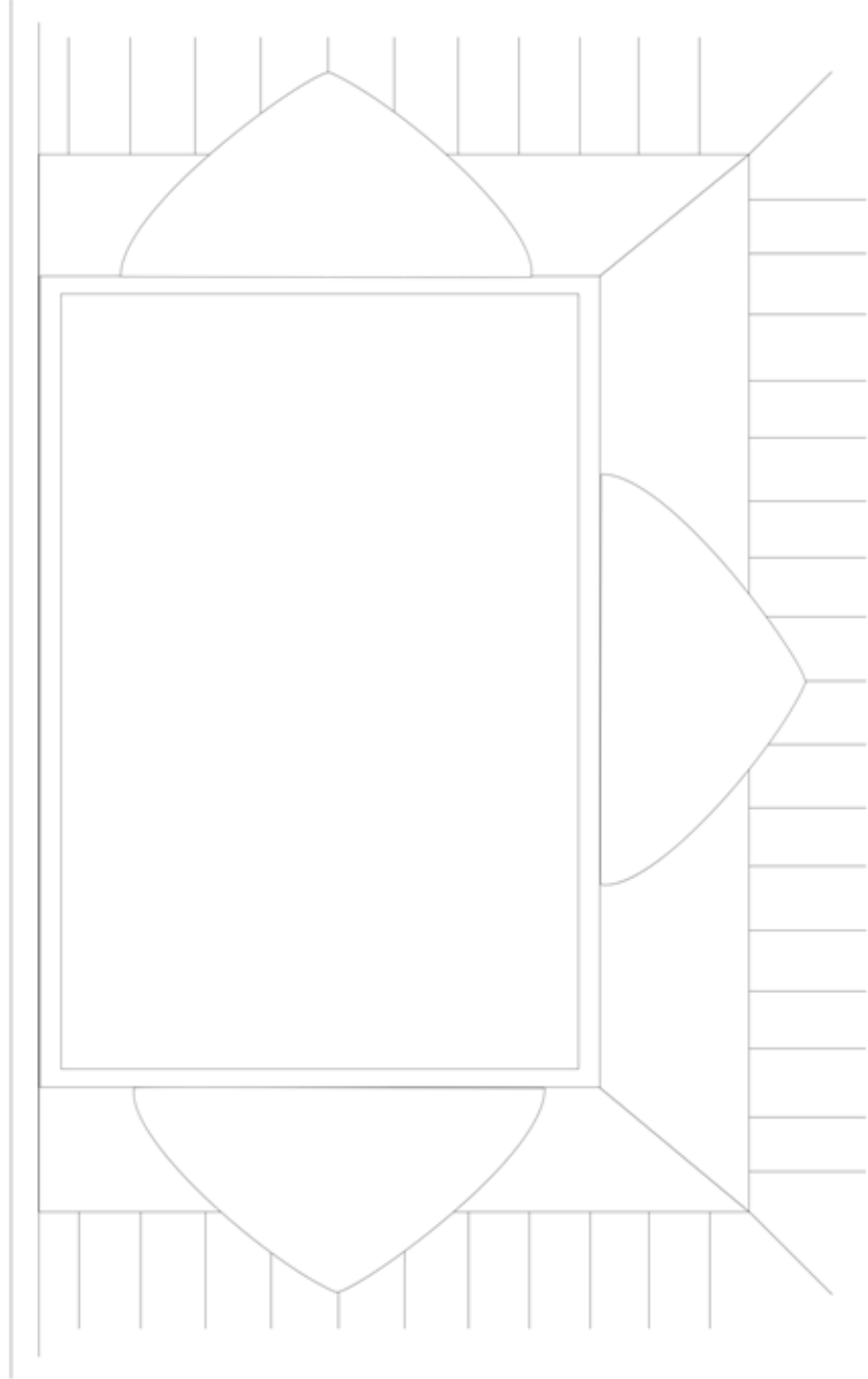
<https://www.metmuseum.org>

EKLER

1. Zahriye formu

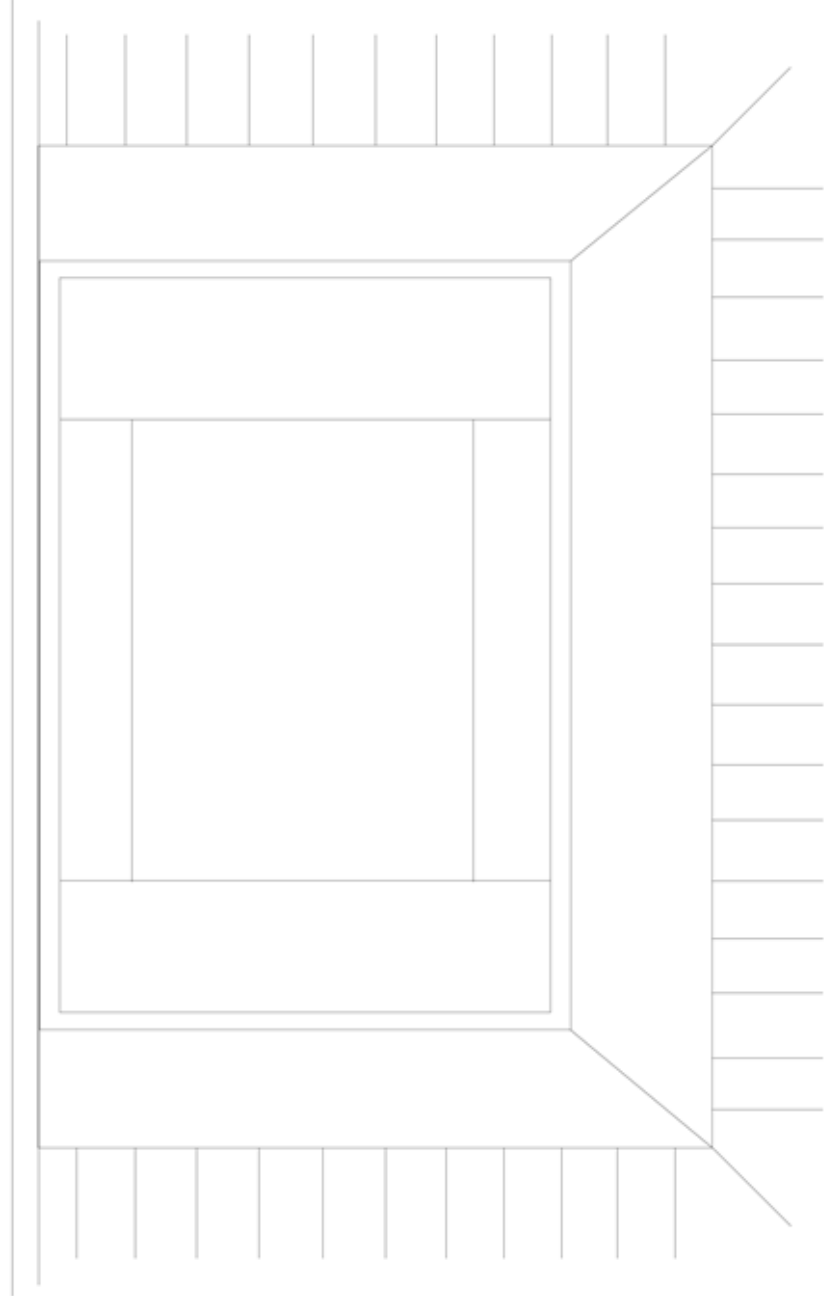

Çizim 67. Zahriye formu.

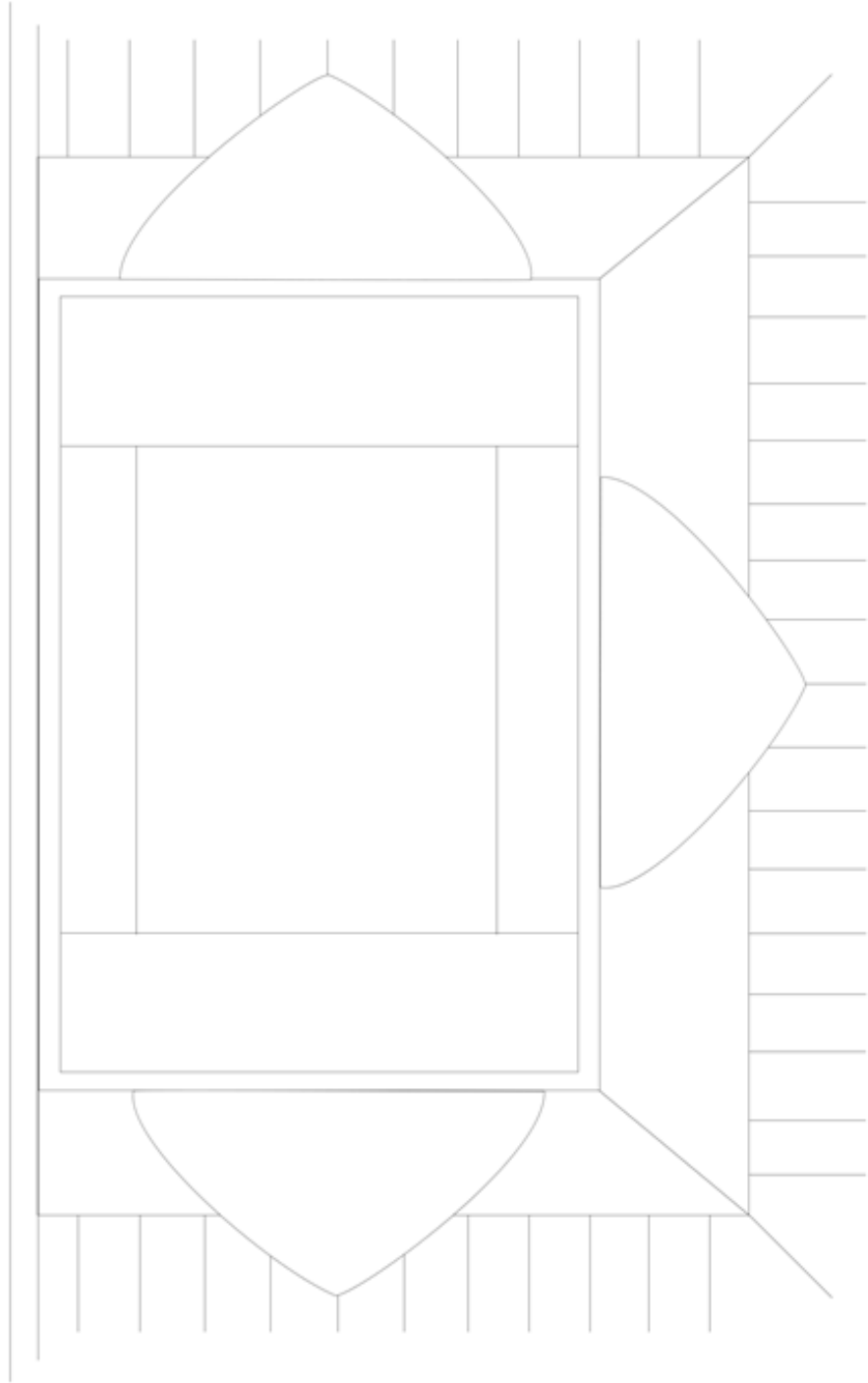

Çizim 68. Zahriye formu.

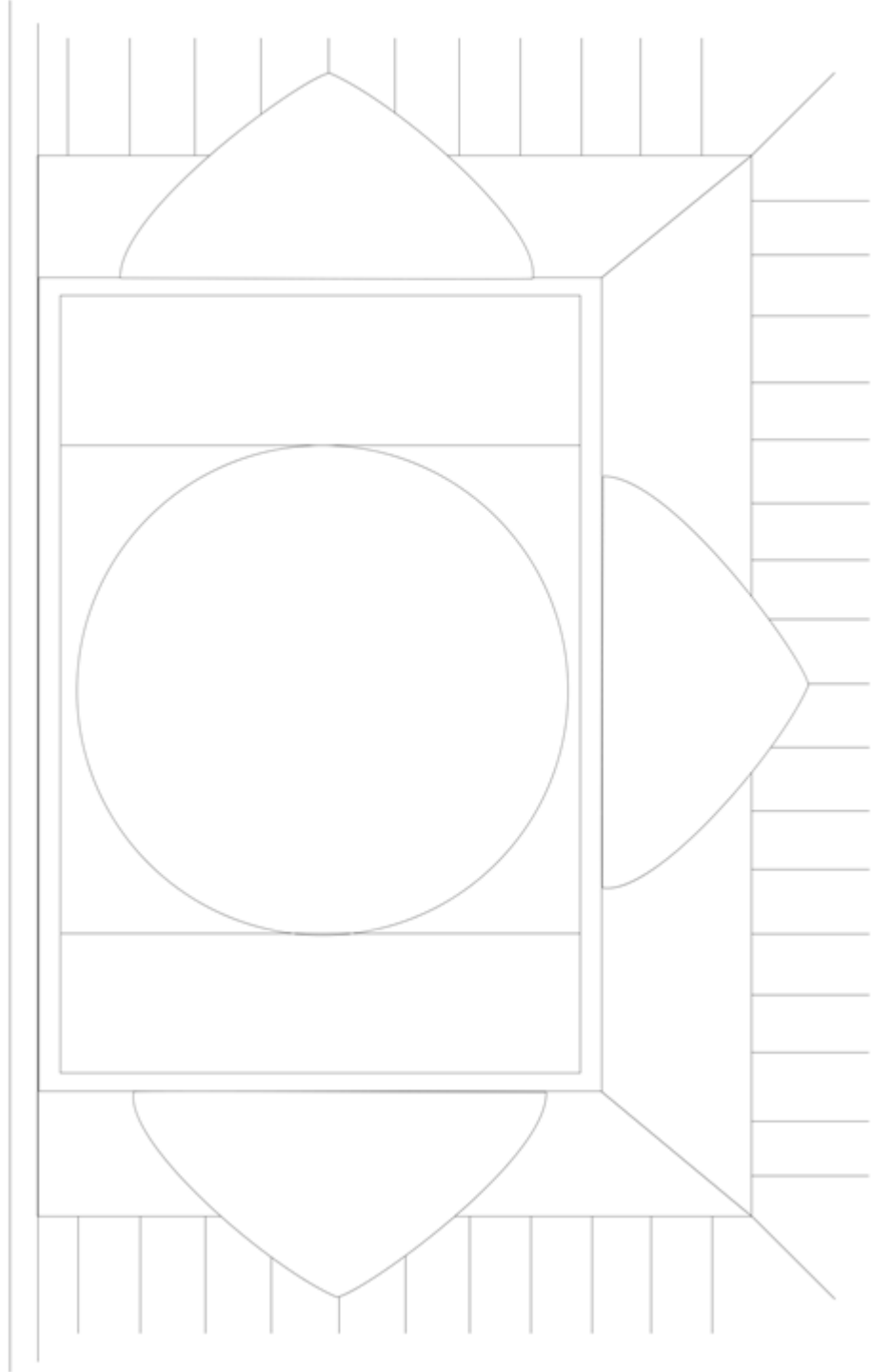
2. Serlevha formu

Çizim 69. Serlevha formu.

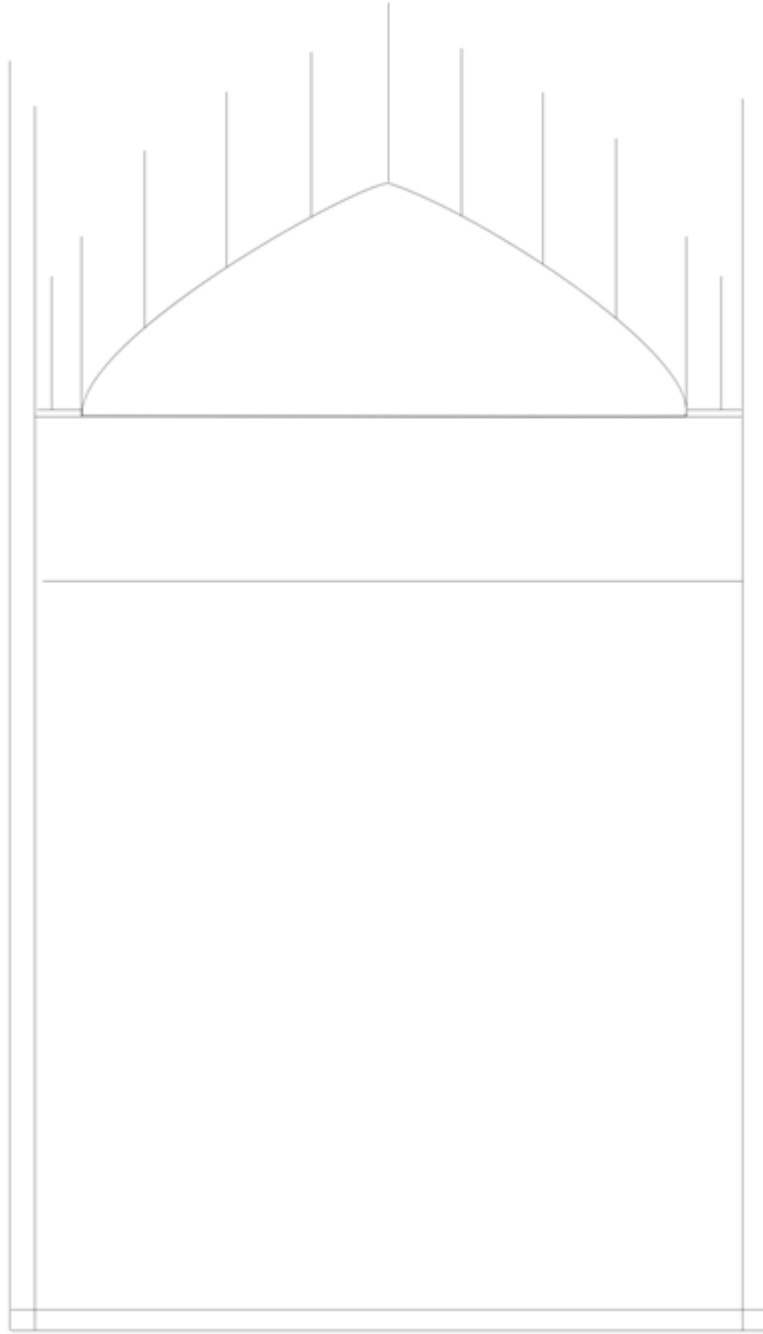

Çizim 70. Serlevha form

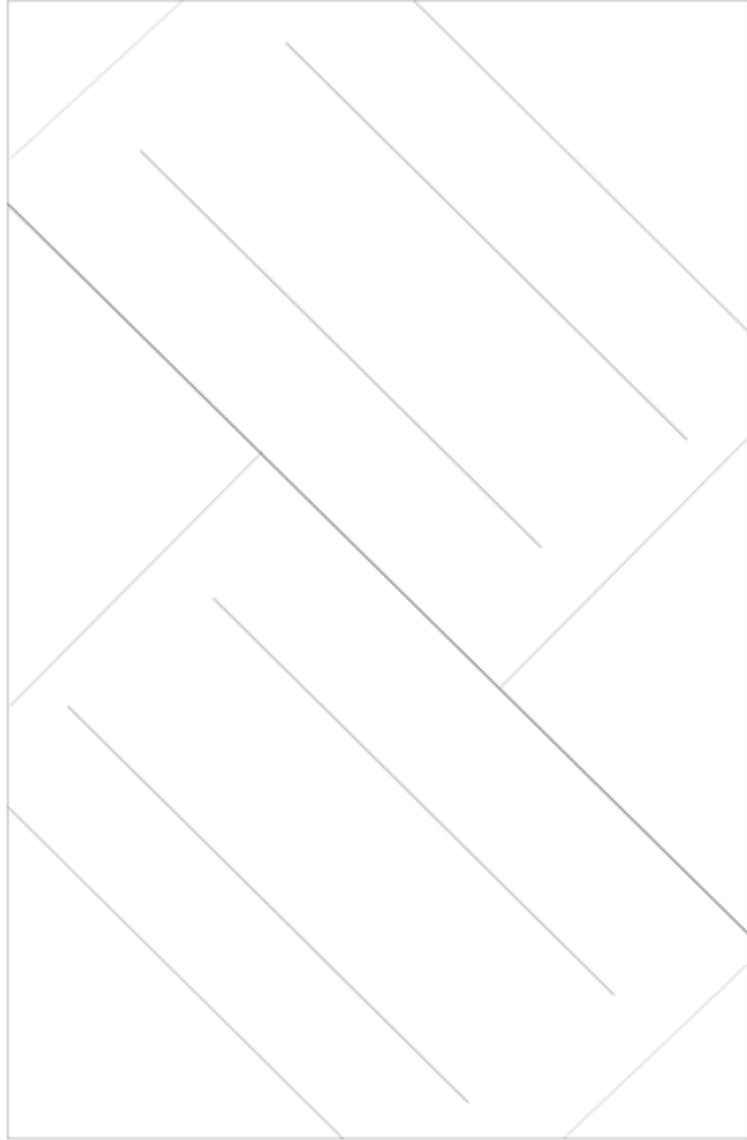
Çizim 71. Serlevha formu.

Çizim 73. Sûre başı / Bölüm başı formu.

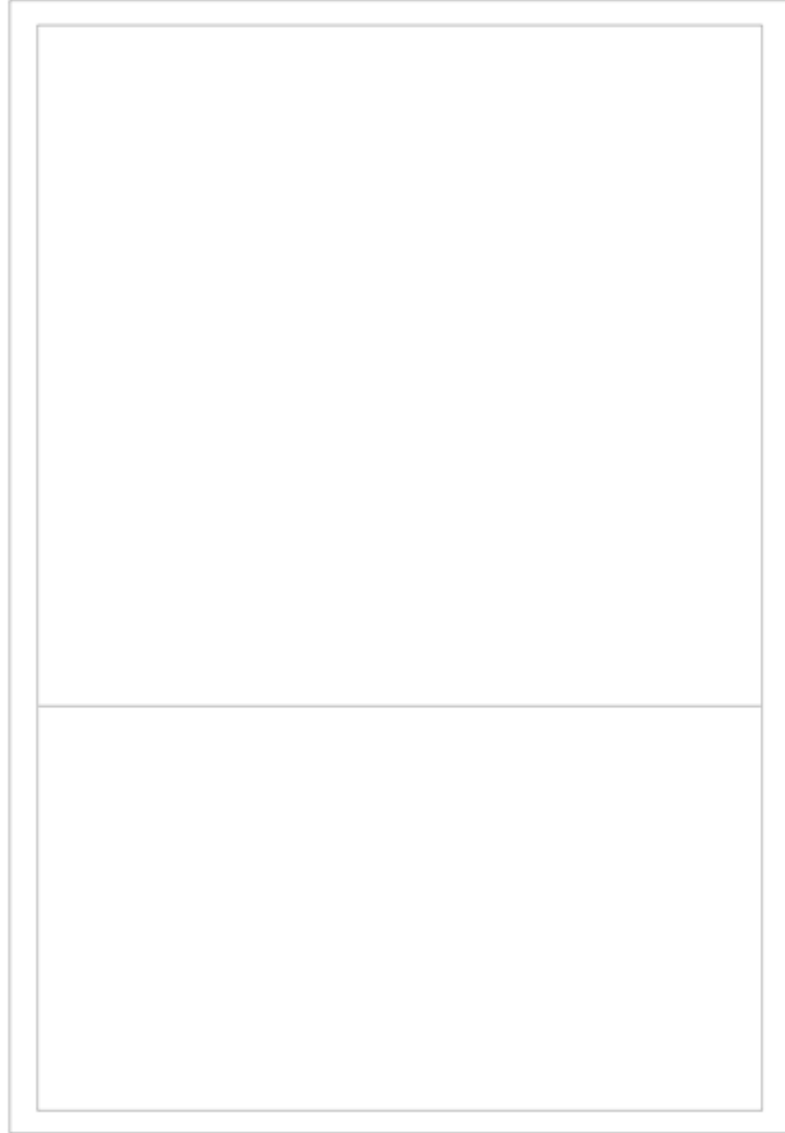
4. Koltuk tezhibi

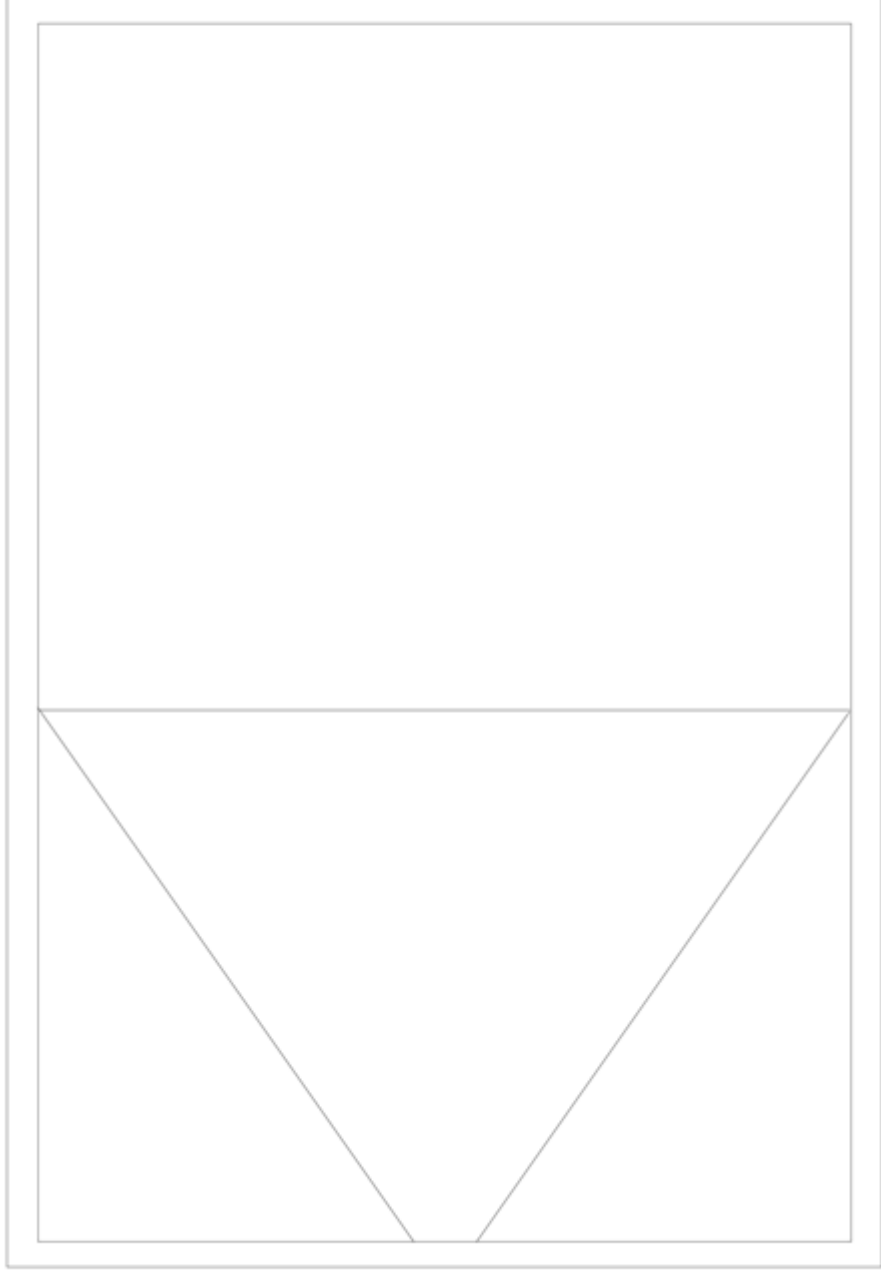
Çizim 74. Mail kıta formu

Çizim 75. Bölüm başı formu

5. Hâtime sayfası formu

The image shows a rectangular form for the Hâtime page. It consists of an outer rectangular border and an inner rectangular border, creating a double-line frame. A single horizontal line divides the interior of the inner frame into two equal-sized empty rectangular sections, one above and one below the line.

Çizim 76. Hâtime sayfası formu.

Çizim 77. Hâtime sayfası formu.

Çizim 78. Hâtime sayfası formu.